AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 16 • KASIM 2005 • 5.000.000 TL. (KDV DAHİL) 5 YTL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2005/11

- Yeni Bir Tan Ağarması
- Şiir ve Gerçeklik / Şiir ve Gelenek
- Bir Estetik Denemesi
- Kurulu Düzenden Tiksinen İnsan
- Hep Yolda

YILDIZ GÜNCESİ'nde

— Balkonda Akşamüstü

— Oktay Akbal Yazdı da N'oldu

— Sunak Pusulasının Bozuk Olduğunu Kanıtladı

— Geldin mi Ölüm

— "Güçlerin Ayrılığı Mitosu"

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Yayın Türü: Aylık yerel süreli yayın

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı
Şadiye GÜLE

Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım
Deniz SARAÇ

Baskı
İLICAK Matbaası

Dağıtım
DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•Cengiz GÜNDOĞDU •Servet ÇOLAK, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Prof.Dr.Medar ATIC (Galatasaray Üniversitesi), •Prof.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCI *(Ankara Üniversitesi)* •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengiz ÇAPA *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Yaşar Çoruhlu *(Mimar Sinan Üniversitesi)* •Doç..Dr.Zeynep DİREK *(Galatasaray Üniversitesi)* •Prof.Dr.Ekrem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)* •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul Tel./Faks. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergisi@hotmail.com
www.insancil.com

Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul Hesap No. 1042 0577792
Posta Çeki 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Atakoy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul 1042 301000 0153677 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	YENİ BİR TAN AĞARMASI	1
Nalan ÇELİK	ŞİİR VE GERÇEKLİK	2
MUSTAFA GÖKSOY	İNSANCIL İSYAN (ŞİİR)	12
Nursen URAL	ŞİİR VE GELENEK	13
Erzsébet TÓTH	ALNININ IŞIĞINDA (Çeviri Şiir, Çev: Kemal Özer-Edit Tasnádi)	21
Berrin TAŞ	HEP YOLDA	22
Nalan ÇELİK	YORULDU RENKLERİ DÜNYANIN (ŞİİR)	24
Temel DEMİRER	"KURULU DÜZENDEN TİKSİNEN İNSAN"	25
Servet ÇOLAK	BİR ESTETİK DENEMESİ (I)	27
Mehmet AKKAYA	"UMUDUN ÖFKESİ"	34
Deniz SARAÇ	OĞUL (ŞİİR)	35
Nurşen AYDOĞAN	YÜZLEŞME (ÖYKÜ)	36
Siraç IRMAK	SANCILI BİR GÜN DOĞUMU (ŞİİR)	39
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	41
Kemal BOLAT	SAVAŞ MEYDANLARINDAN DÖNEMEYENLERE (ŞİİR)	48

YENİ BİR TAN AĞARMASI

Cengiz GÜNDOĞDU

İnsancıl, bu sayıyla 16. yılına giriyor. Kasım 1990 tarihli ilk sayıya bakıyorum şimdi. Bu sayının baskısı beni pek üzmüştü, canımı sıkmıştı. Tramlı baskıda resim kullanılmaz. Ama montajı yapan arkadaşımız trama resim koymuş, bu yüzden baskı lekeli olmuştu. Canımın sıkıntısı günlerce sürmüştü.

İnsancıl, hiçbir kuruma dayanmadan, benim yol arkadaşlarım dediğim okuruna dayanarak devam edecekti. Üstelik burjuva estetiğine karşı mücadele edecekti. Edebiyat kamuoyunda çoğunluk, *İnsancıl*'ın birkaç ay sonra kapanacağı görüşündeydi. Bunu, yüzüme söyleyenler de oldu.

Böyle düşünenlere... bunu yüzüme söyleyenlere hiç kızmadım. Nerden bakılırsa bakılsın, bir derginin okurla yaşaması olası değildi. Ama biz yol arkadaşlarım dediğim okurla bu işin üstesinden gelebileceğimize inanıyorduk. Önemli olan bu ilişkinin sağlıklı kurulabilmesiydi. 16 yıl önce *Onlar Yolarkadaşıydı* adlı yazım şöyle biter, *"Paranın gerçek yetenek sayıldığı... insani değerlerin yerle bir edildiği bir ortamda yenilirsek... geleceğin güzel insanı bizim için şöyle desin. Onlar yolarkadaşıydı. Yan yana yürüdüler insanın insanı sevmesi için... büyük aşklar yaratmak için mücadele ettiler. Ama yenildiler."*

İnsancıl, birçok sorunu, yolarkadaşlarının desteğiyle aşarak bugüne geldi. Daha ilk sayıda direngen bir okur istediğimizi söyledim. Bugün, 16 yıl sonra direngen yolarkadaşlarımızla birlikte sevinmek bizim hakkımız.

Seviniyoruz.

İnsancıl, ilk gün saptadığı ilkelerden milim sapmadan bugüne geldi. Burjuva estetiğine, sanatta star sistemine, ne için verildiği belirsiz ödül yapılanmasına karşı çıktık... eleştirdik.

İnsancıl'ın bir özelliği de felsefeye ağırlık vermesidir. Felsefi birikimin, hem sanatçıya, hem okura sağlıklı yol gösterici olduğuna inandık.

Bir dergi, kendi estetiğini, kendi dünya görüşüne uygun şairler, yazarlar yetiştirmelidir ilkesini uyguladık... *İnsancıl Atölyesi*'nde yetişen gençlerin, edebiyatımızda derin bir çizgi oluşturacaklarına inanıyoruz.

Daha ilk sayımızda okur-yazar bütünleşmesini sağlamak için kolları sıvadık. Bu konuda ciddi bir mücadele verdi *İnsancıl*. Çeşitli illerde temsilcilikler açıldı, Kar-Ya adlı bir kooperatif kuruldu. Ancak öznel nedenlerden başarılı olamadık. Ama *İnsancıl*, kuruluşun amaçlarından biri olan seminerler yapılanmasını başardı.

Biz, bu işi, okur-yazar bütünleşmesini sağlayacak yapılanmayı unutmuş değiliz.

İnsancıl'ın ilk sayısındaki yazım şöyle biter, *"İnsancıl... yeni, yepyeni taze demlenmiş bir çay gibi... her sayısı böyle olacak."*

Bu oldu. *İnsancıl*, her sayıda kendini arkada bıraka bıraka... kendini aşa aşa bugünlere geldi...

16 yıl önce ilk sayıyı coşkuyla karşılamıştık. Bu coşku hiç bitmedi bizde. Biz alışmadık *İnsancıl*'a... *İnsancıl* hem bizim için hem okurumuz için karanlığı yırtan tan ağarmasıydı... *İnsancıl* hem nesneydi, hem özneydi...

Bu coşku olmasaydı. Alışsaydık *İnsancıl*'a... bıkardık...

16 yıl sonra yeni bir tan ağarmasıyla yanınızdayız sevgideğer yol arkadaşlarım.

Bu sayımızla birlikte maliyetimizdeki artış nedeniyle fiyatımızı 5 YTL. çıkarmak zorunda kaldık. Okurlarımızın anlayışla karşılayacağını düşünüyoruz.

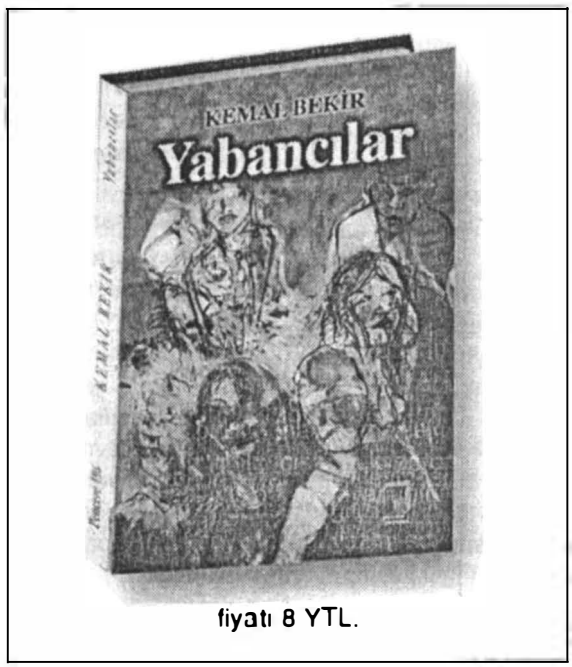

fiyatı 8 YTL.

İnsancıl Şiir Atölyesi katılımcılarının hazırladıkları şiirle ilgili sunumları yayımlamayı sürdürüyoruz. Bu sayıda Nalan Çelik 'in **Şiir ve Gerçeklik**, **Nursel Ural'ın Şiir ve Gelenek** adlı sunumlarını yayımlıyoruz.

ŞİİR VE GERÇEKLİK

Nalan ÇELİK

"İnsanlar köstebeğin gözüne bakmıyor,
köstebeğin gözü var mı yok mu diye tartışıyor"
Cengiz Gündoğdu

İnsancıl Atölye çalışmalarının en önemli ilkesi... ilk adım olarak karvamı (gerçeklik), ikinci adım da kavramımıza yakın diğer kavramları... günümüzdeki sözlük anlamlarıyla bilmeli, ardından kavramımız ve kavramımızın yakın arkadaşlarıyla geriye doğru binlerce yıllık uzun bir yürüyüş yapabilmeli ve hiç yorulmadan günümüze dönüp bağlantı kurabilmeliyiz. *İnsancıl* ikinci ilke olarak fikirler tarihi ile düşünce tarihinin ayırımını bilmemezi ister.

Fikirler tarihçisi, çoğu zaman bir kavramın hangi anda ortaya çıktığını belirlemeye çalışır. Bu an da genellikle yeni bir sözcüğün belirişiyle saptanır. Ben anlatımımı düşünce tarihçisinin yolunu takip ederek yapacağım. Bazı davranış, alışkanlık ve pratikleri sürdüren, belli tür kurumlara işlerlik kazandıran insanlar için... kurumların, pratiklerin, alışkanlıkların, davranışların nasıl sorun haline geldiğini... yarattığı kavramın tüm bu yapıp etmeler içinde nasıl değiştini ya da değiştirilmeye çalışıldığını göstermeye çalışacağım. Öyleyse fikirden yaşama değil de, sorunsal'dan yaşama bir bakışımız olmalı. Sorunsal'ımız olabilmesi için de insandan yola çıkan ve insanı içinde taşıyan bir bakışımız olmalı.

İnsancıl'ın üçüncü ilkesi Marx'ın Frankel'le Varlin'e yazdığı mektuptaki bir sözünü anımsatır. *"Komünün ağır yenilgisinin nedenlerinden biri de, kişisel çekişme ve tartışmadır"* Yazarın uzak durması gereken bir durumdur bu. Fikirler, düşünceler ve kavramlarla tartışabilecek insanların kişisel tartışmalara girmemesi gerekir. Şiir eleştirilir, söz, düşünce, kimi zaman da sözle uyuşmayan eylemler... ama kişi asla.

Öyleyse gerçek, gerçeklik, hakikat, doğru kavramlarını açmamız gerek. Gerçeği, Ahmet Cevizci şöyle tanımlar. *"Somut, olgusal, zihinden bağımsız bir varoluştur. Şu an fiilen var olandır."*(1)

Gerçeklik ise, *"dış dünyada nesnel varoluşu olan, varolanların tümüdür."*(2) Hakikat, *"gerçeklik ya da doğruluk anlamında kullanılmakla birlikte, gerçekte bir şeyin kendi özü içinde örtüsünü açarak meydana gelmesi ve insanın bunun farkında olması durumudur."* (3)

Nalan Çelik
(Düzce, 1961)

1979-1980 Kadıköy Ticaret Lisesi mezunu. 18 yaşında evlendi. 22 yaşında bir erkek çocuğu oldu. Adını Mert koydu. 18 yaşından itibaren çeşitli özel şirketlerde, finansman müdürlüğü, muhasebe müdürlüğü yaptı. 1992 yılında boşandı. Oğlu ve annesiyle yaşıyor. 2000 yılında emekli oldu. Çalışma yaşamı sürmektedir.

Beksav Kuram Atölyesi'nde altı ay, Cengiz Gündoğdu, Feyza Hepçilingirler, Ahmet İnam hocaların okuma yazma teknikleri, edebiyat, şiir derslerine katıldı. 2001 yılından itibaren de İnsancıl Atölye çalışmalarında Cengiz Gündoğdu eşliğinde felsefe,yazarlık, estetik, okuma yazma teknikleri, düşünme yöntemi, diksiyon, roman çözümlemeleri, felsefe metin çalışmalarına, Berrin Taş eşliğinde şiir, edebiyat, kadın seminerleri derslerine katıldı. Öğrenciliği devam etmektedir.

Nisan 2002 yılından başlayarak öykü, makale ve şiirleri İnsancıl dergisi, Ünlem dergisi, Milliyet gazetesinde yayımlandı. 2005 yılında İnsancıl yayınlarından ***Gelincik*** *adlı şiir kitabı çıkmıştır.*

Afşar Timuçin, *"gerçeği ve gerçekliği doğru ile karıştırmamalıyız, doğru gerçeğin sezgisi ya da bilgisidir. Doğruluk yargıda kendini gösterir. Doğruluk, gerçekliğin düşünsel düzeyde ya da zihnimizde onaylanmasıdır"* der. (4)

Kavramımıza yakın başka kavramlar da var tabii ki. Örneğin... samimiyet, dürüstlük. Mehmet Selimoviç, *Derviş ve Ölüm* adlı eserinde Ahmet Nuretin karakteriyle bu iki kavramı sorgular... *"Başladığım bu yargılamada çözümlenmesi gereken sorunlar çıktıkça elim titriyor. (...) Duruşmanın yargıcı da, tanığı da, sanığı da benim. Ama herhangi bir insandan farksız olarak daima, elimden geldiğince dürüst olmaya gayret edeceğim; çünkü, samimiyetle dürüstlüğün aynı şey olduklarından şüphe etmeye başladım. Samimiyet, gerçeği söylediğimizin inancıdır. Oysa, bundan kim emin olabilir? Dürüstlüğün ise birbiriyle uyuşmayan bir çok çeşidi vardır."* (5)

Ben *Şiir ve Gerçeklik* konusunu anlatırken, *"benim adım Hıdır, elimden gelen budur"* biçiminde bir yaklaşım içinde değilim. Ellerim ve baş parmağım beni hayvandan ayıran bir özellik, bunu hiç unutmuyorum, ama... çok gerilerde kaldı. Elimin ötesinde bir anlatım olmalı bu. Sağım solum, otobüsler, vapurlar, gazeteler, televizyon kanalları her yer samimiyet kaynıyor. Fokurtular ve taşma sesleri kulağımda, *"gerçeği tüm samimiyetimle söylüyorum-yazıyorum" "samimiyetine inanıyorum" "çok samimi."*

Ben samimi değilim. Gerçeklikle doğru bağlantı kurabilmek için samimiyete gereksinimim yok. Yapacağım... gerçeğin bilgisiyle doğru bağlantı kurabilmek, aktarabilmek... yolculuğumuz başladı bile.

Şiirin Gerçeklikte Yaratılışı

Şiir insan aklının, estetik etkinliklerinin en eskilerinden biridir. İlk uygarlıklardan elimize geçen edebi eserlerin tümü, şiirde olduğu gibi ritmik ve ölçülüdür. Hint, Çin, Mısır, Yunan, Roma örneklerinde olduğu gibi.

Bu ilk şiirleri, günlük konuşmanın yüceltilmiş bir biçimi olarak tanımlayabiliriz. Sıradan konuşmadan ayrılan... gizemli, büyülü, güç veren biçimsel bir yapıyla (ölçü, uyak, ses yinelemesi, eşit uzunlukta heceler, yarım uyaklar) kendini gösterir. Eğretilemeler, karşıtlıklar vardır. Biçimselliklerinden dolayı şiir sayarız biz onları.

İlkel topluluklarda dilin yüceltilişine, çoğunlukla bütün topluluğun katıldığı törenlerde rastlarız. Bu yüceltilişte sözler... müzik ve kaba bir ritimle birliktedir. Kesin bir kanıt olmamasına karşın, ritmik ve vezinli dilin yazının bulunuşundan önce kaba bir müzikle olduğu düşünülebilir.

Müziğin de ilkel şiirle birlikte doğduğunu... hareketler, sıçramalar, haykırışlar, sopa ya da taşların birbirine vuruluşu ile anlatım bulan bir yerli beden ritminin... dansın, şiirin ve müziğin ortak atası olduğunu söyleyebiliriz.

Bir zamanlar "dikkat yetisi"nin ilkel halklarda zayıf olduğu ritmik kalıbın ise onların dağınık dikkatlerini topladığı sanılırdı. Oysa dikkat bir yeti değil, ruhsal yaşamın içgüdüsel bir öğesidir. Bilginin, anlayışın az olduğu yerde dikkat daha güçlüdür.

Bir geyiğe sezdirmeden yaklaşan bir aslan ya da bir ayıbalığının deliğini gözetleyen bir Eskimo, en az bir deneyimi dikkatle izleyen bir bilim adamı kadar dikkatlidir. İlkel halklar, kendilerini ilgilendiren herhangi bir şeye -bir ayin ya da bir av-, uygar topluluklardan çok daha fazla ve sürekli dikkat gösterirler.

Şiir Neden Yaratıldı

Şiir özellik bakımından şarkıdır. Şarkı ise ritmi gereği, hep birlikte söylenmeye, kolektif coşkunun anlatımı olmaya yatkındır. "Yüceltilmiş" dilin sınırlarından biridir.

İlkel insanın... şiire, ritme, müziğe ve dansa neden gereksinimi vardır. Kabile, kolektif coşkuya neden gereksinim duyar. Neden yaratmıştır tüm bunları. Şimdi bu soruları yanıtlamaya çalışalım.

Bir kaplanın, bir depremin, çakan bir şimşeğin, şiddetli bir yağmurun yaklaşışı... içgüdüsel olarak, şartlı kolektif bir tepki doğuracaktır. Kabilenin korktuğu, tehlikede olduğu bir durumda ya da avlanma anında, kolektif coşku gibi bir araç gereksizdir. Herkes... ürkütülmüş bir geyik sürüsü gibi dilsiz bir tepki gösterecektir.

Görünür ya da elle tutulur bir neden olmasa da, bir aslanın gelişi, bir şimşeğin çakması gibi bir olasılık varsa böyle bir araç toplumsal bakımdan gereklidir. Christopher Caudwell bu durumu şöyle tanımlar, *"İşte şiirin; bir kabilenin ekonomik yaşamından... yanılsamanın (illusion) ise gerçeklikten (reality) meydana gelişi böyle olur."* (6)

Hayvanların yaşamının tersine, en basit kabilenin yaşamı... içgüdüsel olmayan, fakat biyoloji dışı (nonbiologia) ekonomik zorunluluktan, birtakım çabalar gösterir. Örneğin; bir hasat, bundan dolayı, içgüdüler toplumsal bir mekanizmayla hasadın gereklerine koşulmalıdır. Bu mekanizmanın önemli bir bölümü, içte toplanan coşkuyu dışarı vuran ve onu kolektif bir kanala boşaltan, şiirin doğduğu yer olan *toplu şenliklerdir.*

Gerçek nesne, elle tutulur hedef hasattır. Şenlikte, hayali (fantastik) bir nesne olur. Nesne (hasat) ortada yoktur artık. Hayali nesnedir var olan, hayal halindedir. İnsan... dansın şiddeti, müziğin çığlığı, mısraların büyüleyici ritmiyle... içinde bulunduğu gerçekliğe (ekilmemiş hasadı içinde taşımayan gerçekliğe) *yabancılaştıkça* bu şeylerin hayal

olarak var olduğu hayali dünyaya itilir. Bu dünya daha gerçek olur... hatta müzik, şiir sustuğunda bile. Yetişmemiş hasat onun gözünde daha büyük bir gerçeklik kazanmıştır. Onu, hasadın gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmaya kışkırtır.

Böylece dansla, müzikle karışmış halde şiir,.. kabilenin içgüdüsel enerjisidir. Kabileyi, *yakın nedenleri* ya da *mutlu sonuçları* görünürde olmayan, içgüdüyle kendiliğinden *kararlaştırılmayan* bir dizi kolektif eyleme yöneltir.

Ö. Naci Soykan'ın şöyle bir sözü vardır. *"En aptal insan bile hayvan kadar gerçekçi olamaz. Hayvan ne görüyorsa, yalnızca onu görür. Gördüğüne bir şey katacak hayal gücünden yoksundur. Hayal gücü eksikliği insanı alıklaştırır."* (7)

Hasat için toprağı hazırlamak gerekir. Bir yağmur yürüyüşüne çıkmak gerekir. Uzun kış günlerinde içeriye kapanıp yiyeceği kısmak gerekir. Bütün bu kolektif zorunluluklar insandan kendi içgüdüsel enerjisini kullanmasını ister, ama bunları ona söyleyecek bir içgüdü yoktur. Karıncalar, arılar içgüdüyle depo ederler yiyeceklerini... sincaplar içgüdüyle açarlar yuvalarını, ama insan değil.

İnsanın içgüdülerini çalışmaya yönlendirmek, coşkularını bir araya toplamak, ekonomik kanala yöneltmek gerekir. Yalnız ve yalnız ekonomik olduğu, içgüdüsel olmadığı için bu içgüdünün yönetilmesi gerekir. Bunları yöneten araç da, bu nedenle kökeninde *ekonomiktir.*

Coşkular bir araya nasıl toplanabilir. Sözcükler sıradan, toplumsal yaşamda insan için duygusal ilişkiler kazanmıştır. Sözcükler dikkatle seçilir Ritmik bir düzenleme onların koro halinde söylenmelerini sağlar. Müzik,-dans... topluluğu sürükleyen bir gerçekliğe yabancılaşma durumu yaratmak için birlikte iş görürler. Coşkunun doğduğu "iş" meydana getirebilecek düzeye yükseldiği anlar arasında bu yabancılaşma kaybolmaz.

Kabile bireyleri, ortak yanılsamaya katılmakla *değişirler. Eğitilirler...* kabile yaşamına *uydurulurlar.* Şölenler, bayramlar uyma zamanlarıdır. Kabile şenliklerde bu ortak coşku çalışmaya tat verdiği, çalışmanın gereksinimlerinden doğduğu için, onu hafifletmek üzere yine çalışmaya döner.

Herkesçe ortak coşkular topluluğun gelişmesiyle değişir. Yiyecek toplayan, avlanan kabile... isteklerine ulaşmak için doğaya yaklaşır. Doğayla uyuşmak için toplumsal olarak değiştirir kendini. Sanatı doğalcıdır, algısaldır (perceptive). Taş devri insanının mağara resimleri, Avustralya yerlilerinin kuş ya da çeşitli hayvan taklidi dansları, şarkılarıdır bu sanat. Simgesi totem'dir. Gerçekte insan doğadır. Dini ise mana'dır. (8)

Tahıl yetiştiren, hayvan besleyen... bunun bir adım ilerisidir. Doğayı kendi içine alır. İsteklerine *uydurmak* için doğayı değiştirir. İnsan uyma durumundan uydurma durumuna ilerlemiştir. Simgesi tahıl-tanrı ya da hayvan-tanrıdır. Gerçekte doğa insandır. Dini fetişlerden, ruhlardan biridir.

Doğanın kabileye girişi, bir *iş bölümüne...* bu yolla da başkanların, rahiplerin, yönetici sınıfların ortaya çıkışına yol açar. Koro başı ayinden ayırır kendini, bir aktör, bir birey olur. Sanat tanrılar kadar, soylu kişileri de konu edinir. Koro bir destan... bireyleri anlatan kolektif bir öykü olur.

İzmirli (Smyrna) ozan Homeros'un dizelerinde tanrı doğadır. O doğayı kendi içine ardından insanlığın içine almıştır. Tanrılar yanılsamadır. Gerçeklikten, doğadan çıkar. Buğday olur, üzüm olur, çiçek olur... *"(...) Başlıyorum terennüm etmeye / Güzel saçlı, yüce tanrıça Demeter'i / ve güzellikte eşsiz kızı Persephone'yi / Selam sana ey tanrıça / ol şehrin selameti / ve şarkımın esin kaynağı."* (9)

Toprak ve bereket tanrısı Demeter şehre bolluk getirse de, şarkılara esin kaynağı olsa da yetmez insanlara. Daha fazlasını ister. Daha çok toprak... savaşlar gelir ardından. Yine tanrılar işbaşındadır. Onlar yönetir savaşları. Homeros'un dizeleri *İlias* destanında savaş alanındadır. Savaş bir gerçekliktir. Bu gerçeklikte tanrıların karar vermesi ise yanılsamadır. *"(...) Söyle, tanrıça, Peleusoğlu Akhilleus'un öfkesini söyle / Acı üstüne acıyı Akha'lara o kahreden öfke getirdi / Ulu canlarını Hades'e attı nice yiğitlerin, gövdelerini yem yaptı kurda kuşa / Buyruğu yerine geliyordu Zeus'un / İlk açıldığı günden beri araları / erlerin başbuğu Atreusoğlu'yla tanrısal Akhilleus'un"* (10)

Toplumun yapısı sürekli değişir. Kahramanlık çağı geride kalmıştır. Krallık yerine aristokrasi egemendir. Kabile dönemindeki ortak coşku, ortak hasat yerini... bireysel hasat, bireysel toprağa bırakmıştır. Çalışmak, toprağı işlemek gerekir. Tanrılar yine işbaşındadır. Hesiodos kardeşi Perses'le toprak yüzünden mahkemelik olmuştur. Perses hakimlere para yedirir, mirasın fazlasını ele geçirir ama tembeldir. Toprağı işlemez, yoksullaşır. Hesiedos'tan yardım ister. Hesiodos'un *İşler ve Günler* adlı eserinde kardeşine verdiği öğütler tüm insanlığa verilen bugün de geçerli öğütlerdir. *"(...) Sense hatırlayıp her öğüdümüzü / Çalış, Perses, tanrı soylu, çalış ki açlık senden / nefret etsin, güzel çelenkli Demeter seni sevsin, / Zahireyle doldursun ambarını saygıdeğer tanrı, / Açlık hep işsiz kişinin yoldaşıdır. / Ne tanrılar sever çalışmadan yaşayanı, / Ne de insanlar, eşek arılarına benzer mizaçça, faydasız olan, / Bal arılarının emeğini tüketen çalışmadan. / Yiyerek; işlerini gereken ölçüde düzenlemekten hoşlan ki / Dolsun mevsimin mahsüluyle ambarların."* (11)

Koro sonunda lirik, bireysel bir anlatım olur. Doğayla önce birliğin sonra da ayrılığın bilincine zaten

varmış olan insan, artık kendi iç ayrılıklarının da farkına varır. Çünkü ilk kez onların gerçekleşmesine uygun koşullar içindedir. Şair doğanın içine girer, doğayı içine alır. Gerçeklikten (doğadan) çıkan yanılsama onu aşka götürür. Midillili (Lesbos) şair Sappho'nun dizeleri öznelden gerçekliğe (doğaya) yanılsamadan insanlığa ulaşır. *"Hiç uyarmadan / Kasırga nasıl sökerse / meşeleri kökünden / Öyle sarsıyor yüreğimi aşk."* (12)

Böylece, toplumun gelişen karmaşası, çevreyle savaşımı içinde, varlığa... biyolojik olmayan, özellikle insani olan uyumun bir parçası olarak, hasat tekniği gibi, şiiri de ortaya çıkarır. Alet, insan elini yeni bir işleve uydurur. Bunu yaparken insanoğlunun ellerini, geçmişten miras aldığı biçimini değiştirmez. Şiir, insan ruhunun (akıl-beden bütünlüğü) ölümsüz isteklerini değiştirmeksizin, ruhunu, aklını yeni bir amaca uydurur. İnsanı, daha üstün bir gerçeklik dünyası olduğu için, içinde bulunduğu gerçeklikten daha yüce olan hayal dünyasına atarak yapar bunu. Henüz gerçekleşmemiş daha önemli bir gerçekliğin dünyasıdır bu. Gerçekleşmesi, ona hayali olarak katılan bu şiire gereksinme gösteren bir dünyadır bu. Bu dünyada her hataya yer vardır. Çünkü şiir, henüz dokunamadığımız koklayamadığımız ya da tadamadığımız için şairane olan, hayal olan bir şey sunmaktadır. Ancak bu yanılsama aracılığıyla, başka türlü var olmayacak bir gerçeklik haline dönüşür.

Şair ve Gerçeklik İlişkisi

Karadenizli (Pontos) Polemonos *Bir Yüzük Üzerine Sarhoşun Dedikleri* adlı şiirde, şair var olan gerçekliğin üstünde bir hayal dünyasına götürür bizi. Üstelik bir yüzükle yapar bunları. Bu hayal o an için eşitsizliktir, hapsolmaktır, kurtulmaktır. Bunlar dokunamadığımız, yaşayamadığımız, ama olmasını istediğimiz daha üstün bir gerçekliktir. *"Bu küçük, değersiz taşın üstündeki mühürde / Yedi inek birmiş gibi görünüyor gözüme / hepsi canlıymış da bize bakıyor sanki / belki de kaçıp kurtulmak istiyor / şu altın ağılın içine hapsolmuş küçük sürü"* (13)

Polemonos hayalinde sarhoşu konuşturuyor. Belki de sarhoş şairin kendisi. İçinde yaşadığı ya da diğer insanların yaşadığı gerçekliği göstermek, eleştirmek için bir sarhoşun diliyle anlatıyor düşüncelerini. Çevresindekiler sarhoştan daha kötü durumda. Gerçekliği onun kadar bile göremiyorlar. Şiirin en çarpıcı yanı burası. Gerçekliği görememe durumu sarhoşluğun çok üstünde. Sanki gözlerini, kulaklarını kapama... hatta sürekli bir uyuma durumu.

Polemonos, olan gerçeklikten olmasını istediği daha üstün bir gerçekliğe vurgu yapıyor. Canlı gibi görünen ama canlılığını yitiriş altın bir ağılda yaşayan insanların, ağıl altın olsa da kaçıp kurtulması gerek. Polemonos M.Ö. 6. yy'da umut veriyor insana. 6. yy'dan, M.S. 21. yy'a geliyoruz. Yıl 1998-2002 arası. Enis Batur *Abdal Düşü* adlı düz yazı şiirlerinden birinde nasıl aktarmış bunu. *"Görüyorum, üçü katlı bir evin tek penceresinde, yumuşak bir ışık yayılmış odaya, okuduğu kitabın ortasından geçen hayattan daha tiksindirici bulmasa kendisininkini, fırlayacak dışarı kadın ya da erkek her kimse o, ama akıyor satırdan satıra ve başkasının ağrısından hikmetler toplayarak tamamlıyor uzun geceyi. Seviştiklerini biliyorum, bungun yemek konuşmalarını duymasam bile ezbere tanıyorum, görüntülere ve seslere kilitlenmiş tıkabasa sıkıntı dolu bir zamanda akrep yelkovan tırmanıyor, sonsuz bir hıçkırık nöbeti içinde uykusuz kalıyor şehir."* (14)

Şairin, kitabının adına baktığımızda *Abdal Düşü*... Abdal bir gezgin, bir devriş. Olabilecekleri önceden sezen demek. Enis Batur dolaşmıyor, gezmiyor... ya da bir zamanlar çok gezmiş ve şiirlerini düşte bile yazabilir. Polemonos'un sarhoşundan çok daha kötü durumda. Sarhoş birçok olguyu görebiliyor. Hatta olması gerekenleri de, üstelik sabah olunca da ayılacak. Ya Enis Batur sanırım hep uykuda ve masa başında. Hatta gezerken bile masa başında. Öznelinden kavramaya çalıştığı gerçeklik, çarpık... iç bunaltıcı. Yaşam tiksindirici, kitaplar da öyle. İnsanlar hayvani... yerler, sevişirler. Kentin tümü hıçkırık nöbetinde, uykusuz. Şair öznelini nesnelleştirmeye çalışıyor. Enis Batur'a sormak isterim nerede bu kent... düşlerindeyse eğer aman orada kalsın bize hiçbir şey katmıyor bu masa başı şairliği. Umut nerede, aşk nerede, insan nerede bu kentte.

İnsanın Enis Batur'un şiirinden sonra M.Ö.'ye dönesi geliyor, hatta Polemonos'un yüzüğe bakan sarhoşunu özlüyorum. Ama hayır... bu romantik bir tutum. Hocamız Cengiz Gündoğdu'yu anımsıyorum, sözlerini... *"Mücadele kentte verilir. Geçmişi bilmeliyiz bu insana borcumuz, görevimiz. Kendi acılarımız, yaratımlarımızla... tüm insanların acı ve yaratımlarıyla bugündeyiz, yarına umutla bakıyoruz."* O zaman biz de M.S.2000'lere konuk olalım.

Berrin Taş, *Binlerce Yıl Öteden Gelip 2000'lere Giden Konuk* adlı şiirinde gerçekliği nasıl kavrıyor. İnsanın durumu nasıl, kentin ortasında iki insan... ne durumda. *"Onu seviyorum beni seviyor / ben de sokakları kaldırımları / ben de yıldızları bulutları / ben de acımayı... acımasızlığı / kaç bin yıl önce doğmuş bu adam / gözlerinde tekerlek izleri var / kanı bırakmış bakışlarına savaşlar / ellerinde darp izleri / nerden geliyor bu adam / hangi yaşamlarda kimler hırpaladı yüreğini / şarkı da söylemiyor bu-*

lutlu akşamlarda / sözlerinde yaralanmış bir ceylan var" (15)

Berrin Taş'la kent yaşanası, tüm geçmişin acılarına karşın insan umutlu. Sevgi... sokakları, kaldırımları güzelleştiriyor. Unutulmuş (unutturulmuş) yıldızlar, bulutlar anımsanıyor. Sevgiyle... bir gün, belki bugün şarkı söyleyecek insanlar bulutlu akşamlarda.

Yeniden dönelim M.Ö. 6. yy'lara, tabii ki Enis Batur'daki gibi bir kaçış değil. Berrin Taş'ın umut veren dizeleri ile gerçeklik-şiir ilişkisini incelemeye devam ediyoruz. Aristokrasinin egemen olduğu yıllar... ortak coşkunun anlatımı şiirlerle, şarkılarla çalışan insan artık bölünmüş, coşkular da farklı. "Asillerin" coşkuları farklı, kölelerin farklı. Ortak iş diye bir şey yok. Üretim "asiller" için yapılıyor. Peki "asiller" ne yapıyor. Midillili (Lesbos) şair Sappho ile aynı dönemde yaşamış şair Alkaios'un dizelerinde görelim... *"İçelim! Niye bekleyelim lambaları? / Gün ışığı zaten bir parmak kaldı. Ey sevgili, / getir, süslü büyük kupaları / Semele'nin ve Zeus'un oğlu insanlara şarabı / verdi çünkü dindirsin diye acılarını. / Doldur ağızlarına kadar kadehleri / bir ölçü şarap, iki ölçü suyla; / devrilsin kupalar birbiri ardına. / Yağmur yağdırıyor Zeus, / gökte büyük bir fırtına koptu, / akan sular dondu / Karşı koy fırtınaya, uzan ateşin yanına / ve karıştır çekinmeden bal gibi tatlı şarabı / kupaların içinde. / Sonra da şakaklarına daya / yumuşak bir yastığı."* (16)

Şair Alkaios'un "asil"leri tüm yaz boyunca kölelerin toprağı işleyip yaptığı şarabı, Zeus'un ve Semele'nin verdiğini düşünürler... düşünmek isterler, köleler insan bile değildir zaten. Fırtınaya karşı koyuşları, ateşin yanına uzanarak şarap içmektir. Ardından yumuşak bir yastık ve uyku. Midilli'den sürgün edilmiş, daha sonra zorba (tiran) Pittakos zamanında geri çağrılmış Alkaios ancak bu dizeleri yazabilirdi. Pittakos'u kızdırmamak gerek. Ya köleler onlar ne yapıyor... çok yorgunlar... bu yorgunluğu alacak, nefretlerini anlatacak yeni iş türküleri yaratırlar. Artık kölelerin türküleri onların ortak coşkuları, onların acıları ve onların olmayan üretimidir... insanlığın ortak coşkusu bitmiştir. *"Öğüt, değirmen öğüt / diktatörü koca Mytilene'nin / Pittakos da alıştığı öğütmeye"* (17)

Bu türkünün yazarı yoktur. Anonim denir bu tür türkülere. Emek harcayanların, ezilenlerin, gerçeği görebilenlerin ve dışlaştırabilenlerin... "köle"lerin türküsüdür. Gerçeklik bölünmüştür. "Asil"lerin gerçekliği, "köle"lerin gerçekliği. Pittakos bir zorbadır. Buğday gibi insan öğütür, şairleri öğütür. Alkaios'u sürgünden geri çağırırken Sappho'yu sürgüne gönderir... Peki gerçeklik iki tane midir. Sınıflara mı bölünmüştür. "Köle"ler gerçekliği görürken "asil"ler görememekte midir ya da görmeyi hem kendine hem de kölelere unutturmaya mı çalışmaktadır. Hayır, tek bir gerçeklik vardır. Bu bütünselliği kaybetmemek gerekir.

Şairin yapması gereken bu bölünmüşlüğü bir araya getirmek, göstermek, düşündürmek, soru sordurmak, kimi zaman da eyleme yöneltmektir. Bu da bilgi, doğru bakış ve cesaret ister.

Rolla May şöyle der, *Her cesaret çeşidinde rastladığımız tuhaf bir karakteristik paradoks burada karşımıza çıkıyor. Ortadaki karşıtlık şudur. Kendimizi tüm bir dolulukla adamalıyız, ama aynı zamanda yanılıyor olabileceğimiz de farkında olmalıyız. (...) Kendi tavırlarının doğruluğundan mutlak bir şekilde emin olduklarını iddia edenler tehlikelidirler. Böylesine emin olma sadece dogmatizmin değil, yıkıcılıkta onu geçen fanatizmin de özüdür. Girişiminin yeni doğruyu öğrenmesine set çeker ve bilinçdışı şüphenin cansız hayaleti olur. Kendini adama şüphe içermediği zaman değil, şüpheye rağmen olduğunda en sağlıklıdır."* (18)

Rolla May'ın satırlarından sonra cesaret kavramımıza yeni eklemeler yapmalıyız. Daha önceki satırlarımda cesaret; bilgi, doğru bakış gerektirir demiştim. Yanılıyor olacağımızın bilincinde olmak, bilinçli şüphe duymak, dogmatizm ve fanatizmden uzak durmak.

Şairin... Amacı Ne

Paul Eluard'ın *Şiirin Amacı* adlı şiirinde, şairin amacını görelim. *"Size desem güneş ormanda / Benzer yatağa yayılmış bir karına / Bana inanır yaparsınız ne istesem / Size desem yağmurlu bir günün duruluğu / aşkın tembelliğinde çın çın öter / Bana inanır bakarsınız sevişmeyi uzatmaya / Size desem yatağımın çevresinde / yuva yapmış uğursuz bir sürü kuş / Bana inanır tasamı bölüşürsünüz / Size desem bir kaynağın koynunda döner yeşil bir ırmağın anahtarı / Bana inanır anlarsınız ne demek bu / Ama size sokağımın şarkısını bir söylesem / sonsuz bir yol gibi anlatsam size yurdumu / Kulak asmaz boş verir gidersiniz / İnançsız yürürsünüz, bilmezsiniz / Açıklamak ve değiştirmek için dünyayı / Umut birlik çaba gerek / Unumu eledim ben eleğimi astım ama / Götüreceğim sizi yüreğimin küt küt atışıyla / Sizinle söyleşmek bir hoş ediyor içimi / Kurtulmanızı istiyorum sizin birleşmenizi / Yarını dokuyanlarla el ele vermenizi / Yosunlarla sazların sarmaş olaş olması gibi şafakta."* (19)

Paul Eluard şiirinde bize şairin başka bir amacını gösterir. Asla vazgeçmemek, inançla devam etmek. O da yine bir başka bölünmüşlüğü anlatmaktadır. Savaş-milliyetçilik ile insanların bölünüşü. Herkes benim çıkarım, benim insanım, benim top-

rağım der. Şairin amacı burada ortaya çıkar. Durumun hastalıklı, sakat bir durum olduğunu aktarır. Kurtulmak gerekir bu durumdan... birleşmeli. Dünyanın her noktasındaki insanla, yosun ve sazları sarmaş dolaş olması gibi yaşamalı.

Yeniden dönelim M.Ö. 6. yy'lara. Ortak coşkuyla çalışan insanların bölünmesinden sonra törenler, düğünler de bölünmüştür. "Asil"ler ayrı düğünlerde, "köle"ler ayrı. Sisamlı (Samos) şair Asios gerçekliği nasıl anlatmış. *"Çıkıp geldi yaşlı, sakat / berduş, damgalı bir köle, / bir parazit Meles'in düğün şölenine / hepten davetsiz, et suyu istedi bir de / Orta yerde durup dururken adam / bir kahraman doğuyordu bataktan."* (20)

Şair Asios için bir kölenin düğüne katılıp, et suyu istemesi kahramanlığa doğru bir yol. Şairin gerçeği parçalanmış, ikiye bölünmüş... belki ayırdında bile değil. Keşke öyle olsa... tabii ki o yıllar için. Gerçeği bilinçli olarak bölmeye çalışmak çok daha acı verici. O yıllardan günümüze sıkça yapıldı bu. Günümüze döndüğümüzde kölenin durumu nasıl. Yalnızca köle denmiyor, "ücretli köle", "proleter", "işçi", "emekçi" vs. "Asil"ler de burjuva, patron. Daha da gelişmişi küçük patronların yok edilip... büyük patronlara verilen adsa kapitalist. Büyük kapitalistler de yok edilip kalanlara da emperyalist deniyor. Emperyalizm az sayıda kapitalistin başlarındaki bir kişi ile dünyayı yönetmesi, gözetlemesi, dinlemesi, yok etmesi, zehirlemesi, açlığa mahkum etmesi. Zorba-tiran bu yönetimin M.Ö. Yunan'daki Pittakos döneminden hiçbir farkı yok.

Türküler söylüyor günümüz kölelerı... ortak coşkuların ortak acıların türkelerini. Kemal Özer'in *Işığın Nabzı* şiirine bir bakalım. *"Türküde ürperen coşkuya yine cop / ezginin dolaştığı yollara yine sis bombası / Günün terini akşamın serinliğiyle / kurutanlara yine yok soluklanma zamanı / Tohumu dirilten suya yine zehir / suyun nöbetini tutanlara yine gözaltı / Ağaca balta, ağacın tırmandığı göğe / yine bacalardan sülfür dumanı / Dile yasak, konuşana yine dört duvar / yine her sesten uzak, her görüşe kapalı / (Ne işi var şiirin şimdi bunlarla diyenler yine kıvıracak burunlarını) / Oysa bir an bile susmuş değil sevgilim / her Mayıs olduğu gibi yine alanlarda ışığın nabzı / Yine binlerce ağızdan, yine arınmış bir yürekle / doruğa çıkararak yine sevdalı bir buluşmayı"* (21)

Kemal Özer'in şiirinde "ücretli köleler" artık Asios'un düğün şöleninde bir kahraman olmaya çalışmıyor. Her mayıs alanlarda birleşmiş. Kurtuluşun bireysel, toplumsal ya da cinssel (kadın-erkek) değil sınıfsal-dünyasal olduğunun bilincinde. Kemal Özer'in şiirinde *Işığın Nabzı*... şairin kendi nabzı, "köle"lerle beraber şair. Bilinçle, bilgiyle, seçmekle, inançla.

Şair Hangi İnsanın Şiirini Yazacak

Berrin Taş'ın *İnsancıl Kültür Harekatı Şiir Fırtınası Bildirisi / 22-26 Şubat 1993* tarihli *Şiir İnsansız Olmaz* başlıklı yazısında, *"şair, şiirde ne yapmak istediğini, hangi insanın şiirini yazmak istediğini bilmeli, şiirini oluşturma yöntemini belirlemeli... bu doğrultudan aldığı kararları uygulamalıdır"* der. Bu durumda şair önce kendine dönmeli, ardından dış dünyaya gerçekliğe yönelmeli, karar vermelidir.

Mustafa Tabak'ın *Tranzpoze* (Müzikte ton değiştirme) adlı şiirine bakalım. *"Yanık yıkık şehirlerden / Çıkan gözyaşı ırmakları / Çağ çağ çağlarken / Ben siyah beyaz sevgiler peşindeyim / Eşiğindeyim hayatın tranzpozesinin"* (22)

Mustafa Tabak, Berrin Taş'ın deyimiyle ne istediğine karar veriyor bu şiiriyle. Hangi insanın şiirini yazacağına da. Yöntemini belirlemeye çalışıyor. Ama önce kendi iç dünyası. Mustafa Tabak'ın şimdi de *Onur* adlı şiirine bakalım. *"Bir solucanım ben / Yağmur yağdığında / Toprağın üstüne çıkan / Midesine ineceği kuşu bekleyen / Yerin dibinde bir canlı olmaktansa / Gökyüzünde bir ölü olmak iyidir diyen"* (23) Şairimiz yaşamın tranzpozesini değiştirmiş, toprağın üstüne çıkmıştır... artık gökyüzüne bakıyordur. Henüz bir penceredendir bu bakış. Şimdi de *Pencere* adlı şiirine bakalım. *"İçime açılan bir penceresin / Buğulandığında sevda yazarım camına / Mevsim bahara döner / Açarım kanatları / Daha güzel bir dünya diye / Haykırılan bir meydandır görünen."* (24) Mustafa Tabak hangi insanın şiirini yazacağına karar vermiştir. Haykırılan meydanların insanının şiirini. Bu meydanlarda "ücretli köleler" vardır.

Berrin Taş aynı yazısında devam eder, *"...) Kendi şiirini yazmak isteyen şair seçimleri ve kararlarıyla yapabilme gücünü birleştirdiğinde yaratıcılığın en üst düzeyine erişebilir."* Tüm bunlar için gerçekliği doğru kavramak ve hangi insanların şiirini yazacağına karar vermek gerekir. Karar vermiş bir şairin, Burcu Uprak'ın *Gece* adlı şiirine bakalım, *"Bu gece seslendim sana / sokağın köşesindeki yaşlı ağaç / duydu beni / elini uzattı / dans ettik saatlerce / odama döndüğümde / yemyeşildi kollarım / bu gece / çöpleri karıştırdım / çıplak ayak dolaştım caddelerde / mendil sattım sokak çocuklarıyla / kocamandı ellerim / odama döndüğümde / yatağıma sığamadım / bu gece aç bir sokak kedisiyim / kırpışan bir sokak lambası / yatağında sessizce ağlayan bir kadın / bir fahişeyim soğukta titreyen / bu gece / sığmaz oldum kendime"* (25)

Burcu Uprak'ın insanları... mendil satan çocuklar, ağlayan kadınlar, sokakta titreyen fahişeler. Sokağın köşesindeki ağaç-doğa güç veriyor şaire. Ondan aldığı gücü insanlara yansıtıyor. Yaşam yine de yaşanası, dans etmeli.

Şair Tam Bir Bütünlüğü Nasıl Sağlayabilir

İmgesel ve şiirsel olan; bilimsel ve kılgısal (pratik) ve politik olanla birleşip insanın eksiksiz bütünlüğünü gerçekleştirebilir mi.

1920'lere kadar bu iki alan bir araya gelmesi olanaksız karşıtlıklar olarak görülmüştür. İki kişi dışında, Arthur Rimbaud şöyle der, *"Kara bulutların çöktüğü çağda insanlığa, ozan arka çıkmalıdır. Gerçek acı ile umudun arasındaki ters orantıyı görmelidir. Kötülük yapmak için değil, iyilik yapmak için özgürüz."*

Lautreamount'da şöyle der, *"Ozan, toplumun bütün bireylerinden daha yararlı olmak zorundadır. Bütün denizlerin suyu bir araya gelse bir aydın kan lekesini yıkamaya yetmez."* Bu iki haberci, öncü şair bundan yaklaşık yüz elli yıl önce birbirinden habersiz, söz konusu iki alanı bir araya getirip insani bütünlüğü yaratmaya çalışmışlardır.

Günümüze geldiğimizde *İnsancıl Atölye Çalışmaları* da insani bütünlüğü yaratmaya çalışmaktadır. Atölye katılımcıları kapitalist sistemin içinde kaybettikleri ya da kaybedecekleri bütünlüğü yakalamak ve bir daha bırakmamak üzere çeşitli derslere katılırlar. Felsefe, edebiyat, şiir, bilim, politik ekonomi, hayat dersleri, kadın seminerleri vs. Böylece imgesel, şiirsel, bilimsel, pratik ve politik alanı bir arada yaratma sürecindedirler. Şair yalnızca güzel sözleri bir araya getirip hoşça zaman geçirten biri değildir. Şair toplumdan uzak tepelerde bir yerde yaşamaz. İçimizden bizden bizim gibi yaşar. Ancak o zaman insani bütünlüğü yakalayabilir... Nursen Ural, hocamız Berrin Taş'a seslenir *Yağmur* adlı şiirinde, *"Karanfil yağmuru, / kurumuş / düşlerimi ıslattı. / çimlendi, / bozkırlarım / İnsancıl'ın Yağmur'u / eserek, / körükledi korumu, / alevlendi / insanca toplum / düşlerim."* (26)

18. yy. sonlarından başlayarak, burjuvazi ile birlikte insanın bölünmüşlüğü artarak günümüze kadar gelmiştir. Şairin bölünmüşlüğü olmamalıdır. Burjuva şairi bölünmüştür. Kimi bilinçle sistemi üretir. Kimi bilinçsizdir, ne yaptığının farkında bile değildir. Ben iki gruba da sesleniyorum. Her iki grubun da iç boğuntuları her yanı sarmıştır. Gerçeklikle ilişki kuramayan ya da kurmak istemeyen, kimlikleri ile parçalanmış, kişilik hiç olamamış insanların dizeleri bize şiir diye yutturulur. Kapitalist destekler bu "şair"leri. Böylece insanlar daha çok bölünsün, gerçeklikle bağlantı kurulamasın. Herkes şöyle konuşmaya başlar... "aslını sorarsan" "aslına bakarsan", "işin aslı" "asılsız dedikodular" "aslında seni çok seviyorum" uzar gider. Ya da bol bol yemin edilir. Artık her konuşmanın başına, ortasına ya da sonuna "aslı" diye bir kelime konur. Bu kelime gerçeği göremeyen, görmek istemeyen, sürekli yalan söyleyenlerin kurtuluş kelimesidir. Bu kelimeyle cümle kuran bir kişi konuşmaya başladığında zıvanadan çıkabilirsiniz. Ben bu kelimeyi kullananları eleştiriyor ya da uzak duruyorum.

"Aslı'nı sorarsan" diyen bir şairin şiirine bakalım şimdi de. Tabii eleştirmek için. Küçük İskender'in *Her Şairin İnfazı Kalem Tutmasıyla yazılır* adlı şiiri, *"(...) Artık bir telefon: 'Alo! Ben iyiyim anne, vallahi iyiyim, / sen nasılsın, dert etme kendine, yine doğurursun, / yine büyütürsün, yine asılır / her şairin infazı kalem tutmasıyla yazılır! / Sen babama söyle. De ki: Düşümde gördüm / Romatizma ağrıları bu kışa doğru dinecek. / Biliyorum anne, biliyorum, biraz daha böyle konuşursam, yüreğine inecek, ama ne yazık ki durmuyor dilim / aslını sorarsan, dün geceden beri iyi değilim... (..)"* (27) Ben Küçük İskender'e şiiriyle hiç korkmamasını öneririm. Kimse onu infaz etmez, çünkü ne dediği belli değil. Hatta hiçbir şey söylemiyor. Hiçbir şey söylemeyen "şairler" burjuvanın baş tacıdırlar. İnfaz yerine bu kitap 1998-2000 arası altı kez basılmıştır.

Küçük İskender bana Plutarkhos'un sözlerini anımsattı. *Kapısız ambarların ya da bağcıksız keselerin sahiplerine bir hayrının dokunmayacağını düşünüp, buna rağmen, ağızlarına kilit ya da kapı takmayanlar, Karadeniz'in ağzı gibi biteviye bir akıntıya geçit verirler, söze (logos) en değersiz şey muamelesi yaparlar. Bu yüzden de, her tür konuşmanın konusu olan inançlarla işleri olmaz onların."* (28)

Atilla József şöyle der, *"Sanatsal evrenin olguları gerçek olgular değildir, ama bu gerçek olmayan olgular arasındaki ilişkiler gerçektir ve tamamen gerçek dünyada var olan ilişkilere özdeştirler."* (29) Meryem Oruç'un *Ayağım* adlı şiirine bakalım. *"Ayağım bastığıyla düşünürdü / Ağaçtan mı düşmüştü? / Kar mı yağmıştı? / Basıp itin ölüsüne / "bağımsızım" demişti / Bağımlı binbir çeşit şimdi de / fukaralık aşındırmış ayakkabımı / "Kardeşiz" diyor biri / kulağım nerdesin."* (30)

Kulakları duymaya çağırıyor Meryem Oruç, kardeşliği, insanlığı unutanlara.

Gerçeklikte... Şairin Yalnızlığa Bakışı

Her şiir bir yaratmadır. Genel olarak şiir, okuyucuların bilmediğini açığa çıkarır. Atilla József şöyle sürdürür... (...) *"Yalnız kalmak istemeyen, ama aynı zamanda da yüzeysel insan ilişkilerini istemeyen bir insandır şair."* (31)

Furuğ Ferruhzad'ın *Ürkmüş* adlı şiirine bakalım. *"Gece gündüz neyin peşindeyim / bilmem ne isterin tanrım / neden yanan kalbim sönmüştür / ne arar benim yorgun bakışlarım / sığınıyorum sessiz bucaklara / tanıdık herkesten kaçıyorum / bakışlarım karanlıkta yüzüyor / hasta kalbimi dinliyorum / kaçıyorum bu insanlardan / görünüşte benimle*

olan / fakat içlerinde hakaretten / eteğime bin bir yama yamayan / dinlediklerinde şiirimi yüzüme / hoş kokulu bir çiçek gibi açan / fakat yalnız olduklarında beni / fahişe bir deli diye adlandıran / kalbim ah kalbim / bu yabancılıkta yanan kalbim / el elinden haykırma / delilikler yeter kalbim" (32)

Atilla József devam eder, *"(...) Şair bir şeye ait olduğunu bildiğinde yazar yalnızca. Yalnızlığın şairleri başka yalnızlara bağlı olduklarında yazar yalnızca"* (34)... Yalnızlıkta bile tür bilinci vardır. Tür bilinci olmayan "şair" laf salatası yapar ancak. Tür bilinciyle yazan üç şairin, üç farklı şiirine bakalım şimdi de.

Berrin Taş'tan, *Anne... Bugün Beni Yalnız Bırakma* adlı şiir. *"Anne / ben masalları sevmiyorum / masallar düşlerle oyalarken beni / yaşamımı değiştirmiyor / anne / bugün beni yalnız bırakma / içimde binlerce insan kaynaşıyor / bir yanım ağlarken / bir başka yanım gülümsüyor / içimde binlerce insan yaşıyor / anne / ben saf bir çocuğum / rakamları sevmiyorum / sevmiyorum / içinden insan çıkarılmış istatistikleri / biliyor musun / bir emekli yirmi sekiz saattir açmış / mendil açmış Kızılay'da / geceleri yaşıyor bu kent / saatin gongu vuruyor parmakuçlarımda / bir kadın düşlerini koşuyor / Beyoğlu'nun arka sokakları canhıraş... / anne / gece yarısı saat ikide / bir çocuk / bize utancımızı anımsatıyor / elinde ciklet / kağıt mendil / hırpalanmış bir çocuk / kaldırım taşlarını bekliyor / anne korkuyorum / eğrilmiş bacakları / yağmur sularıyla / mazgallardan denize akacak / anne / bugün beni yalnız bırakma"* (34)

Berrin Taş'ın şiirinde yalnızlar... ezilendir, yoksuldur. Çoğunlukça itilmiş, unutulmuştur. Gerçeklikte var olan olgular görülmez, görülmek istenmez. Bir çoğuna göre şiir hoş laflar etmelidir, ritmik sözler, oyalayan sözler etmelidir. Şairin ne işi vardır açlarla, ezilenlerle. Şair aşk dizeleri yazmalıdır. Yıllardır gittiğim market ya da kuaförde çalışanlar şunları söylüyor buna. *"Abla ya, şu sıralar yazdığın aşk şiiri var mı, hani şöyle ateşlisinden"*, *"Nalan hanım siz bilirsiniz, şöyle birkaç tane şairden aşk şiirleri... yani ortaya karışık, anlarsınız ya bir kız meselesi, ayarlamak için "*, *"ya boş ver be abla, memleketi siz mi kurtaracaksınız"* vs. devam eder. Okura (alımlayıcı) ne olmuştur. Bu bilinci nasıl kazanmıştır. Şairin görevi yalnızca aşk şiiri mi yazmaktır. Şairin görevi gerçekliği parçalanmadan görmek, unutulanları anımsatmaktır.

Dilek Yılmaz'dan *İki Kapı* adlı şiire bakalım. *"Kaybettim sevincimi / iki eski kapı arasında / Yabanıl bir ormanı hatırlatıyor / bu ıssız, karanlık yol bana / Ne güneşin aydınlığı görülüyor buradan / ne de yıldızların geceyi aydınlatan parıldayışı / Kocaman ağaçların yaprakları gibi / Tabaklar, tepsiler, bardaklar... / Yıkamakla bitmiyor / Bulaşık suyunda can çekişen düşlerim / Usul usul ağlıyor / Temizlemek mi / Temizlemek imkansız onları / Koca bir orman / Nasıl temizlenir çürümüş yapraklardan / Gözlerim de donmuş bir sağanakla / Her akşam uzanırken o kirli tabuta / Öldürüyorum ellerimi / Öldürüyorum gözlerimi / Başka türlü nasıl kabullenirim / Duyarsızlaşan bedenime / Çaresiz ihanetimi / Her şafak / Hani savaşta yağmalanan kentler / Dumanları henüz tüten / Yıkıntılar arasından / Nasıl onarırsa kendini / Bedenime yapışan yalnızlıkla beraber / Toplamaya çalışıyorum / Parçalanan evrenimi"* (35)

Dilek Yılmaz, iki eski kapı ve tabut benzeri bir yatak içinde yaşamlarını sürdüren... unutulmuş ev kadınlarının yalnızlığını gösteriyor bize. Seçmişler midir o kadınlar bu yalnızlığı. Ya da seçilmişler midir. Seçmenin çok zor da olsa özgürlüğe bir adım atma olduğunu biliyorlar mıdır.

Eylem Hacımuratoğlu'ndan bir başka yalnızlık şiiri: *Hayalet Öfke*. *"Bir yer altı resmi çizer kurşunuyla asker / Adsız yaratıklar koklar kanlı havayı / Dumanlı artıkların sofrasına çökerler / Yağmurlar yetmez yıkamaya kenti / Mevsimler yetmez acıları dindirmeye / Kurşun toprağı döllemiştir / Kendi yıkımını nasıl adlandırır cellat?/ Hangi bedende gömülür son uykusuna? / Bir türkü sızıverir ıslak bağrından yerin / Pusuya yatmıştır tomurcuk / Sırtında serin bir el gezer kentin / Gri güneşlerde öfke boy verir / Kendi yıkımını nasıl adlandırır cellat? / Hangi bedende gömülür son uykusuna? / Cevapsız bir soru sorar çocuk / Nefesinde binlerce yıllık öfke / Babasını arar kedilerin gözlerinde"* (36)

Dünyanın bir başka yalnızlığını, kalabalık bir yalnızlığı anlatır bize Eylem Hacımuratoğlu. Felluce'de kimsenin konuşamadığı, yaklaşamadığı, hiçbir şey yapamadığı yalnızlara seslenir. Kapitalizmin yalnızlığı bireysel yalnızlık ve toplumsal yalnızlık olarak çoğalır.

Atilla József devam eder. *"Kendini tamamen yalnız gören ve diğer yalnızlarla da ilişki kuramayan ise şiir falan yazmaz...* (37) Yılmaz Odabaşı'ndan *Notaları Kurşunlanmış Bir Şarkıdır Yalnızlık* şiirinin XVIII. bölümünü okuyalım. *"Böyle uzak yakınlıklar ve yakın uzaklıklar ve 'yalnız değiliz' derken de yalnız! / İşte cesetler ve cesaretler içinde aynadaki suretimi tuzla buz ediyorum, keder ırmakları akıyor ortasından... birden bir kırlangıç sürüsü kanat çırpıyor uzaklara; yollara ve yolculara bakıyorum da, şarkıların kırık dökük notaları saçılmış sokaklara ve herkes kendine göre bir şarkıyı tutturmuş yangınlar ortasında! / yangınlar ortasına: / notaları kurşunlanmış bir şarkıdır yalnızlık..."* (38)

Yılmaz Odabaşı şiir falan yazmamış... fısıldamış sadece, belki de farkında olmadan kapitalizmin

sözcülüğünü yapmış. Umarım farkında değildir. Yok eğer bunu bilinçle yapıyorsa işimiz zor. Bu şiir ne anlatıyor ben anlayamadım. Mutlak bir durum mu yalnızlık, artık kimse ortak bir türkü tuturamıyor mu. Bu şiir hangi yalnızla buluşmuş... Bence şair şiiriyle kendi yalnızlığında buluşmuş. Oysaki hiç de yalnız değiliz. Yaşamayan ve yaşayanlarla her an birlikteyiz. Yılmaz Odabaşı buzdolabının kapağını açtığında Bacon'u anımsamıyor mu ya da elektrik düğmesine bastığında Edison'u. Ekmeği, ya da bir marulu yerken bunun için kaç kişinin deneye deneye öldüğünü unuttu mu. Dokunduğu her yerde tanıdığı tanımadığı yaşayan ya da ölmüş kaç insanın emeği var anımsamıyor mu. Hayır, hiç de yalnız değiliz.

Bir başka yalnızlık şiiri okuyalım şimdi de. Yalnızlarla buluşabilen, gerçekliği doğru kavramış bir şairin şiirini okumak iyi gelecek bize. Atilla József'in *Temiz Yürekle* adlı şiiri. *"Ne babam var, ne annem / ne tanrım var ne ülkem / ne beşiğim var, ne kefenim / ne öpücüğüm var, ne sevgim. / Üç gündür bir şey yediğim yok. / ne az yerim, ne çok. / Yirmi yaşım güç kaynağı, / satıyorum yirmi yaşımı. / Alan kimse çıkmazsa / ben de satarım şeytana. / Hırsızlık ederim bozmadan yüreğimi, / gerekirse hatta vururum birini. / Yakalayıp beni asarlar, / kutsal toprağa atarlar / ve güzelin güzeli yüreğimden / bir ot biter, yiyeni öldüren"* (39)

Berrin Taş'la sürdürelim yazımızı. *"Kapitalist sistem tüm kurumlarıyla, işleyiş mekanizmasıyla insan için değil. Kitaplar insan için değil... sanatçılar kendi benliklerini tatmin etmek için yazıyorlar, bu arada üç beş kişi okursa fena olmaz."*

İnsansız bir şiire bakalım. Murathan Mungan'ın *Yalnızlık* şiirine. *"Ben ne zaman yalnız kaldım, bilmiyorum / Ne tuhaf, vaktim olmazdı / yalnızlığı bunca bilirken / kendimi hiç yalnız sanmazdım / çevremde hep birileri vardı, / ben hep birilerinin yanındaydım / günler belirsiz bir gelecek için neredeyse kendiliğinden hazırlanırdı / aramızda habersiz gidip gelen gündelik armağanlarla / kendi kendini taşıyan bir ırmağın akıntısında hayat / bizi kendi sahillerimize ulaştırırdı / bazı evlerden taşınırdık, bazı insanlar girip çıkardı hayatımıza / bazı mektuplar alırdık, bazı sözler, çiçek selamları / sonraları bazı tanıdıklarımızın ölümleriyle de karşılaştık / elde olmayan nedenler / sudaki halkalar gibi genişleyen / küçük alınganlıklardan büyük dargınlaklara / vazgeçişler, unutuşlar, kayıplar / birbirimizi çok sevdik hep / yıllarla azala azala / şimdi ne zaman yalnız kaldığımı düşünsem, / yalnız olmadığımı kanıtlamak istiyorum kendime / eskiden iki albüme sığdırdığım hayatım, / şimdi sığmıyor eksilenlerle çoğalmış fotoğraflarla / telefonun başına geçiyorum / alt alta dizilmiş onca ad arasında seken ömür parçası / gün ölüyor meşgul numaralarla / şimdi ne zaman yalnız olduğumu düşünsem, / şimdi ne kadar yalnız... / yalnız olduğumu anlamam için beni hiç yalnız bırakmadınız."* (40)

Murathan Mungan şiiri küçük burjuvanın kapitalist düzendeki sızlanmasıdır. Bilinçsiz bir sızlanmadır bu. Bu bilinçsiz sızlanma başka bilinçleri de bozar. İnsan yoktur bu şiirde, tarihte yoktur. İşte tam da kapitalizmin istediği bütünlüğü olmayan parçalanmış bir bilinç dayatılır bizlere. Bu şiirde insan "birileri" tarih de "bazı" kelimelerle aktarılır. Rastlantılarla, ölümlerle karşılaşan insanların yaşadığı... hiçbir emeğin, merakın, yaratımın olmadığı insan ilişkileri tüm yaşamın gerçekliği gibi gösterilir. Oysa bu küçük burjuva yaşamın gerçekliği algılayışıdır. Ya yaşamın kalanı... göremez, görse de göstermez. Çünkü küçük çıkarlar peşindedir.

Şairin görevi gerçekliğin bu olmadığını doğru bağlantılarla göstermektir. Bu önce bir istek olabilir... kuramsal ve pratiği olmayan. Nazım Hikmet'ten bir şiiri anımsatır, bana bu istek. *"Bana açsın diyorlar / senin gözün doymaz diyorlar / doğru belki, ben açım / ama neye aç olduğumu bilmiyorlar / söyleyeyim de öğrensinler / ben insanlığa / ben mertliğe / ben dostluğa / ben gerçeklere / ve ben sana açım, sana"*

İstek artık olması gerekendir. Kimi anlar vardır yalnız olmak ister insan, yaşamın kimi gerçekliğinden bıkabilir, ama bu durumdur, bir andır. Sürekli değildir. Yaşama sarılmalıdır... bu sarılma dört elle olmamalıdır yalnızca... eller ilkellikten ayrılışımızdır yalnızca... yaşama akıl ve duygu eşitliği, bilgi ve bilinçle... tutkuyla, umutla sarılmalıdır. Şairin yaşama sarılması deyince... Pablo Neruda'nın *Dolaşmak* adlı şiirinle yaşamda dolaşalım daima. *"Öyle olur ki usanırım erkek olmaktan. / Öyle olur ki terzi dükkanlarına giderim, sinemalara /bumburuşuk geçirimsiz, keçeden bir kuğu sanki / kaynak ve külden bir suda yüzüp duran. / Hıçkırığa boğar beni berber dükkanlarının kokusu. / Tek isteğim taşların dinginliği ya da yünün, / ne kurumları görmek isterim, ne bahçeleri / ne alınıp satılan malları, ne kadehleri, ne de asansörleri. / Öyle olur ki ayaklarımdan ve tırnaklarımdan usanırım, / saçımdan ve gölgemden de. / Öyle olur ki usanırım erkek olmaktan. / ne hoş olur yine de / bir noteri korkutmak kesik bir zambakla / ya da kulağına bir yumruk indirip yere sermek bir rahibeyi. / Ne güzel olur / yeşil bir bıçakla dolanmak sokaklarda / bağırıp çağırarak, ölünceye değin soğuktan. / Sürdürmek istemem karanlık bir kök olmayı / ikircimli, uzanmış, düşlerle ürperen, / aşağılarda, nemli barsaklarında toprağın, / emerek onu, düşünerek, yiyerek her gün. / İstemem kalıtçısı olmak bunca uğursuzluğun. / Sürdürmek istemem bir kök ya da gömüt olmayı, / yalnız bir tünel*

gibi, ceset dolu bir mahzen gibi, / üşüyüp kaskatı kesilerek, ölüp giderek acıyla. / Petrol gibi tutuşur bu yüzden Pazartesi / gelişimi görünce benim tutuklu suratımla, / ve ulur, yaralı bir tekerlek gibi geçerek, / ve geceye yönelik adımları sıcak kanla dopdolu. / Ve itekler beni birtakım köşelere, rutubetli evlere, / kemiklerin pencerelerden taştığı hastanelere, / sirke kokulu dükkanlarına ayakkabı onaranların, / yarıklar kadar ürkünç sokaklara." (41)

Berrin Taş'la devam edelim... *"Kimi doğrular sistemin yaşaması için gereklidir... bu nedenle güzel değildir, sistem için doğru, sistem için güzel olan insan için güzel değildir... çünkü sistem insan için değildir. sistemi oluşturan ahlakı iyi tanımak anlamak zorundayız. Ancak o zaman insan için iyi olanın, insanın mutluluğu için güzel olanın anlaşılabilmesi... kendi kişisel çıkarına bile ters düşse de, insanın yararı için, iyi, güzel, doğru olanın istenmesi bu amaç için mücadele edilmesi gerekliliği bir anlam kazanacaktır."*

Berrin Taş bu sözleriyle bize gerçekliğin içindeki yanılsamayı gösterir. M.Ö.'sinin yanılsaması... hasat değildir... artık insana zarar verir. Bu da kapitalizmdir. Bu yanılsamanın zararlarını yıllar öncesi (1924) Nazım Hikmet haber vermiştir. *Gövdemdeki Kurt* şiiriyle... *"Sen / benim /minare boyunda çam gövdeme, / yumuşak / beyaz / bir kurt gibi girdin, / kemirdin! / Ben barsaklarında solucan Makdonaldı besleyen / İngiliz amelesi gibi taşıyorum seni içimde! / Biliyorum / Kabahat kimde! / Ey ruhu lordlar kamarası kadın! / Ey uzun entarili tülsüz Puankare! / Karşımda: / demirleri kıpkızıl / bir şimendifer ocağı gibi yanmak / senin en basit hünerin. / Yine en basit hünerin senin / buzun üstünde bir paten gibi kıvranmak! / Soğuk! / Sıcak! / Kaltak! / dur! / Yumuşak / beyaz / kıvranışlarınla / beynime giriyorsun / kemiriyorsun! / Oraya giremezsin! / Onu kemiremezsin! / Yumuşak / beyaz / kıvranışlarıyla / beynime giren kurdu / çürük bir diş çeker gibi söktüm! / Epeyce ter döktüm! / Bu sonuncuydu / bir daha olmayacak."* (42)

Nazım Hikmet gövdesine oradan da beynine giren solucan Makdonald'ı söküp atmıştır. Aradan altmış yıl geçmiştir. O günden bu yana gövdesi ve beyni solucansız insan kalmamıştır. Adım başı Makdonald. İlkokul öğrencilerinin doğum günü kutlama, gençlerin buluşma yeridir Makdonald. Adres tarifi, buluşma yeri Makdonald'a göre yapılır. *"Makdonald'ın önünde buluşalım", "Makdonald'ın köşesinden gir"* uzar gider. Biz nasıl atacağız bu kurdu gövdemizden ve beynimizden.

M.Ö.'nin yanılsaması hasat, büyüyerek evrensel bir hasata döner. Artık hasat edilen insandır, kuşlar, dağlar, denizler, gökyüzüdür. Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nden bir bölüm okuyalım. *"(...) gökle yer birbirine girdi / toprak ana / doğuran besleyen büyüten değil artık / yağmur bulutla yer değiştirdi / güneş ayla yer değiştirdi / asmalar üzüm vermiyor / bütün kuşlar gidiyor birer birer / kanatlarını bırakarak camii avlularında / mazota bürünmüş seslerini / kentlerde unutup / gidiyorlar / arkalarına bakmadan / Gökyüzü koyu karanlık / tüm parıltısını yitirmiş gökyüzünde / yalnızca İksion ve alevli tekerliği / İksion / kuşların gidişini izledi / yıkıntıların arasında / bir karaltı... / Thomas Paine / adım adım yaklaştı... / kan duman ve ateş kokan / yokluklar ülkesine / baktı / alevin bile yandığı / insan mezbahasına / bir daha baktı / acıyla buruşturdu yüzünü"* (43)

Şair-sanatçı ne yapmalı... yedi kişi olmalı, yetmiş kişi... tür bilinciyle gezegenimizdeki insanlar kadar olabilmeli... gerçekliği doğru kavrayarak, insan için sanat yapmalıdır. Son şiirimiz Yine Atilla József'den *Yedinci Adam*. *"Şu dünyada düşeceksen yollara, / iyisi mi yedi kez doğmaya bak. / Bir kez, yangın çıkan bir evde doğ, / bir kez, buzdan soğuk sellerde, / bir kez azgın deliler arasında, / bir kez, olgun buğday tarlasında, / bir kez de kimsesiz bir manastırda. / Bir ağızdan ağlayan altı bebek, yetmez: / Sen kendin yedinci olmaya bak. / Canını kurtarmak için dövüşeceksen; / karşısında yedi kişi görmeli düşmanın: / Biri, Pazar günü dinlenen bir işçi olmalı, / biri, para düşünmeden bir şey öğreten, / biri, boğularak yüzme öğrenen, / biri, koca bir ormanın tohumu olan, / biri de yiğit atalarının koruduğu bir torun, / ama onların bu hünerleri de yetmez: / sen kendin yedinci olmaya bak. / Bir kadın mı bulacaksın kendine, / yedi erkek birden düşmeli o kadının peşine. / Biri, güzel sözlere kanan, / biri, başının çaresine bakan / biri, kendini hayalci sanan, / biri, eteğinin altında kadını okşayan, / biri, hiçbir numarayı yutmayan, / biri, kadının düşürdüğü mendile basan. / sinek gibi vızıldasınlar kadının çevresinde. / Sen kendin yedinci olmaya bak. / Yazmak geliyorsa elinden, / yedi kişi birden yazmalı şiirini. / Biri, mermerden bir köy kuran, / biri uykusundayken doğan, / biri, göğün haritasını çizen, / biri, adı sözcüklerle anılan / biri, ruhunu yetkinleştiren / biri, diri fareleri kesip biçen. / İkisi yiğit, dördü akıllı; / Sen kendin yedinci olmaya bak. / Ve her şey yazıldığı gibi olursa, yedi kişi için öleceksin. / Bir, beşiği sallanıp emzirilen, / bir, diri, genç bir memeyi kavrayan, / bir, boş tabakları fırlatıp atan, bir, kazansın diye yoksula omuz veren, / bir, yıkılıncaya dek çalışan, / bir, sadece durup aya bakan kişi için. / Dünya mezar taşın olacak: / Sen kendin yedinci olmaya bak."* (44)

Cengiz Gündoğdu'yla bitiriyorum sözlerimi, *"Hiç kuşku yok burjuvazi, bir gün tarihten çekilecek..."* O güne kadar bizler gerçekçi eserlerle mücadele

edeceğiz. Bugün için okunmasa da yarınlar için yazacağız.

Dipnotlar

1. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
2. Cevizci, a.g.e.
3. Cevizci, a.g.e.
4. Afşar Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998.
5. Mehmet Selimoviç, *Derviş ve Ölüm*, Mahmut Kıratlı, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001.
6. Christopher Caudwell, *Yanılsama ve Gerçeklik*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, 1988.
7 Ö. Naci Soykan, *Gönülden Dile Özsözler*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.
8. Mana: Palinezya yerlilerinin terimi. Bazı ilkel halkların iyi talih, büyülü güçleri olduğuna inandıkları doğa üstü kişiliksiz güç.
9. Güler Çelgin, *Eski Yunan Edebiyatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
10. Çelgin, a.g.e.
11. Çelgin, a.g.e.
12. Sappho, *Adım Hiç Unutulmayacak*, Çev. Cevat Çapan, Adam Yayınları, İstanbul, 2003.
13. Erdal Alova, *Antikçağ Anadolu Şiiri Antolojisi*, Koç Kültür ve Sanat Tanıtım Hizmetleri A.Ş., İstanbul, 2003.
14. Enis Batur, *Abdal Düşü*, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2003.
15. Berrin Taş, *Karantil Alevleri*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.
16. Çelgin, a.g.e.
17. Alova, a.g.e.
18. Rolla May, *Yaratma Cesareti*, Çev. Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
19. Paul Eluard, *Seçme Şiirler*, Çev. A.Kadir-A. Bezirci, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1992.
20. Alova, a.g.e.
21. Kemal Özer, *Sevdalı Buluşma*, Adam Yayınları, İstanbul, 2005.
22. Mustafa Tabak, *İmgelerimizi Kaybetmedik Daha*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005.
23. Tabak, a.g.e.
24. Tabak, a.g.e.
25. Burcu Uprak, *İnsancıl Dergisi*, Haziran, 2005.
26. Nursen Ural, *İnsancıl Dergisi*, Nisan, 2005.
27. Küçük İskender, *Gözlerim Sığmıyor Yüzüme*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.
28. Michel Faucault, *Doğruyu Söylemek*, Çev. Kerem Eksen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
29. Atilla József, *Temiz Yürekle*, Hazırlayan: Kemal Özer, Evrensel Yayın, İstanbul, 2005.
30. Meryem Oruç, *İnsancıl Dergisi*, Mayıs, 2005.
31. József, a.g.e.
32. Furuğ Ferruhzad, *Yaralarım Aşktandır*, Türkçesi: Haşim Hüsrevşahi, Telos Yayınları, İstanbul, 2002.
33. József, a.g.e.
34. Taş, a.g.e.
35. Dilek Yılmaz, *İnsancıl Dergisi*, Şubat, 2004.
36. Eylem Hacımuratoğlu, *İnsancıl Dergisi*, Ocak, 2005.
37. József, a.g.e.
38. Yılmaz Odabaşı, *Aşk Tek Kişiliktir*, Everest Yayınları, İstanbul, 2003.
39. József, a.g.e.
40. Murathan Mungan, *Timsah Sokak Şiirleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
41. Pablo Neruda, *Sevdiğime Seslenir Gibi*, Çev. Kemal Özer-Sibel Özbudun, Yordam Yayıncılık, İstanbul, 1992.
42. Nazım Hikmet, *Sevda Ateşten Gömlek*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1987.
43. Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005.
44. Atilla József, *Evrenle Ölç Kendini*, Türkçesi: Sevgi Can Aysevneer-Orhan Tüleylioğlu, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 2005.

İNSANCIL İSYAN

Arıyoruz
Düşünce tarihine akan
İnanılan güvenilen yüz arıyoruz

Bulut yağmur buluşması
Irmak nehir olarak kavuşup denize
Dalga dalga can oluyoruz

Ormanda ağaç
Ağaçta dal
Dalda yeşeren yaprak olarak
Toprakla kaynaşıp
Sarara sarara güneş oluyoruz

Kurulu düzene inat
Arına arına akıp
Damla damla insan oluyoruz

Mustafa GÖKSOY

ŞİİR VE GELENEK

Nursen URAL

Nursen Ural

Artvin'in Şavşat ilçesine bağlı Veliköy, 2.1.1964 doğumluyum. Lise mezunuyum. Yirmi üç yıllık evliyim. İki çocuk annesiyim (Çağdaş-Çağla)

On dokuz yıldır esnaflık yapıyorum.

2002'de İnsancıl Atölyesi'nde Berrin Taş yönetiminde Şiir Atölyesi, Kültürde Kadın seminerlerine, Cengiz Gündoğdu yönetiminde Edebiyat, felsefe, Estetik semirlerine üç yıldır katılıyorum.

Sunumumu *Şiir ve Gelenek* başlığı altında irdeleyerek kendimce tema oluşturmaya çalışacağım. Öncelikle şiir ve geleneğin tanımını istiyorum. ***"Şiir (ar:şir): Seslerin, ritimlerin, armonilerin yoğun bir biçimde birleşmesiyle, özellikle de dizelerle en canlı duyumları, izlenimleri, heyecanları uyandırmak ya da sezdirmek sanatı. (...) Bir şaire, bir ülkeye, bir döneme özgü dize kurma sanatı."*** (1)

Lise 1 Edebi Metinler'de: ***"Şiir; seslerin bir uyum içinde dizelere dökülerek en güçlü duyguları, coşkuları canlandırma ve insanı etkileme sanatıdır, diye tanımlanabilir. Ancak şiirin tanımı konusunda pek çok görüş vardır."*** dendikten sonra, kimi yazar ve şairlerin şiir üstüne görüşleri verilir.

"Bir ulusun duygu ve düşünce sanatlarındaki üstünlüğün şaşmaz ölçüsü, şiir kültüründeki yüceliğidir. -Voltaire-"

"Şiir; zeka ülkelerinde uzun, üzücü yolculuktan sonra doğan şeydir. -Balzac-"

"Şiir nesre çevrilmeyen nazımdır. Şiir hikaye değil sessiz bir şarkıdır. - Ahmet Haşim-"

"Şiir olmayan yerde, insan sevgisi de olmaz. İnsanı insana ancak şiir sevdirir. - S.Faik."

- Şiir iç kale sanatıdır. Çünkü dil vasıta olarak değil, malzeme ve doku olarak kullanıldığı zaman ulusun iç kalesidir. Böyle alınınca bir ulusun, insanın, tarihin, kültürün ta kendisidir. - Ahmet Hamdi Tanpınar-" (2)

Demek ki şiir; şekillenmemiş, değişen toplum yaşamının şair üzerinde bıraktığı etkinin dışlaşmasıdır. Benim çıkardığım ilk ilkedir. Şiiri yüzyıllar üzerinden örneklerle görmeden önce gelenek kavramının tanımını veriyorum. ***"Gelenek: Gerçek ya da hayali bir geçmişle olan sürekliliğin önemini ima ederken, belirli eylem normlarını kutsayan ve öğreten pratik veya uygulamalar bütünü. Bir toplum, mevcut toplumsal yapısını ve değer sistemini çok büyük sarsıntılar yaşamadan koruyup devam ettirmek amacıyla, kendinden önceki kuşaklardan devraldığı, belli bir dönüşüme uğratarak sonraki nesillere aktardığı, başta inançlar, düşünüşler ve kurumlar olmak üzere, her tür sosyal pratik."*** (3)

Gelenek tanımını bilinçle irdelediğimizde; hangi inanç, hangi kurum sorusu çıkıyor karşımıza. Şiir bir kurumun, bir inancın içerisine sığmayacak kadar büyük, "kurum" tanımayacak kadar çocuktur. İşte şair ilk sorusunu soracak: Ben hangi kurumun inançlarının şiirini yazmalıyım? Şairleri birbirinden ayıran ve şairi şair yapan bu sorunun yanıtıdır. Bu sorunun yanıtını bulmak şaire özgüdür. Özgünlüğünü bulması kolay değildir. Neden mi? Dünyamız pastaya dönüştürüldü. Pastayı yapan milyarlarca insan, kurum adı altında yaşar. Kurumun yöneticileri pastanın dörtte üçünü alır. Kalan bir payı milyarlara eşit bölüyormuş kandırmacasını retorik söylemlerle yaparlar. Özgünlüğünü bilinçle birleştirmiş şair, bu kandırmacanın erdemsizliğini milyarlarca insana gösterir. Nasıl mı? Şöyle gösterir şair. *Görünen Odur ki* adlı şiirinde Kemal Özer şöyle der, *"Ne zaman ortalığı karanlığa boğsalar / bir yanda halk vardır, bir yanda iktidar; / bir yanda sömürüyle parçalanmış, silahla girilmiş / en dirimli yerleri, en kutsal şeyleri halkın, / bir yandan yürekleri ihanetle çürümüş alçaklar // üretkenler ve hazır yiyenler bir yanda, / bir yanda elden ele geçirilen direniş sancağı, / bir yanda işbirliği, çıkarları ve ordularıyla düşmanın // Göğüsleyip bütün yoksunlukları / karşı koymak mümkün, dişiyle tırnağıyla çarpışmak, / hatta kazanmak, geriye püskürtmek saldırganı, / ama zafer mümkün değil bu savaşta / ve zaferi savunmak, iktidar halkın olmadan."* Kemal Özer'in özgünlüğü toplumu kavramasında ve insani sorumluluğunu dizeleriyle somutlamasındadır. *Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya* (4) eserindeki *Görünen Odur ki* şiiriyle toplumdaki adaletsizliğin karşısında erdemli yaşamı savunmuştur. Kurum bu şairi görmezden gelir. Kurumun elinde olan basın yayın bu şairin şiirini yayınlamaz. Adını anmaz. Yaşamı savunanların karşısına yaşamı hiçlik olarak veren şairin şiirini yayımlar. Basın yayın sık sık bunlardan

söz eder. Hiçliğin şiirini yazan Attila İlhan'ın, *Sen Benim Hiçbir Şeyimsin* adlı şiirini görelim, *"Sen benim hiçbir şeyimsin / Yazdıklarımdan çok daha az / Hiç kimse misin bilmem ki nesin / Lüzumundan fazla beyaz / Sen benim hiçbir şeyimsin / varlığın yokluğun anlaşılmaz / Galiba eski liman üzerindesin / Nasıl karanlığıma bir yıldız olmak / Dudaklarımla cama çizdiğin / En fazla sonbahar otellerinde / Üniversiteli kız uykusu bulmak / Yalnızlığın öldüresiye korkak / Kulağı çabucak telefon zillerinde / sen benim hiçbir şeyimsin"* (5) Devam eden hiçliğin, boğuntunun şiiri.

Özdemir İnce, *Gelenek* üzerine yazmış olduğu yazısında, *"Bir şiir geleneği üç önemli öğesiyle şair ve okuru kapsar: 1. Biçim, 2. İçerik, 3. Tavır (tutum)"* (6) der. Ortalıkta biçimli şiirlerin kum gibi savrulduğunu görüyoruz. Biçim, içerik, tavır bağlamında şiirleri bulmak hazine aramak gibidir. Şiiri insandan, yaşamdan soyutlayan çağın şiirini görelim. Hilmi Yavuz'un *Size Bakmanın Tarihi* adlı şiirinde bakın ne diyor, *"size bakmanın tarihi! siz / bir gonca kadar kendiliğinden / yazılmış olmalısınız / derin, korkunç ve ergen / kalbim, sevdalara sığmayan kalbim / bir dağı içeriyor geçerken / siz o dağa sanki kış / ve sanki bıldır yağan karsınız / umarsız sözcüklere bulanmış // size bakmanın tarihi! siz / bir keteni köpürten yaz / ve inanılmaz..."* (7) Bu şiirlere eleştirel bakmanın zamanı gelmiştir. Neden anlamsız biçim şiirleri yazılıyor? İki nedeni var. 1. Şair gerçekliği kavramıyor, 2. Gerçekliği kavrıyor ama gerçekliği çıkarları uğruna örtüyor.

Şimdi edebiyatımız nasıl bir evrim süresi geçirmiş öncelikle onu görelim.

Benim üzerinde duracağım edebiyat Halk Edebiyatı, Divan Edebiyatı ve 20. Yüzyıl Edebiyatıdır.

Altı yüz yıl sürmüş Divan Edebiyatı, Halk Edebiyatı ayrımının kalkması kendiliğinden olmadı. 20. yy.'da imparatorluktan (padişahlık) Cumhuriyete (ulusculuk) geçişle Halk Edebiyatının sözlü dili yazılı edebiyata dönüşür. Toplumsal yapının değişmesi edebiyat alanında kavgalara neden olur.

Şimdi baştaki gelenek kavramını anımsayalım. Kısaca büyük sarsıntılar geçirmeden belirli eylem normlarını kutsayan ve öğreten pratik uygulamalar bütünü. Bu pratik uygulamalar bütününe ne oldu? Cumhuriyet'le sarsıldı... değiştirildi. Şair bu değişime ayak uyduramadı. Kuşakların neyi aktaracağı konusunda çelişki edebiyat alanında, özellikle de şiir alanında Tanzimatla başlayan kavgada daha da belirginleşti. Divan kalıplarıyla padişaha övgüler yazan şair değişen toplum yapısını anlatmakta zorlandı. Ancak halk şairi daha özgündü. Birçok şairin Anadolu'ya açılması ve halk şiirlerini derlemesiyle kendi şiir dilini zenginleştirdi, ama buna karşı olanlar da vardı. Divan kalıplarından kolayca vazgeçilmedi. O zamanki kavga biçim üzerinde yoğunlaşmıştı. Bir de biçim, içerik ve tavırı birleştiren şairler vardı. Bu şairler geleceğe ilmik atmış trajik kişilerdir. Cengiz Gündoğdu'nun bu saptamasına ilerde açacağım.

13. yy.da Yunus Emre (1248/49?-1320-21?) şiirini aruz ve hece ölçüsüyle oluşturmuş. Tasavvuf akımının ve Türk Halk şiirinin öncülerindendir. Alevi-Bektaşi geleneğini sürdüren halk ozanları üzerinde etkisi olmuştur. *"Senin ile varam sana" "Ey aşıklar, ey aşıklar / Aşık mezhebi dindir bana / Gördü gözüm dostyüzünü / Kamu yas düğündür bana // Ey Padişah, Ey Padişah, üş ben beni verdim sana / Gonc-ü hazinem kamusu / senin benim önden sana..."* (8) Bu on iki kıtadan oluşan şiirinde felsefe, toplumsal haksızlığa dıklenme, sitem vardır. İnancı aşktır.

14. yy.'da Aşık Paşa'nın (1272-1333) *Garipname*'sinden *Dokuzuncu Destan*, *"Gönlüme geldi yine bir hoş haber / Bu hiyâyet birliğe iletür bizi / Her ki bitti birliğe devlettedir / Birlik ehli vardılar doğru yola"* (9) Arapça, Farsça eğitim görmüş. Ama eserini Türkçe yazmıştır. Sanatın birleştirici gücünü gören şair, devlette birlik için yazmıştır. Günümüzde saf sanat tartışmalarına katılan katılımcılara Aşık Paşa'yı okumalarını öneririm.

15. yy. şairlerinden Nesimi'nin (?-1404) Arapça, Farsça ve Türkçe divanları vardır. Derisi yüzülerek katledilen şairin dizeleri, *"Mansur Enelhak söyledi / Haktır sözü, hak söyledi"* (10) *Doğruyu söyleyeni dokuz köyden kovarlar* atasözümüz eksik söylenmiş. Gerçekliği dizeleyenin derisini yüzerler eklenmeliymiş. Nesimi'nin derisini yüzdüren fetvacı müftü, *"kan bir organa damlarsa, o organın kesilmesi gerekir"* demiş. Nesimi'den sıçrayan kan müftünün parmağına gelince orada bulunanlarca müftüye sözlerini hatırlatılınca, *"Biraz su ile temizlenir"* demiş. Bunun üzerine Nesimi derisi yüzülürken şu gazelini söylemiş: *"Zâhidin bir parmağını kessen dönüp Hak'tan kaçar / Gör bu miskin aşıkı serpa soyarlar ağlamaz"* (11) Şiirin tanımında deri yüzmeden, asmadan söz edilmez. İnsanı etkileme sanatı, birden insanı yok etme sanatına dönüşür.

16. yy. şairlerinden Pir Sultan Abdal (? 1567?)

Pir Sultan geleneğinin oluşmasının nedeni nedir? 13. yy'da başlatılan Alevi-Şii-Sunni çekişmesinin altında yatan amaç, egemenliği dinsel ortam üzerine çekmektir. Baştaki gelenek tanımını anımsayalım. Bizim toplumsal pratik kurumumuz şii-sunni çoğunluktur. Bir de toplumsal pratik kurumun dışında kalanlar vardır. Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinin gelenek olması; *"ideolojik özüyle siyasal nitelikli bir çatışmanın temelini oluşturmuştur. Bu yanıyla Pir Sultan'ın şiirleri tek bir ayaklanmanın değil, hemen hepsi aynı nedenlerden kaynaklanan toplum-*

sal bir başkaldırının anlatımıdır; içinde yaşadığı dönemin toplumsal, siyasal ortamın edebiyattaki yansısıdır, karşılığıdır. Ezilenin ezene yanıtıdır.

Şiirlerinin yarattığı etkinin yüzyılları aşarak günümüzde de canlılığını koruması halkın duyuş ve düşünüşünü, özlemlerini, insani olanı şiirleştirmesinden gelir. Gerek yaşadığı dönemde, gerekse sonraki yüzyıllarda izleyicilerinin çıkması, aynı adı kullanan şairlerin onun bıraktığı şiir mirasını zenginleştirerek sürdürmesi ve bir Pir Sultan geleneğinin oluşması bunun, bu halkla bütünleşmesinin sonucudur. Bu nedenle Pir Sultan gibi bir inancın bir dünyaya bakış biçiminin önderi, simgesi haline gelmiş bir şairi, adı çevresinde oluşan gelenekten soyutlamak olanaksızlaşır." (12)

Bir kişiliği şair adına taşımak kolay değil. Halkın sesi oldu, halkı adına idam edildi. Şairin kılıcı, silahı, düşü, ışığı, isyanı şiiridir. Pir Sultan Abdal'ın isyanını dizelediği şirini görelim, *"Şah'ı sevmek suç mu bana / Kem bildirdin beni hana / Can için yalvarmam sana / Şanihşah bana darılır // Hafid-i peygamberim has / Gel Yezid Hüseyn'im kes / Mansur'um beni dârâ as / Ben ölünce il durulur // Ben Musa'yım sen Firavun / ikrarsız şeytan-i lâin / üçüncü ölmem bu hain / Pir Sultan ölür dirilir."* (13)

Geçmişi bilmesi, öfkesinin güdücü motividir. İsyanı: haksızlığın devamıdır. Patlaması: şiiridir.

Divan edebiyatına gelince... Bu edebiyatın dili, halkın dilinden uzaktır.

Divan edebiyatı dili halkın dilinden farklı olunca, ülke içinde ülke olmuş. Aynı dönemde yaşamış halk ozanı Karacaoğlan'ın şiirinden etkilenirken Divan şiirinden hiçbir şey anlamadım. Ses uyumunu duyumsamam bir şey ifade etmiyor. İlhan Başgöz'den Karacaoğlan'la ilgili bir bölüm aktaracağım.

"Karac'oğlan aşık şiir geleneğini konar-göçer Türkmenlerin arasına taşımış, bu şiiri göçebe kültürüne uyarlamıştır. Böylece Güney illerinde yaşayan Türkmen aşiretlerinin sesi, değerleri, dili ve estetik anlayışı âşık şiirine girmiş, onların yaşayışı âşık şiirimizde belirir olmuştur. (...) 18. yüzyıldan sonra okur yazarlık halk arasında yaygınlaşınca meraklıları tarafından yazıya geçirilmişler. Onlarında asıl kaynağı sözlü gelenek. Sözlü gelenekte yayılma sürdükçe, kaynağı isterse yazılı olsun, şiir değişir olma niteliğini sürdürecektir. Bu nedenle Karac'oğlan şiirleri çeşitli Karac'oğlanların ve halkın elbirliği ile dokuduğu bir kumaş, imeceyle yapılmış bir halk kilimi sayılmalıdır.(...) Geleneği başlatan onun yaratıcı kişiliğidir." (14) Demek ki sanatçının esere vurduğu damgayı sözlü kültür koruyamaz. İlhan Başgöz beş Karac'oğlan'ın varlığından söz eder. Öyle ya insan ömrü kısa. Oysa 16. yy'dan 19. yy'a değin süren Karac'oğlan şiir geleneği vardır. Karac'oğlan şiirinden *Alaman Dağları Türküsü*'nü seçtim. *"Üstünde yorttuk eşdük / sarptır Alaman dağları / Bihamdillah ele geçtik / sarptır Alaman dağları // Yollarında bataklar çok / Eğri büğrü sokaklar çok / ıssız kalmış yataklar çok / sarptır Alaman dağları / Varat'ın kanda bağları / sayru kaldı çok sağları / Bulunmadı yarağları / sarptır Alaman dağları."* Şiirin bütününü okuduğunuzda savaş sonrası halkın ve ordunun ne durumda olduğunu anlarsınız. Bu şiire durum şiiri diyorum. Şair savaşın yıkıcılığını, sonuçlarını dizelemiş. Yaşadığı anın tanıklığını yapmış. İkinci bir örneği veriyorum. *"Yeşil Abdal gel haber ver / Dört kitabı yazan kimdir / Maşrıktan atılan toplar (topu) / Ma mağribe salan kimdir."*

Buradaki Karac'oğlan durumu irdeleyen, soru soran Karac'oğlandır. Üçüncü örnekte başka Karac'oğlan vardır. Şöyle sitem eder: *"Karac'oğlan kendi kendin şaşırır / Akar gözü yaşı derya coşurur / Medet, tecir gelmiş canlar deşirir / Veresiye koymaz, peşin alır bu sene"* İnsanın toplum içindeki yaşantısının resmidir. Dizelerdir şairin resim çekme makinesi. Şiir insandan, toplumdan, yaşamdan ayrılmayan araçtır. Şairin aracı sözcüklerdir. Tanıklığını sözüklerle yapar.

Bir de Köroğlu geleneğimiz vardır. Çocukluğumda en çok sevdiğim Köroğlu destanlarıydı. En güzel Taştan Amca anlatırdı Köroğlu'nu. Onun anlattığı Köroğlu kurnaz, mistik, yiğit kişilikti. Üç öğeyi birleştirmişti. Diğer anlatıcılar yiğitliği üzerinden öykü oluştururdu, onun için en güzel anlatım Taştan Amca'nın anlatımıydı. Ana motif herkeste aynı. Köroğlu haksızlığa baş kaldırandı. Sözlü anlatımdaki gelenek devingendir. Halk kendinden bir şeyler ekler, çıkarır, kendi içselliğini de ona ekler Köroğlu çağını güzel yansıtmıştır. Bir anlamda toplum yapısındaki değişikliği görmüştür. Bilicilik yaparak halkına mesaj vermiştir. Belirgin örneğini şu dizelerden anlıyoruz: *"Düşman geldi tabur tabur dizildi / Alnımıza kara yazı yazıldı / Tüfek icat oldu mertlik bozuldu / Eğri kılıç kında paslanmalıdır."* Köroğlu'nun ikinci özelliği ise halk arasında yaygınlaşan Osmanlı dilinin etkisinde kalmamasıdır. Malzemesi içselleşmiş halk sözcükleridir. Bir diğer konu ise tüfeğin bulunuşunun tarihini vermesidir.

Kaosu Yineleyenler

Gelenekçilik ve İlericilik yazısını okuduğumuz İsmet Özel'i, Ziya Paşa'yla özdeştirdim. Şiiriyle, düşüncesi çakışıyor. Nasıl olduğu yazısını okuyunca anlaşılacak. Şöyle demiş: *"Gelenek ve ilericilik: Aynı eğilimin iki yüzü bunlar. Bakmayın gelenekçilerin ve ilericilerin birbirleriyle didiştiklerine, dövüşlerini bile aynı şeyi savunarak yaparlar. Bir kısmı, geçmişten getirilen değer ve kurumların gerekliliği üze-*

rinde ısrar ederken, karşı taraf gelecekte elde edilecek kurum ve değerlerin övgüsünü yapıyor. Doğrusu her biri kendi savunduğu yanı ayakta tutabilmek için karşı çıktığı cephenin görüşlerine muhtaç. Geleceğe doğru bir zincirin devam ettirilmesi için geçmişten uzatılan halkaların sağlam tutulması gerek, geçmişin halkalarının sağ ve esen tutulması da zincire yeni halkaların eklenmesini kaçınılmaz kılar. Bu iki taraftan biri için çarpışan öteki tarafa mühimmat sağlama zorundadır. (...) Şiir okumak isteyen kimse gelenekçiliğin ve ilericiliğin entelektüel yükünü bir yana bırakmadıkça giriştiği işin altından kalkamayacaktır. Şiirin ne gelenekle, ne de beklenen hayatla başı hoş değildir. Geçmiş ve gelecek şiir için (ve içinde) yabancılaştırıcı öğelerdir. Şiir okumanın hasadı ancak bilinmeyen eski ile tanışılmamış yeni arasında toplanır. (...)

Peki, şiir bize geleceğin ulaşılmaya değer bir yanını da doğrudan doğruya geleceğin el uzatmaya değer olduğunu söylemez mi? Evet, ama dikkat edin, bu durumda, gelecek şimdiki zamanın birinin bir parçasıdır. Nitekim şiirde geçmiş de önceye ait bir kategori olmaktan çıkar." (15)

Yaz şiirini okuyorum. Hangi kategoriye ait olduğunu siz değerlendirin. *"Kan fışkırıyor topraktan. Yaz geldi / dağlara. Pınarlarım kurudu. / Yüzümde karanfiller kurudu. / Günler uzun, şehvetim bereketli. / Karanlığımın tarihi artık yok. Başımda / aydınlığı tazelenmiş günlerin rüzgarı. / Yaz geldi. Kalbim / bembeyaz yüzünde kızların / ve uzun ince bacakları arasında / bir kuş tufanı şimdi."* (16)

Ne gelenekçi ne de ilerici. Bizlere bir halka uzatmış, ama esen değil, esrik halka. Şiire yeni halka eklenmesine gelince; paslı zincir halkasıdır. Şiir var olan sözcükleri alt alta dizelemek değil. Bu şiirden sonra Nurullah Ataç'ın *Divan Şiirinin Kuvveti ve Zaafı* yazısından alıntı yapmak görev oldu. Şöyle demiş, *"Bizim için şiir, sanat, tarihi yazabilecek bir şeydir. Şiir tarihi yazılırken de yalnız şiirin geçirdiği değişimler anlatılmaz, her şairin şiire neler getirdiği, şiirde hangi duyguları söylediği anlatılır. Bizim şiirimizin tarihine böyle şey konulmaz. Bâkî, Naili, Nefî hatta Nedim şiirimize yeni duygular getirmemişlerdir, şiirlerine kişiliklerini hiç katmamışlardır. Bir Bâki Efendi dili vardır, ama bir Bâki Efendi düşünce, duygu alemi yoktur; onun şiiri bize kendisinden haber vermez; şiir aleminde zaten bulunan manzumları yeniden söyler o kadar. (...) Ne zaman eski edebiyatımızın, yani divan şiirinin sözü açılsa, ne zaman onu kendi kendime düşünsem içimde, ikisi de hemen hemen bir anda uyanan ve birbirinin tamamıyla zıddı değilse bile birbirine tamamıyla da karışmayan iki fikrin, iki hissin kararsızlığı içinde kalırım. Bunun içindir ki herhangi bir sebeple onu büsbütün inkâra kalkışanlarla da, onu inkâra sevk edecek sebepleri hiç anlamak istemeyenlerle de hiçbir zaman uzlaşmadım. (...) Şiiri vücuda getiren, manadan ziyade kelimelerin maddesidir. Bir manzumeyi okurken onun ifade ettiği şeyi düşünmekten ziyade onun tertib eden, sözcükleri okşarız ve manzumenin güzelliğini, hatta manasını, o sözcükler bizim içimize işlediği, bizde akisler uyandırdığ nispette anlarız. (...)*

Paul Claudel: 'Şair hilkatın karşısında birtakım sualler sorar ve bunları o surette sorar ki duyanlar cevabı da sezmiş olurlar.'

Bizim büyük şairlerimizin eserlerini okurken bu hissi duyduğumuz pek nadirdir; onlarda hilkate sualler sormaktan ziyade oynamak hevesi vardır." (17)

Benim de Ataç gibi düşündüğüm olmuştur, Garipçilerle, İkinci Yeni'cileri okuduğumda, Cengiz Gündoğdu'nun adlandırdığı star sisteminin şiirlerini okuduğumda. Şiirler ne bir şey anlatıyor, ne de anlatmıyor. Anlatmıyor; dili, düşüncesi, merakı, geçmişi, geleceği, teması yok. Anlatıyor; çağımızın, anımızın boğuntusunu yansıtıyor (veriyor). Bilerek bu duruma taraf olanların yanında, bilmeden taraf olanlar beni üzüyor. Bilerek taraf olanlar star sisteminden payını alırken, bilmeden taraf olanlar kurtulmak istedikleri ya da karşı oldukları boğuntuyu (kaosu) yineliyorlar.

Garipçileri, İkinci Yeni'cilerle özdeş tutmam sizleri sinirlendirebilir. Orhan Veli'nin şiirlerini sevdiğinizi biliyorum. Birkaç şiirini ben de seviyorum. Ayrıca Orhan Veli'yi kişilik olarak da severim. Bilerek taraf olanlarla, bilmeden, kurtulmak istediği (kaosu) boğuntuyu yineleyenler vardı ya, işte Orhan Veli (Garipçiler) bunlardandır. Geleneksel bir zincirin halkasını koparmışlardır. Nasıl mı? Yanıtımı bir eleştirmenin yazısından alıntıyla vereceğim.

"Garip geleneği, başlangıçta aşılmış bir akımdı. Buna üç temel neden gösterebiliriz: 1) Kendi somut koşullarında bile etkinliğini ve olumlu görevini yitirmiş bazı yabancı deneylerin, en kolay ve yüzeysel gösterilerini, toplumsal yaşantımızın verimsiz bölgelerine, gösterişli bir tavırla uygulamak, 2) Şiirimizin o ana dek vardığı ve sürdürmeye kararlı göründüğü güçlü olgunluğunu hiçe saymak ve tek özgünlüğün, tek yeniliğin Garip akımı olduğu gibi sorumsuz bir sanıya kapılmak, 3) Sınırlı gücünün çok üstünde at oynatmaya yeltenmek. (...) O karanlık günlerde bile, sağlam şiir işçiliğini, her şeye göğüs gererek, seslerini duyuramamak pahasına da olsa, sabırla, ama bilinçle yılmadan sürdürenlerin eserleri elimizin altındadır bugün. Bu olgu, soylu şiir deneyimlerinin, hiçbir şekilde örtülemeyeceği gereği gibi saptanmış olmalı." (18)

İki şairimizin aynı tarihlerde, 1945'de yazılmış iki şiirini vereceğim şimdi, siz değerlendirin.

İlki Nazım Hikmet'in *Piraye İçin Yazılmış Saat 21-22 Şiirleri*'nden minik örnek:

26 Eylül 1945

"Bizi esir ettiler, / bizi hapse attılar: / beni duvarların içinde, / seni duvarların dışında. / Ufak iş bizimkisi / Asıl en kötüsü / bilerek, bilmeyerek / hapishaneyi insanın kendi içinde taşıması... / İnsanların bir çoğu bu hale düşürülmüş, / namuslu, çalışkan, iyi insanlar / ve seni sevdiğim kadar sevilmeye layık" (19)

İkinci şiir Orhan Veli'nin *Değil* şiiri.

"Bilmem ki nasıl anlatsam; / Nasıl, nasıl, size derdimi! / Bir dert ki düşman başına. / Gönül yarası desem... / Değil! / Ekmek parası desem... / Değil! / Bir dert ki... // Dayanılır şey değil." (20)

Orhan Veli, Türk şiirine örnek verilmiştir ansiklopedilerde. Bu masum bir örnek değildir. İşine gelen cımbızla ayıklamadır. Orhan Veli birden üst yapının kültürel örneği olmuştur.

Baştan beri verdiğim örnekler şunu gösteriyor, şiirler yaşamdan kopuk değildir. Her şair dönemini yansıtmış, kurum içerisinde olanlar ve kurumun dışında kalanlar. Şiir, Sümer'den beri toplumsal yaşantının (elimize ulaşan yazılı belgeler, ilk örneklerinin Sümer'den başladığı kanıtlıyor) şair (birey) üzerinde bıraktığı etkinin kendi içselliğinde oluşmuş imgesel görüntünün resmini sözcüklerle dizelerinde çizer. Bunu belli ölçü ve biçimde dizelerken kendi içselliğinden, bakışından, görüşünden kattığı şey içeriktir. Toplumsal yapının öğesi, bireyi insandır. Bu yapıyı belli ölçü, biçim, içerikte söyleyen yazan (birey) şairdir. Etkinliğinin öğesi olan sözcükleri dizelerinde somutlaştırır. Bu somutlaşmış şeye şiir deriz. Bunu yapana şair. Bu alana genel bir ad veririz: Sanat.

Neden bu kadar basitleştirerek anlattığıma gelince: 1. Basitin bendeki kavramsal anlamı karmaşık olmayan, ya da karmaşıkmış gibi gösterilen şeyi yalınlaştırarak görmek, göstermek, algılamak anlamaktır. 2. Şairi, şiiri toplumdan soyutlayıp sanat adı altında tözleştiren düşünceye, şairin, şiirin gerçekliğini somut olarak göstermektir.

Batıda burjuva devrimiyle başlayan şairi, şiiri toplumdan ayıran egemen burjuva ideolojisi dünya edebiyatına da yansımıştır. Şiiri, gelenekle nasıl bağladığıma gelince; burada Sibel Özbudun'a başvuruyorum. Sibel Özbudun bu konuda şöyle der. *"Kuşaktan kuşağa devrolunan yöntem, uygulama ya da kurumları 'geleneksel' kılan kural koyucu (normatif) yaptırımcı (preskriptik) ve meşrulaştırıcı oluşlarıdır. / Alıcı kuşakların, ata/selef kuşaklardan devraldıkları yöntem uygulama, kurum vb.nin bölümünü 'gelenek'i kabul ederek saygı göstermelerinin nedeni, devraldıkları bu düzenleyici/meşrulaştırıcı niteliğidir."* (21)

Buradan şiire gelirsek, "sanat sanat içindir" döngüsünü şiirin geleneği kabul edip, saf şiiri savunuyorlar. Bu, Sibel Özbudun'un belirttiği gibi "ideolojik girdi" sağlıyor. Şiiri ideolojiden ayırıyoruz derken, ideoloji yapıyorlar.

Sanat, star sisteminin temellendirmesi gibi sanat için yapılmaz, yapılmamış. Sanat, insan etkinliğinin ürünüdür. Estetik mi değil mi, bu ayrımı yapmak için de estetik bilincin oluşması gereklidir. Estetik bilinç ayrı bir töz değildir. Estetik bilinçten yoksun olmayan birey ya da (şiir üzerine sunum yaptığıma göre) şair, öznelinden geçirdiği nesnel dünyanın yansımasını şiiriyle somutlar (dışlaştırır). Konu başlığım şiir ve gelenekti. Gelenek: Belli eylem normlarını sarsmadan koruyan, kutsayan ve öğreten pratik uygulamalar bütünü, önceki kuşaklardan aldığı inançlar, düşünüşleri belli dönüşüme uğratarak sonraki kuşaklara aktardığı her türlü toplumsal pratik. Eğer aradan kurum çıkarılırsa saf sanatın varlığından söz edilebilir. Kurum var olduğu sürece adına sanat yapılmasını ister. Kurumu oluşturan da insandır. (Bir yerde hava, güneş gibi var olan şey değil) Şiirin de tanımı dize, hece, aruz, vezin gibi biçimdeki değişiklikleri bir yana bırakırsak özünde insanı etkileme sanatında birleşilir. Biz bu insanı etkileme sanatında özgün müyüz? Hem evet, hem hayır. Özgün olanlar trajik kişiliklerdir. Geçmişten örnekleri saymakla bitmez. Nesimi, Mansur, Pir Sultan ve hatta Nedim. Nedim'in de var olan kurumla düşünce ayrılığı trajik sonla biter. Bir de şu söylem var: Tarih gerçekliği gösterecektir, yargılayacaktır... Tarihin gerçekte böyle bir şey olmasını isterdim. En azından 20. yüzyıl - 21. yüzyıl Bahriye Üçoklar, Uğur Mumcular, Mustafa Suphiler, Sıvas Madımak otelinde, Kahramanmaraş'ta. Menemen'de... insanlar katledilmezdi.

Pastanın Bölüşümü

Anımsarsanız sunumumun başında dünyamız pastaya dönüştürüldü dedim. Bir küreselleşme sözcüğü almış başını gidiyor. *"Ağzı olan konuşuyor."* Bir reklamın sözleri bunlar. Reklamı anımsamanız gerekmez. Şimdi de okumuşundan, okumamışına küreselleşme sözcüğü kullanıyor. Küreselleşme "pastanın bütününü ben isterim" demektir. Daha açık bir ifade ile bunun adı emperyalizmdir.

Egemen burjuva sınıfı sözcüklerin içini boşaltıp, kendi dilini yaratır. Bu dille gerçekliği gizler. ABD'de "özgürlük getirmek" adına, Irak'ı işgal etmiştir. Bir başka deyişle 'özgürlük' sözcüğünü işgalle özdeşleştirmiştir. Şairin malzemesi sözcüklerdir demiştim. Şimdi bir dize yazalım. Şair Irak'taki katliamı anlatmak istiyor, bunu özgürlük sözcüğü ile anlatırsa *'özgürlük neferi işkencede öldürdü Mehmed'i'* Şimdi işgalciyle değiştirelim 'özgürlük' sözcüğünü.

"İşgalci neferi işkencede öldürdü Mehmed'i." Tek bir sözcükte gerçeklik saptırılıyor.

Batıda başlatılan insandan yalıtılmış, ayrıştırılmış, toplumdan soyutlanmış edebiyatın dünya literatürüne girmesi zor olmadı. Üretim araçlarını elinde bulunduran burjuvazi kültürel yapıyı da egemenliğinde denetler.

1. Emperyalist paylaşım savaşları dünyada acı, sefalet, korku, şaşkınlık, yılgınlık, bunalım çöküntü yaratmıştır. Ülkemizdeki durum ise biraz daha farklıdır. Bir yandan emperyalistlere karşı (dış güçler) savaşırken, diğer yandan altı yüz yıllık imparatorluğun (iç güçler) yıkılışı ve yeni toplum yapısının oluşumu vardır. Dünya halklarının sefaletle girdiği 20. yüzyıla biz de sefaletle ve rejim değişikliği (Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne) ile girdik.

Atatürk'ün devrimleri bir patlamaydı. Geçmişten kopuştu. Ama içteki yapılanma, yine içteki güçlerin engelleyici durumuyla yapısını sağlam temellerle kuramamıştır. Kısacası edebiyat bu kopuşla paralellik izleyemedi. Edebiyat alanındaki karmaşayı daha iyi anlıyorum. Kültürel kopuş (teorik) pratikle yol alamadı.

Divan şairlerinin neden kalıplarla yazmak istediklerini ve neden geleneğe sırtlarını dayamak istedikleri, karışık görünmesine karşı çok açıktır. Dil, eylemin adım atan ayağıdır.

Nesnel gerçekliği dilin kavramlaştırdığı sözcüklerle, öznelimizden geçirerek anlamlandırırız. Garipçiler ve İkinci Yeni'ciler pratik gerçeklikle, teori arasındaki kıskaçta asılı kaldılar. İkinci Yeni'lerin tek yeniliği boğuntuyu mutlaklaştırmaları ve şekil, biçim oyunlarıyla edebiyatı burjuvazinin hizmetine sunmalarıdır.

"Halkın eski hayat tarzı, ekonomik olarak, kapitalizm tarafından eritilip, yok edilmiştir. Bu durum onun dünya görüşünde, kültürel ilgi ve heveslerinde, beğeni (zevk) ve moral yargılarında kararsız ve belirsiz bir durum yaratmıştır." (22)

Bunu İkinci Yeni şiiriyle somutlayalım. İlhan Berk'in *İskenderiye'de Bir Homeros Yazısı.*

"Denizini gördüm öbür denizlere bakıyordu / eee Taa uu sse c nnn EEEeee" Buna şiir demeye, sanat demeye dilim varmıyor. *Us Çarşafı* şiirini okumaya usum karşı çıkıyor ya da *Siz Dedim Def, O Denizler Aldı Beni* şiirini.

Ece Ayhan'ın *Bir Elişi Tanrısı İçin Ağıt* şiirini okuyorum.

"Peki nasıl oldu da hatırladı denizde boğulduğunu / nasıl oldu da anlatamıyorum biliyorsun // öyle ölüme düşkündü ki biyoloji sıfır / bir şarkı yiyor şimdi şapkalarını orospular eksiliyor // Ama yok ne olur ağlama böyle ama yok / şunun şurasında tramvaysız, çocuk olmak turunç olmak // Kantoncu peruz sahiden yaşadı mı patron?"

Hilmi Yavuz'un *Koruganlar* şiiri, *"nerde şiirler? nerde o dilin yorgun koruganlar? // ben şimdi karatılmış bir bulutun / rasgele yoldan çevirdiği şairim: / dilimde ay ağardı ve acılar çıktı / diye üzerimden / kimbilir nerde aranan // ben şimdi ve daima kalbine / hüzünler ihbar edilen bir şairim: / söyle nerde, haydi söyle o kanayan sözlerle sedefli güzeller / kimbilir nerde saklanan // ben şimdi bir gülü / kendi güvenliği için / bir sevda şiirine dönüştürmeye / yargılı bir şairim, yaptığım bu işte! / soru sorma, yolları kapat ve unut / yazları ve şiirleri / kimbilir nerde yazılan"* (23) Örnekleri ve şairleri çoğaltabiliriz. Bunu şiir, sanat diye nasıl gelecek nesillere aktarabiliriz. Gerçeklik, bu şiirin yazılması. Edebiyatta yer tutması. Daha kötüsü de bunlara özenen ardılların var olması...

Şiir bireyin, toplumun, doğanın hazzını, acısını, yaşantısını veren, belli ölçü, biçim, içerikte dizelenen söylenen dildir (sanattır). Aristo 2500 yıl önce dilin hayvanla insanı birbirinden ayırdığını söylemiştir. Dili, ses yetisinde düşündüğümüzde bile hiçbir şey anlatmayan şiir diline ne denir? İnsanlığın bunca birikimini yadsıyan şaire mi kızmalı, yoksa halkın hayat biçimini bozan kapitalizme mi?

İnsanın anlamsız sesler çıkaran, bilinci donduruluş bir nesne olduğunu kim söyleyebilir.

Berrin Taş *Cehennem Şiirleri*'yle bu durumu sorgular ve şöyle seslenir, *"unutuşun kitlediği ağızlar / geleceğe yalan söylediler // Nicedir / uyuyordu sanat / uçuşan sözcüklerle / bulanık resimler arasında / silinmişti insan yüzü // şiirler konuşmuyordu / kapandı şair / yoksunluğun karanlık mağarasına / söz erteledi gücünü // sanatçı / kırılmış bir dal / yitik bir düş / kuşatılmış zakkum çiçeği / unuttu konuşmadığını // seslendi / boğulmuş mırıltılarla / ölmek / bir daha uyanmamak değildir / yitirmektir gün batımını"* (24)

Lukacs bakın ne diyor, *"Her nerede kültürel miras halkın reel hayatıyla yaşayan bir bağıntı içindeyse orada kültürel mirasın dinamik ve gelişimci (progressive) bir devinim içinde olduğu görülür. Popüler geleneğin yaratıcı güçleri, halkın yaşadığı acılar ve mutluluklar, devrimci kazanımlar bu dinamik devinim içinde canlılığını sürdürür, korunur, aşılır ve geliştirilir. Bir yazar için, kültürel miras ile yaşayan bir ilişki içinde olmanın anlamı halkın yazarı olmak, halkın gelişmeleriyle birlikte gelişmektir. (...)*

Yazarlar halkların tarih içindeki gelişmelerinin organik bir ürünüdür. (...) bir yandan en üstün nitelikte sanatsal yaratıda bulunabilirken, bir yandan da geniş halk kitleleri arasında, ilgi ve karışıklık bulabilen bir sanatsal etkinlik sürdürme yeteneğini ka-

zandıran da, işte bu özellikleri olmaktadır. (...) Kişinin kendi halkının tarihsel özgünlüğünü ve kimliğini anlamaya, öğrenmeye çalışması, elbette ki, kendi tarihine karşı eleştirel olmayan bir tutum içinde kalmasını gerektirmez. Tersine, kişinin kendi tarihini anlamasının, öğrenmesinin zorunlu bir gereğidir." (25)

Günümüz yazarı, şairi (çağımız demiyorum, bu ayrımsamayı yapmasam bütün yazar ve şairleri aynı karede birleştirmiş olurum. Nice öncüllerimiz vardırki bugünkü sunumumu onların sanatlarına 'eserlerine' borçluyum. Adlarının anılmamasına ve görmemezlikten gelinmesine karşın onlar tarihe ilmek atmıştır. İnsani sorumluluğunu, yaratısıyla eseriyle birleştirerek yoluna devam ediyorlar) diyorum kendi özgünlüğünü oluşturmamışki tarihsel özgünlüğünü ve kimliğini anlamaya, öğrenmeye çalışsın. Tersine kendi tarihini anlamasın, öğrenmesin diye 'geçmiş-gelecek' anın içine kilitlenmiş. Nasıl mı dille elbette. Kapitalizmin ekonomik olarak erittiği, parçaladığı halkın moral değerlerinde çöküntü, yargılarında kararsızlık yaratmıştır. Kültürel etkinlikle bu durumu değerlendirmeye, anlamaya çalışana (*Elemterefiş*, Yapı Kredi Yayınları) kültürel etkinlik adına kültürsüzleştirme programları ile yabancılaştırıyorlar insanı insana. Sözgelimi TV'de Kabala'yı konuk etmek. ABD'nin agrasif olması, kuruluşunun Mars gezegeninin döngüsel hareketiyle çakışması mı ne? Türkiye bilmem hangi burçmuş ta, soyunmuyormuş da... ABD'de şu burçmuş ilişkileri iyi olurmuş Türkiye bir soyunsa (burç olarak söyleniyor). Açık açık Türkiye hiçbir istekte bulunmadan, kayıtsız şartsız teslim olsun demiyorlar. Her ülkeye "özgürlük" götürmek kolay mı? "Özgürlüğü" götürmeden, (işgal etmeden) özgürlüklerinden vazgeçse ülkeler, ABD de bunca sıkıntıdan kurtulur.

Kısacası star sisteminin örtük dili, kavramları işine geldiği gibi kullanması, basın yayınla kitlelere benimsetmesi sonucunda düşünmeyen, sorgulamayan, şüphe etmeyen, geçmişini araştırmayan, tarihini bilmeyen, anın hazır paketlerini düşünmeden benimseyen insanlar yarattı. "Böyle geldi, böyle gider" sentezi de star sisteminin armonisi oldu. Moda-armoni star sisteminden bir ileri iki geri figürlü dansı oynaması da bize kaldı...

Bir ileri figürünü, daha ileri diyen şair, yazar trajik kişidir. C. Gündoğdu'nun trajik kişi tanımını okuyorum. *"Trajik kişi tarihi ilerletir. İlk elde göremeyen gözler göremeyebilir bunu. Dahası, ilerlemeyi bile durdurduk sanabilirler. Ciddi bir yanılgıdır bu. Trajik kişi, tarihe bir ilmek atmıştır. Tarih... insanlık bu ilerlemeyle yürür."*

Hep yolda olmak kolay değil. Çelikleşmek gerekir. Berrin Taş'a çağımızın haksızlığı su verdi, çelikleşmesi bundan. Öz-gür'ledi. İkircikli olmayışı bundan. Duruşunun dik oluşu bundan.

Şiir yıldızsız geceye, yıldızlar yapmaktır, diyorum ve sunumumu C. Gündoğdu'nun sıkça yinelediği cümleyle noktalamadan önce star sisteminin edebiyatın belini kırmasına karşın, dalıyla, budağıyla toplumun trajik ağaçları tarihe ve edebiyata ilmek atmış şairlerlerimizden şiirler okuyalım.

İlke Bereketli'nin *Gözlük* şiiri

"Küçük çocuk / dürüst ve açık. / Yalanı, dolanı, / gizlisi, saklısı, /alınması yok. / Dünyaya açılan / bir çift penceresi / ne görürse / onu döker / kelimelerine / çizimlerine. // Gözlüklü resim öğretmenim / elime kalem kağıt / verdiğinde / meraklı bakışlarla / ben / bir gözlük / çizdim." (26)

Mustafa Tabak, *Ateş Yiyenler*

"Karanlığın aydınlığı zincirlediği bugünlerde / Gecenin olmadığı bir dünya isteyenler / Sadece ateş yiyorlar / onları yakmak için kullanılan ateşi / Bir gün gelecek volkan olacak her biri / Lavlarını püskürtecekler gökyüzüne." (27)

Burcu Uprak, *İz*

"Hücrenin boyu beş adım / Eni üç / Parmakların sonsuz / Parmaklık sessiz // Ellerin sıcak / Ellerin toprak, deniz / Hücre karanlık / Hücre kokusuz // Ellerin duvarda / Üzerinde sıcaklığın izleri / Hisseder / Erimek ister duvar / Çaresiz ağlar her gece / Hücre büyür." (28)

Ebru Çayır, *Sarmaşık*

"Güneşe selam verip / sessiz sedasız / büyüdün balkonumuzda / biraz yağmur / biraz toprak / bir duvar, tutunacak //yanyana pek korunaklı odalar / birbirini tanımayan yüzler / ellerimizle kurduk / bu görkemli yalnızlığı // sen mi tutsak / bizler mi yoksa" (29)

Mustafa Özmen, *İki Kadın*

"Yürüyor yanyana / İki kadın. / Biri yaşlıca. / Sırtında, / on yılların, / Ağırlığı, / Dalgın, / Düşünceli / Dik başlı... / Genç kadınsa, / Farkında / Sırtına binecek / Ağır yükün / Gülümsüyor / Türküler söylüyor düşlerine. // Yürüyor kadınlar... / Yüzlerce, / Binlerce... / çoğala çoğala / Düşlerini istiyor kadınlar / Düşlerini" (30)

Dilek Yılmaz, *Nesne Tutsakları*

"Her şey nesneler için, / Aman çizilmesin. / Kırılmasın, eskimesin. / Dikkatli olmanız gerekir, / Hep dikkatli! / Dolaplar, / Oymalı antika saatler, /

sandalyeler... / İlan etmiş hükümranlığını. // Ey insan söylesene, / Daha ne kadar gölgenle yaşayacaksın, / Platon'un mağarasına dönen bu evde?" (31)

Meryem Oruç, *Işık*

"Ah ışık kendince yol bulan / Su, elle tutulmayan ışık / Ağaç, yolu bulan ışık su toprağın esiri / Ben tüketip de, ömrümü mezar taşı kadar / gelişen / Sus! / Göğün ziftinde uçan martı / çığlığıyla yardı ya geceyi / Hadi taşını havalandır" (32)

Nalan Çelik, *Dev İstiridye*

"Önüne iki seçenek konmuş / Kıyıda bekleyen / Bir kum tanesiydim // Ya seyret, merakla okyanusu / Ya dalgalar ıslatsın / ara sıra. // Diğer kum tanelerine / sordu / Başka seçenek yok mu. // Sustular... / ısındıkça, üşüdükçe / ezdiler... diğerlerini // Kum tanesi / Düşündü / Ya da atıl, atla okyanusa // Atladı kum tanesi / Sürüklendi, korktu / Merak etti // okyanus mavi değildi, / Gece oldu / okyanus kara da değildi, / beyazdı / çok merak etti / derinlerde ne var diye / indi, indi // Köpekbalıkları, ahtapotlar / Büyük balıkların yediği / küçük balıklar // çok korktu... / Daha çok merak etti / İndi, indi // İki kolunu kendisine açmış / Korkusuz / Dev bir istiridyeyle karşılaştı // içinde onlarca kum tanesi / Acı çekiyordu... / Ama biliyordu / Okyanusa atlamış kum taneleriyle neler yapılabileceğini // Aldı beni de içine / okşadı, sevdi... / "Aşk diliyle konuşuyordu, / incitmeyen bir ses tonuyla / Yumuşaklığınla" // sorular sordu, kimi zaman / ağlattı bizi şiirleriyle. / arada terk eden, / kum taneleri oldu. // Hele biri... çok acı çekti, / günlerce ağladı / dev istiridye. / Acı hüzün oldu. / Gözyaşlarıysa şiir, sardı / sarmaladı kalanları // Dev istiridye ve biz / Yarattığı onlarca inci tanesiyiz. / Bunca yolculuktan sonra, / Bir avcı değil beklediğimiz. // Heyy... kıyıda bekleyen, / Birbirlerini ezen kum taneleri, / Atlayın okyanusa... / Yaşam iki, üç, dört değil / çok ama çok seçenekli." (33)

Dev istiridye'nin incileri tarihe ilmek atmış öğretmenlerinin çelik telinde parlayan incilermiş. Şiir Kalkışmalarında Cengiz Gündoğdu karşısında heyecanlanınca, Dev İstiridye incilerini kalbine basarmış...

"Yüz kişiden doksan dokuzunun kötü olduğunu gösterenlere, tek bir iyiyi neden görmediklerini sorarım" der Cengiz Gündoğdu. Yüz kişiden doksan dokuzu kötü örnekmiş, star sisteminin şairiymiş, görmem. O tek kişi umudumdur; tarihi ilmek atarak ilerletecektir, değil mi arkadaşlar.

Dipnotlar

1. Milliyet, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş. İstanbul, tarihsiz.
2. *Lise Edebi Metinleri 1*, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, 2002.
3. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
4. Kemal Özer, *Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya*, Yordam kitapları, İstanbul, 1996.
5. Attila İlhan, *Sen Benim Hiçbir Şeyimsin*, Posta Gazetesi 25.5.2005.
6. Özdemir İnce, *Gelenek Üzerine, Şiir ve Gerçeklik*, Broy Yayınları. İstanbul, 2004.
7 Hilmi Yavuz, *Size Bakmanın Tarihi*, Memet Fuat, Çağdaş Türk Antolojisi, Adam Yayınları, İstanbul 1982.
8. Yunus Emre, *Şiir*, Birgün Kitap Ses Yayıncılık İletişim ve Tic. A.Ş. İstanbul, 2005.
9. Tahir Alangu, *Türk Klasikleri Dizisi 100 Türk Eseri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974.
10. Alangu, a.g.e.
11. Alangu, a.g.e.
12. Sabahattin Eyüpoğlu, *Pir Sultan Abdal*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
13. Sabahattin Eyüpoğlu, a.g.e.
14. İlhan Başgöz, *Karac'oğlan*, Cumhuriyet Yayınları. İstanbul, 1999.
15. İsmet Özel, *Gelenekçilik ve İlericilik, Şiir Kitabı*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
16. Mehmet Fuat, a.g.e.
17 Nurullah Ataç, *Divan Şiirinin Kuvveti ve Zaafı, Şiir Sanatı*, Hazırlayanlar, Yaşar Nabi Nayır, Salih Bolat. Varlık Yayınları, İstanbul, 2004.
18. Bedrettin Cömert, *Eleştiriye Beş Kala*, Ayko Yayınları, İstanbul, 1981.
19. Nazım Hikmet, *Piraye İçin Yazılmış Saat 21-22 Şiirleri*, Memet Fuat, a.g.e.
20. Orhan Veli, *Değil*, Memet Fuat, a.g.e.
21. Sibel Özbudun, *Kültür Halleri*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2003.
22. G. Lukasc, *Gerçeklik Değerlendiriliyor, Estetik ve Politika*, Çev. Dr. Ünsal Oskay, Eleştiri Yayınevi, İstanbul. 1995.
23. Hilmi Yavuz, *Koruganlar*, Memet Fuat, a.g.e.
24. Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005.
25. Lukasc, a.g.e.
26. İlke Bereketli, *Gözlük*, İnsancıl Dergisi, s.178 Temmuz 2005, İstanbul.
27. Mustafa Tabak, *İmgelerimizi Kaybetmedik Daha*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005.
28. Burcu Uprak, *İz*, İnsancıl Dergisi, s.180 Eylül 2005, İstanbul.
29. Ebru Çayır, *Sarmaşık*, İnsancıl Dergisi, s.178 Temmuz 2005, İstanbul.
30. Mustafa Özmen, *İki Kadın*, İnsancıl Dergisi, s.178 Temmuz 2005, İstanbul.
31. Dilek Yılmaz, *Nesne Tutsakları*, İnsancıl Dergisi, s.180 Eylül 2005, İstanbul.
32. Meryem Oruç, *Işık*, İnsancıl Dergisi, s.178 Temmuz 2005, İstanbul.
33. Nalan Çelik, *Gelincik*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2005.

Alnının Işığında

Seni sevmez olalı
Mayıs daha az şiirimde
leylâk daha az
şebboy kokusundan başı dönerek
esrimiyor köy sokakları
kar daha az, yel de, yağmur da, deniz de
birlikte geçip gidiyor sanki bütün mevsimler
çıplak kırlara dönüşüyor şiirim,
seni sevmez olalı
sevmiyorum çocukluğumu bile
içine saklanmak ne de güzeldi oysa
bir yazdan bir yaza koşmak
bir kavaktan bir kavağa
göstermek için seni
kilisede bile taşkınlık yapan küçük birkıza,
öylesine ufaktı ki o
boğulacaktı nerdeyse
yeni dövülmüş buğdayların içinde,
seni sevmez olalı
kasılmış çene kemiği
açılmaz oldu çocuk hıçkırıklarına
çocuk yaralarının üstü altın tozuna bulandı 20 yılın
öksüz mü öksüz babaannemin petunyaları
ve Japon tavukları boşuna tünüyor
gecelemek için vişne ağacına
umrumuda bile değil hiçbiri
düşsever yıvışık günler gelse de
işim yok onlarla
ne heyecanlanıyor ne acele ediyorum
dolu altına çıkmıyorum alkışlamak için
bir cadı da geçse
bir peri de geçse dünyadan
kuşlar uçup gidiyor benden uzağa
sana yollamıyorum artık onları,
seni sevmez olalı
sevmiyorum şiir yazmayı bile
istiyorum ki yeni sözcükler bulayım
yeni mevsimler, yeni çiçekler, yeni nehirler
yeni bir ad koyayım her şeye
eskileri acı veriyor çünkü,
seni sevmez olalı
patlamaya hazır bir yanardağ gibi
tehdit dolu her zaman
birlikte yaşadığımız toprak parçası,
yazına da gerek duymuyordum orda
ekmeğine de, el sıkmasına da başkalarının
dindarca yaşıyordum alnının ışığında.

Erzsébet Tóth

Türkçesi: Kemal Özer - Edit Tasnádi

HEP YOLDA

Berrin TAŞ

3 Eylül 2005

Az önce *İnsancıl*'a bir şair geldi. Sedat Umran. Ona *Cehennem Şiirleri*'ni imzaladım. Siz bu şiirleri sevmezsiniz, dedim. Ne demek dedi, şiir her zaman şiirdir. Bakışlarımız farklı da ondan öyle söyledim Sedat Umran'a.

Sedat Umran, Ahmet Haşim şiirinin hayranıdır. Bu bile dünya görüşümüzün uyuşmadığını gösterir. Yalnız Sedat Umran şiir üzerine düşünen bir şairdir. Dünya görüşümüzün uyuştuğu birçok şairle konuşulamayan konular onunla konuşulur. Gece, gündüz şiirle yaşar. Çok çalışkan bir insandır. Şiirlerini heyecanla getirir *İnsancıl*'a. Şairler hakkındaki görüşlerini söyler. Yeni şiirleri izler. Şiir karşısındaki heyecanından dolayı saygı duyarım ona.

Sedat Umran benim şiirlerimi de izler. Çok sevdiği bir şiir olursa telefon açar, düşündüklerini söyler. Sedat Umran kadınların şiir yazamayacağını düşünüyor. Bu nedenle beni överken ilginç bir yaklaşımı var. Bende erkek geni olduğu için şairmişim. Erkek geni olmasaymış ben de şiir yazamayacakmışım. Bugün beni yine övdü. Gördüğünüz gibi bir şair kadın kabul görmesini erkek genlerine borçlu.

Önceleri bu görüşlerinden dolayı onunla tartışırdım. Artık tartışmıyorum. Binlerce yıllık bir anlayışın kolay değişmeyeceğini biliyorum. Üstelik Sedat Umran söylediklerinin doğruluğuna inanmayı sürdürüyor. Daha uzun yüzyıllar kadınlar övülmek için erkek nitelemesiyle yetinmek zorunda kalacaklar. Aslında bu kadının başarısını kabul etmek isteyen erkeğin klasik yaklaşımı.Tarihsel bir önyargı. Yaşadığımız çağda.karşılaştığımız sorunlar yüzyıllar ötesinden bugüne aktarılmış sorunlardır. Benden önceki yüzyıllarda yaşamış kadınlar aynı sorunları yaşadılar. Bugün de ben ve daha birçok kadın aynı sorunlarla karşılaşmak durumundayız. Bu, içinde kadını barındırmayan erkek anlayışa ve bu anlayışın doğurduğu erkek dile aldırmadan, sinirleri sağlam tutarak, canını sıkmadan yürümeli.

Bu önyargının kırılması ve şair kadınların ortaya çıkması için tüm gücümle çaba gösteriyorum. Şair kadınların sayısı artmalı. Üstelik bu artış niceliksel değil, niteliksel bir değişimle gerçekleşmeli. Onurlu, dimdik, bilgili, şiirini ve insanlığını çağın abur cubur tüketim özelliğinden korumayı öğrenmiş kadınlar görünür bir biçimde varlığını duyurmalı.

İnsancıl'ın Eylül sayısında kadınların ağırlığı belirgin bir biçimde ortaya çıktı. Üstelik yalnız şiirde değil, öyküde de *"ben de varım"* diyorlar. Siz bizi erkekçe övmeye devam edin isterseniz, egemenliğiniz sallanıyor.

9 Eylül 2005

Dün akşam Tagore'u anlattım. Tagore'un insanın içine işleyen şiirlerini severim. Ne zaman Tagore'u okusam içime esenlik dolar. Derinlerde bir yerde sessizce ağlayan çocuk, sevince kavuşur, Karşılaştığım, ışıl ışıl bir iç dünyanın aydınlığıdır. Tagore'un şiiri yaralarımı sarmama rehberlik eder, yol gösterir. İç dünyam geçmişin hırpalayan anılarıyla ezildiğinde, bugün yeni acıları taşıyamayacağımdan korktuğumda Tagore'un şiirlerine sığınırım. Dingin, ışıltılı sesi beni kendime getirir. Ezincimin üstünde çiçekler açar.

Bugün de Tagore'un şiirlerini okuyorum *İnsancıl*'da. Beethoven eşliğinde. Beethoven'in 5 no.lu piyano konçertosunu dinlerken.

Dışardaki seslerden yoruldum. İçime döndüm. Çığlık atmıyorum. Su kıyısında dinleniyorum.

20 Eylül 2005

Tarih atarken ayırdına vardım. On bir gündür yazmamışım. Bu on bir günde neler oldu neler... Hangi birini anlatmalı.

Bir 12 Eylül toplantısına katıldık. Cengiz Gündoğdu ile. Toplantıda çok sıkıldım. İçim bunaldı. Konuşmacıların kimi yakınıp durdu, kimi anılarını anlattı. Birçok kişinin konuşacağı bir toplantıda 1935'lerden, 1945'lerden başlayıp bir türlü günümüze gelemeyenler de vardı. Toplantının ana başlığı 12 Eylül'ün kültür-sanat alanındaki yıkımı idi. Konuşmacılar sanki bu ana başlık dışarda bırakılarak konuşmak zorundaydılar.

Kişiler kendi benlerinden dışarı çıkamadığında bu tür toplantılar kendi varlığını başkalarına göstermenin bir aracı oluyor. Yazık.

Biz *İnsancıl*'daki seminere yetişmek zorundaydık. Bu nedenle toplantı bitene dek orada kalamadık. Yoksa kendi konuşmamız bitince gidenlerden değiliz. Zaten ben konuşmacı değildim. C.G'nin edebi tavrıma etkisi de böyle durumlarda ortaya çıkıyor. Hiçbir nedeni yokken kendisi konuştuktan sonra başkalarını önemsemeden gidenleri kınıyo-

rum. Onlar dünyanın kendi çevrelerinde döndüğünü sanıyorlar. Kendilerinden başka kimseyle ilgilenmiyorlar. Öylesine kendileriyle dolulur ki bu onları daraltıyor.

12 Eylül'ün kültür-sanat alanındaki yıkıcı etkisini yalnızca C.G. anlattı. Tabii biz gittikten sonra neler konuşulduğunu bilmiyorum. C.G. 1984'te edebiyatımıza açılım getirdiği *Sanatta Star Sistemi* kavramıyla bu olguyu anlattı.

Bir gün sonra tatsız bir haber aldım. Dayımın öldüğünü öğrendim. Sonraki gün cenazeye gitmek üzere hazırlanırken, Ferit Sarı'nın telefondaki sesi bir başka tatsızlığı duyuruyordu. Taksim İlk Yardım'da olduklarını söylüyordu. Kim hasta, ne oldu, ne işiniz var orda derken Ferit Sarı ağzındaki baklayı çıkardı. Hastalanan C.G.'ydi. Şaşkınlığımı ve üzüntümü anlatmayacağım.

Neyse, tahlillerde bir sorun görünmüyor. Dişindeki iltihap için antibiyotik kullanıyor, kavgayı sürdürüyor. C.G. kavga edebiliyorsa iyi demektir. Akşam rakılarını da içmeye başladı.

İnsan her zaman yaşamını kendi istemleri doğrultusunda düzenleyemiyor. Sorunlar çıktığında günün akışı değişiyor. Siz bu yeni duruma uymaya çalışıyorsunuz. Yaşamın acıtan yüzüyle karşılaşmak iç dünyamda yorgunluğa neden oluyor. Bu yorgunluk bedenimi de etkiliyor. Bunu her yaşadığıma kendimi bütünüyle vermeme bağlıyorum. Demek ki kendime gelmem on bir günümü almış.

Yine de tüm olagelenler bir sonraki gün *İnsancıl Atölyesi*'ndeki nikah törenini engelleyemedi. Ferit ile Vefa'yı *İnsancıl* çatısı altında evlendirdik. Vefa'nın güzel sesinden türkü de dinledik. Nikahın ardından yenildi, içildi, oynandı.

Yaşam hem üzüntüyü, hem güzellikleri barındırır içinde. Yaşamın suyunca akmayı da bilmeli. Ferit ile Vefa'ya yaşam yolunda elele bir yürüyüş diliyorum.

26 Eylül 2005

Son günlerde gazetelerde televizyon ünlüsü Ata'nın ölüm haberi sık sık yer aldı. Cenaze büyük bir kalabalıkla kaldırılırken bu olağanüstü görüntüyü ölümsüzleştirmek isteyenler cep telefonlarıyla fotoğraf çekmişler. Bu tuhaf merak, gösteri dünyasında yaşadığımızın bir kanıtı.

İster istemez çocukluğumun anıları üşüştü bilincime. Kayseri'de dedemin evinde bir albüm bulmuştum. Evin alt katında buğday saklanan tabanı toprak bir oda vardı. Odada bir sandık. Çocukluk işte, sandığı karıştırırken annemin tanımadığım bir adamla çekilmiş gelinlikli fotoğrafını gördüm. Albümün öteki sayfalarında da benim bebeklik fotoğraflarım. Annem tanımadığım o adamla kucağında beni tutuyor. Bebeklik fotoğraflarımı tanıyorum ya. Bende bir isyan. Kim bu adam, annemin yanında ne işi var diye fotoğrafı ortadan kestim. Dedemin evi çok büyüktü. Evin pek kimsenin uğramadığı gizli bir köşesinde uzun uzun ağladığımı anımsıyorum. Sonra anneme hesap sordum. Annemden babamın ben birbuçuk yaşındayken öldüğünü öğrendim. Sen üzülme diye söylemedik, dedi. Ben üzülmeyeyim diye küçükken gösterilmeyen cenaze albümleri de genç kızlığımda bana teslim edildi. Askerliğini yaparken şehit olan babam askeri bir törenle uğurlanmıştı. Bana yabancı bir görüntüden birkaç albümlük cenaze fotoğrafları kalmış. Şimdi onlar evin kuytu bir köşesinde kendi başlarına duruyorlar. Anısı bile olmayan bir bebekliğin silik izlerini canlı tutmak üzere bekleşiyorlar.

Geçenlerde de bir cenaze törenindeydim ya. İşte bu törenden sonra aynı mezarlıktaki başka yakınlarda ziyaret edildi. Ziyaretçiler arasında kardeşlerim ve beni büyüten babam da vardı. Peluşko'nun mezarına da gittik. Birden nasıl oldu anlamadım babamın elinde bir fotoğraf makinesi belirdi. Kardeşlerimle beni yanyana dizip mezar taşlarındaki yazılar görünecek biçimde fotoğraflarımızı çekti. Şaşkınlığımdan ne yapacağımı bilemedim. Babam için ilginç olan kendi babası ile torununun aynı mezarda yattığını belgelemekti.

Ferit ile Vefa'nın düğününde C.G. ölümle yaşamın içiçeliğinden söz etti. Anna Karenina'da Levin'in ağabeyi ölür. O sırada Kiti'nin hastalığının hamile oluşundan kaynaklandığı anlaşılır. Levin ilk kez *"onu sevgiye ve yaşama çağıran bir sırla"* karşılaştığını düşünür. Daha önce ölüm karşısında duyduğu korku yeni bir yaşamın canlanışıyla artık yerini umutsuzluğa bırakmaz. C.G., Levin'in değişiminden yola çıkarak ölümün bireysel bir yok oluş olsa da bir bebeğin yaşam buluşuyla türün süreceğini söyledi.

C.G.'den sonra ben de kalktım yaşama değer vermeyenlerin, bu dünyada yaşarken de aslında ölmüş olanların ölümü yücelttiklerini söyledim. Mezarlara abartılı bir önem vermek, mezar fotoğrafları çekilirken duyulan, benim tadını bilmediğim bu tuhaf merak vitalite eksikliği değilse nedir.

Ölüm, sabahı yitirenlerin avuntusudur. Vitalitesi geniş olanlarsa kendilerine yeni yaşam olanakları açarlar. Ölüme saplanıp kalmazlar. Gündoğumunun, günbatımının, ağaçların, çiçeklerin döngüsü dünyanın kendi varlığınızla sınırlı olamayacağını duyurur. Ölümü dinginlikle bekleyebilir kişi.

27 Eylül 2005

Zaman zaman kendimi azarlarım. Bu sabah *İnsancıl*'a doğru gelirken de öyle oldu. Azarladım kendimi. Aptal kadın, *Şiir Atölyesi*'nde ödev verip duruyorsun. Sen neden kendine de ödev vermiyor-

YORULDU RENKLERİN DÜNYANIN

Yoruldu renkleri avlunun
Akşamla.
İlk dizeler böyle olmalıydı.
Yoruldu renkleri dünyanın
İnsanla.
Böyle oldu.
Kaldırım taşları,
Beton binalar
Her şeyin gri olduğu sitelerde
Renk yorulmaz.
İlkbahar ise tehlikeli mevsimdir
Yalnız bir erik ağacı için

Çocuklarkızgın güneşin olduğu
saate... ev içlerinde.
Ezer oyuncakları, eşyaları.
"Bilim adamı olacak bu çocuk"
Der anneler.
Ama... başı şişmiştir.
Akşam üzeri... in biraz bahçeye.
Bahçe mi?

Bilim adamları işbaşındadır.
Önce arabalar çizilir, kesilmiş
pet şişelerle.
Filmlerden sahneler anımsanırken
Bisikletle arabalara çarpılır, vahşi
sesler eşliğinde.

Anne evde.., gözetlemede
Çocuğu mu... hayır.
"Biri bizi gözetliyor" türü,
programlarda.
Konuşur kendi kendinle.
Sesini duyaramaz... ne kendine
Ne televizyondakilere.
Telefon açar.
Gözetlemekten kurtulurken
Gözetlenmeye başlar.

Bilim adamları ise, oyuncak araba
Filmdeki araba
"Bahçe"deki araba
Sıkılır.
"Bahçe"nin tek erik ağacına
Saldırır.

Gözün görebildiği ne varsa
Bulup, parçalayan
Göremediklerine ne yapar.
Ya insanın içi

Onlarca küçük el, buluşur
Ağacın çiçekli elleriyle.
Nabzı daha hızlı atar ağacın
Koparılır yüreği toprağın.
Bir kol düşer
Çocuklar zıplar "neşeyle"
Titreyen çiçekli parmaklar
Üzerinde.

Nalan ÇELİK

sun. Dikiledim içimi. Gevşedim mi yoksa. Ya da kendine güvenmenin rahatlığıyla şiiri savsaklıyor muyum. Hayır, hiçbiri değil. *İnsancıl*'ın yoğunluğu kimi zaman yalnız şiirle ilgilenmeme izin vermiyor. Günlük yaşamın, insani sorunların akışına kendimi fazla kaptırırsam rahatsızlık duyuyorum. Yoksa haftada iki gün şiir atölyesi sürüyor. Bu akşam da Baha'dan *Şiir ve Özgürlük* konulu semineri dinleyeceğiz. Tabii benim sorunum kendi çalışmalarımla ilgili.

Yolda bunları düşünürken, kendimi *banyan* şiiri yazarken buldum. Banyan, Hint'in ünlü bir ağacı. Bir banyandan koca bir orman ortaya çıkıyor. Şöyle. Banyan ağacının dalları toprağa değer değmez hemen orda yeni bir ağaç kök veriyor. Böylece asıl kök nerde anlaşılmıyor. N. Hikmet de söylememiş miydi, *"Bir ağaç gibi tek ve hür / bir orman gibi kardeşçesine."*

Benim *banyan*, sürekliliğin doğurganlığının simgesi. Yerinde beklememenin, hep yürümeyi seçmenin bir simgesi. Emek ve doğurganlık. İnsana güvenme, geleceğe duyulan inanç. Banyan, tarihi bağlarından kopmadan geleceğe bağlanmak. Banyan, yaşam.

"KURULU DÜZENDEN TİKSİNEN İNSAN"

Temel DEMİRER

"durgun sular derin akar!" (1)

1950'li yıllarda Fransa'da İşçi Üniversitesi'nde felsefe eğitimini "beş parasız" kalma pahasına tamamlamıştı... alanında yeri doldurulamaz bir kültür savaşçısıydı...

O; "Ben kurulu düzenden tiksinen bir insanım. Resmiyet, kural, hiyerarşi, mizacıma uygun değil. Bunun için resmi kurum ve kuruluşlardan uzak durdum. Yaşam tarzım da kalıplar içine girmeye elverişli değil. Delikanlılığımdan beri ilgi duyduğum düşünce dünyası da, resmi ideolojinin tamamen karşıtı...

"Bence yaşamın anlamı, bu sorunun kendisindedir; yani yaşamın anlamının sorulmasıdır. Başka bir deyişle bu anlam, yaşamın sürekli olarak irdelenmesinde ve yaşama bir anlam kazandırma çabasındadır. Bu açıdan, yaşamın anlamı, bu anlamı sormaya mahkûm olmaktır, diyebiliriz...

"Bilimler de kendi araştırma alanlarında doğruluklara ulaşma amacını güderler. Demek ki amaç bakımından felsefeyle bilimler arasında fark yoktur. Nitekim, bilimlerin bağımsızlaşıp kendi başlarına ortaya çıkmalarına kadar felsefe, en geniş anlamıyla 'akla dayanan bilgi' olarak anlaşılmıştı ve bütün bilimleri kapsıyordu...

"Sanat eserinde, evrensele, ancak özelden (tikelden-cüziden) geçilerek varılır. Evrenselliğini kabul ettirmiş bir kültürden ve bu kültürün ürünlerinden söz açarak ya da onlara benzer eserler ortaya koyarak, mekanik bir şekilde evrenselliğe varılabileceğini sanmıyoruz. Çok daha iyi bildiğimiz, çok daha derinden yaşadığımız ve daha da derinleştirerek kavramak zorunda olduğumuz özelliklerimiz, bizi evrensele götürebilecek biricik yoldur..."(2) diyen biriydi...

O; Selahattin Hilav'dı...

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünü bitirdikten sonra, 1954-1958 yılları arasında Paris'teki Sorbonne Üniversitesi'nde okumuştu.

Selahattin Hilav, 1958'de Paris'ten yurda döndüğünde, Demokrat Parti'nin insan hak ve özgürlüklerini, anlatım ve düşünce özgürlüğünü ortadan kaldıran baskıcı yönetimiyle edebiyatın özgünlük, kişisellik taşımayan, basmakalıpçılığına, birörnekliğine başkaldıran 1950 Kuşağı'nın bir bölümünün çıkardığı *a dergisi*'nin yazarlarıyla karşılaştı.

Hilav'ı, Onat Kutlar, Kemal Özer, Erdal Öz, Ferit Öngören, Hilmi Yavuz, Ülkü Tamer, Adnan Özyalçıner gibi derginin etkin yazarlarıyla Demir Özlü tanıştırmıştı.

O da *a dergisi* yazarları gibi Marksizm'e yakındı. Paris'teyken İşçi Üniversitesi'ndeki derslere devam etmişti. Başkaldıran 1950 Kuşağının dergisinde edebiyat, özgünlük ile özgürlükler üstüne ilk yazıları yayınlanmaya başladı. Özgürlükçü felsefecileri tanıtan yazılarla bu çalışmalarını hem *a dergisi* hem de o dönemin belli başlı sanat edebiyat kültür dergilerinde sürdürdü.

Türkiye'de, Rıfat Ilgaz, Takiyettin Mengüşoğlu, Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in öğrencisi oldu. Felsefeciliğinin yanı sıra, edebiyat üzerine yazdıklarıyla da daima dikkatleri üzerine çeken Hilav gazetecilik, çevirmenlik ve *Meydan-Larousse*, *Büyük Larousse* sözlük ve ansiklopedilerinde redaktör olarak çalıştı. *Yazko Felsefe* dergisini yönetti. 1959'dan başlayarak yazı ve çevirileri *a, Yelken, Değişim, Ataç, Eylem, Yön, Yeni Ufuklar, Papirüs, Türkiye Defteri, Yazko Felsefe, Adam Sanat* dergilerinde yayımlandı.

Diyalektik Düşüncenin Tarihi (1966), *100 Soruda Felsefe El Kitabı* (1970) ve *Edebiyat Yazıları* (1993) en çok ilgi çeken çalışmalarıydı.

Marksizm konusunda Türkiye'deki en yetkin düşünürlerden biriydi. Başta özellikle çeviri çalışmalarıyla dikkat çeken Hilav, dilimizdeki felsefe terimlerinin zenginleşmesi için büyük çaba harcadı. Atilla Özkırımlı *Türk Edebiyat Tarihi* çalışmasında Hilav'ın "Marksist kültür ve diyalektik düşünceye dayalı bir eleştiri anlayışıyla yazdığı edebiyat incelemeleri"ne işaret eder...

Felsefe Yazıları Selahattin Hilav'ın Marksizm'i bir dogma değil bir yöntem olarak ele alan düşünce çabasının ürünleriydi. Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinin toplumsal ve kültürel gerçeklerini resmi tarih ve ideolojinin ötesine geçerek anlamaya ve açıklamaya çalışan bu yazılarda yabancılaşma ve 'Asya Tipi Üretim Tarzı' gibi kavramlar da ele almıştı.

Selahattin Hilav'ın, çeşitli filozoflardan yaptığı çok sayıda seçkin çevirisi vardı. Sartre, Freud, Engels, Plehanov, Schopenhauer, Nerval, Foucault gibi düşünürlerin yapıtlarını çeviren Selahattin Hilav'ın kendisi de felsefe ve edebiyat alanında birçok kitaba imza attı..:

"Denemeleriyle, eleştirileriyle, edebiyata özgün bir bakış açısı getirdi. Edebiyata felsefe/ edebiyat kesişmesinden bakardı. Böylece edebiyat ile düşünce arasındaki paralellikleri, etkileşimleri yorumlardı.

Bilimden yana olmayı tanımlayışı onun bakış açısını özetler niteliktedir: 'Bilimden yana olmak ya da ilericilik, genel ve soyut kavramları her güçlüğü çözen sihirli sözler sanmak değil, alışkanlıkların ve inançların yıkılmasını göze alarak somuta, tikele, özele yönelmek; sonuçların şaşırtıcı olabileceğinden korkmadan araştırmak ve yaratmaktır.'

Gündem Gazetesi'nden Metin Sever'in 6-7 Ağustos 1992'de, kendisiyle yaptığı söyleşide, anne tarafının Çerkez, baba tarafının Kürt olduğunu söylüyor ve Kürt Sorununa yaklaşımını şöyle dile getiriyordu: 'Kürt sorununa bakışım eskiden beri Marksist ve sosyalist dünya görüşü içinde yer alır. Yani benim için, halkların ve azınlıkların kültürel ve siyasal kaderlerini kendilerinin belirlemesi, baskıdan kurtulması, özgür benliğe kavuşması söz konusudur; devrimci düşüncenin ve etkinliğin en önemli amaçlarından biridir bu' "(3)

Memet Fuat'ın, "Çok az yazmış bir Hilav, hiç unutulmaması gereken bir eleştirmendir," dediği "O'na göre, önemli olan: 'İnsanlığın bütün kültür ürünlerini özümleyerek yeni bir dünya ve insan yaratmak'tı..."(4)

"Hilav'ın en önemli özelliği Marx, Hegel, Sartre gibi pek çok düşünürü kavrayıp açımlayarak Türkiye'ye aktarmasıdır."(5)

"Hilav, felsefe ve edebiyat kültürümüzün unutulmaz bir sayfasıdır; dev bir katkıdır."(6)

"Kırk çeviriye imza atan Selahattin Hilav, bir 'Türk(iye) Marksizmi' inşa etmek için çaba harcadı."(7)

"Hilav her şeyden önce bir dil ustasıydı. Dil olgusuna, gerçek bir felsefeci olmasından ötürü, kavramlar ve terimler açısından son derece büyük -ve haklı- bir titizlikle yaklaşan Hilav'ın bu bağlamdaki katkılarını hâlâ yeterince değerlendiremediğimiz kanısındayım.

Çokseslilikle gürültücülüğü, boşboğazlıkla espriyle dolu anlamlı konuşmayı asla birbirine karıştırmayan, sessiz sedasız, ama kesintisiz bir üretimi her zaman medyatik dikkat çekme girişimlerine yeğleyen ender aydınlardandı."(8)

"Hilav bu toprakların yetiştirdiği düşünce ve eylem adamları arasında derinliğiyle öne çıkan aydınlardan biriydi."(9)

"Cumhuriyet sonrası entelektüel kuşağının hiç de tanık olmadığı atipik bir aydındı o!"(10)

"Hoşgörülü biri sayılmazdı. Hoşgörü kavramından da pek hoşlanmazdı zaten. En çok 'insan'ı sevdi, en çok 'insan'dan nefret etti. Sorgulayıcı, eleştirel felsefi yaklaşımını hayatı boyunca birinci tabiatı olarak taşıdı. Kalp, sahte, uydurma olanın sahih, has, hakiki olandan ayırt edilmesine çok önem verdi. Dostlarını hep bu ölçütle seçti.

Hayati önemde gördüğü bir diğer şey de, hayatın hakkını vermek, dünyadan kâm almayı adeta görev edinmekti. Bu görevi istemeye istemeye terk etmiş olsa gerektir.

Gerçek anlamda seçkin bir aydının ardında bırakacağı boşluğun zamanın akışına meydan okuyacağı bir düşünce ve kültür ikliminde yaşamak isterdi Hilav..."(11)

Ve nihayet G. Balley'in, "Biz yıllarla değil, eylemlerimizle, düşüncelerimizle yaşarız"; Edward Gibbon'un, "Rüzgârlar ve dalgalar daima en iyi denizcinin tarafındadır," sözlerini kanıtlayan düşünce ve davranışlarıyla O; bize tıpkı Ludwig Van Beethoven gibi haykırır: "1) Özgürlüğü her şeyden çok seviniz. 2) Elinizden gelen bütün iyiliği yapınız. 3) Bir taht için dahi olsa hakikate ihanet etmeyiniz..."

Dipnotlar

1 Amerikan Atasözü.

2 Selahattin Hilav, (Ant Dergisi, No:6, Şubat 1967) *"Bir Eğilim Üzerine"*, Eski Dergisi, No:44, Haziran 2005, s.72.

3 A. Hicri İzgören, *"Bu Dünyadan Selahattin Hilav Geçti"*, Ülkede Özgür Gündem, 22 Mayıs 2005, s.13.

4 Adnan Özyalçıner, *"Selahattin Hilav Bir Edebiyat Adamıydı"*, Evrensel Kültür, No:162, Haziran 2005, s.58-59.

5 Atilla Birkiye, *"Yaşam Bitimsiz Değil, Ama..."*, Radikal Kitap, Yıl:4, No:218, 20 Mayıs 2005, s.32.

6 Server Tanilli, *"Selahattin Hilav'ın Katkısı"*, Cumhuriyet, 24 Haziran 2005, s.6.

7 Sevin Okyay, *"Sevgili 'Selah' "*, Radikal Cumartesi, 21 Mayıs 2005, s.6.

8 Ahmet Cemal, *"Selahattin Hilav ya da Boş Kalan Odalar..."* Cumhurlyet, 19 Mayıs 2005, s.15.

9 Cenk Ağcabay, *"Yaratıcı Bir Aydının Ardından..."*, Ülkede Özgür Gündem, 16 Mayıs 2005, s.13.

10 Hilmi Yavuz, *"Selahattin Hilav İçin"*, Hürriyet, 18 Mayıs 2005.

11 Füsun Akatlı, *"Selahattin Hilav'ın Ardından... Felsefeyi Hayatın İçine Taşımıştı"*, Milliyet, 15 Mayıs 2005, s.29.

BİR ESTETİK DENEMESİ

ARİSTOTELES'İN POİETİKA ADLI ESERİNDEKİ ESTETİK ÖLÇÜTLERE GÖRE KRAL OİDİPUS TRAGEDYASININ İRDELENMESİ (I)

Servet ÇOLAK

EY OKUR

Ey okur!
Başlığın uzunluğu korkutmasın seni
Dudak büküp sayfayı çevirme.
Şunu bil ki,
Estetik gereklidir
Düşünmede, praksiste
Tüm sanatsal yaratıda
Estetik bilmeden yaşıyorsan
Yanı başındaki hazineden habersiz
Büyük bir olanaktan yoksunsun demektir.
Aristoteles der ki,
Başkasının amacı için değil
Kendi amacı için yaşayan özgürdür.
Şundan kuşku duyma
Bilgiyle, felsefeyle, sanatla belirlense de bu amaç
Estetikle biçimlendirilir.
Adı başka olsa da
İlk estetik kitabı olmasaydı poietika
İki bin yıl sonra
Açmasaydı estetik denen alanı
Estetiğin temellerini atmasaydı
Bu metnin yazarı
Yormayacaktı ne kendini ne de seni
Ey okur!
Estetik bilmeden yaşamak
Nasıl bir yoksulluktur
Bunu estetik öğrenince anlayacaksın
Geride kalan günlere üzülme
Şimdi başlayabilirsin.

I. Tragedya Nedir?

Aristoteles tragedyayı şöyle tanımlar:

"Tragedya soylu, tamamlanmış ve belirli bir uzunluğu olan bir eylemin taklididir" (1)

Taklit (mimesis), insanın, gerek tür, gerekse de birey olarak ilk öğrenme yoludur. İnsan türü, sözel, sonra yazılı dili kullanmaya başlamadan önce, taklitle deneyimlerini aktarıyordu. İnsan bireyinin, çocukluktan başlayarak dille birlikte taklitle de öğrendiğini görüyoruz.

İnsanın kültürel biçimlenmesinde taklidin yeri yadsınamaz. Sanat da buradan çıkar. Avın başarılı geçmesi, doğaüstü güçlerin memnun edilip toprağın verimliliğinin arttırılması için düzenlenen ayinler zamanla destanları, şiiri, tiyatroyu, müziği doğurdu. Sanat eseri, estetik ölçütlere göre meydana getirilmiş kurgusal bir taklittir. Tragedya, bir öykünün sahnedeki eylemli taklididir.

Tragedya, konusunu bir efsaneden veya tarihten alır. Söz gelimi, Kral Oidipus tragedyası bir efsaneden alınmadır. Bu tragedya, Oidipus'un hakikati arayış eylemini taklit eder.

a. Tragedyanın Kökeni, Gelişimi, Gerilemesi

Tragedya, Dionysos (bağ, şarap ve eğlence tanrısı) inancından çıkar. Hellenlerde her yıl Dionysos onuruna şenlikler düzenlenirdi. Bu şenliklerde dithyrambos okunur. Dithyrambos, şarkılarını okuyan korolar, Dionysos'un arkadaşları satyrosları temsil eder. Bu şarkılara koryphoios denen bir şarkıcı katılır.

M.Ö. VII. yy'da Arion koroyu başlatır. M.Ö. VI. yüzyılın ortalarına doğru Thespis koryphoios yerine bir oyuncu koyar. Bu oyuncu koro karşısında kimi roller üstlenir. Böylece tragedya başlar.

Bu oyun türü Atina'da benimsenir.

İlk örneklerini Sümer'de gördüğümüz aristokrat sınıfla tüccar sınıfının iktidar mücalesi Atina'da yüzyıllar sürer. Tragedyanın geliştiği dönemde tüccar sınıfının güçlenmesine tanık oluyoruz. Kent, monarşi, demokrasi, tiranlık, oligarşiyle yönetilir.

Tüccar sınıfının tarih sahnesine çıkışı felsefeye, sanata yansır. Bireysellik bu sınıfla tarih sahnesine çıkar.

Milet'li Thales (M.Ö. VII-VI.yy.), Anaksimondros (M.Ö. 611-549), Anaksimenes (ölümü M.Ö. 527) ortaya çıkar. Tüccar sınıfının dithyramboslara etkisi, koronun karşısına bir oyuncunun çıkmasıyla başlar. Thespis, Aiskhylos, Sophokles, Euripides'le koro geri plana düşer, oyuncular öne çıkar. Sonunda koro bir oyuncu gibi hareket eder.

Tragedya, esas olarak Pesistratos'un desteğiyle gelişti. M.Ö. 560'tan başlayarak yaklaşık otuz üç

yıl boyunca Pesistratos birkaç kez tiran olur, iktidardan uzaklaştırılır. İktidarını sağlamlaştırmak amacıyla Aristokrat kültüre karşı, halk (Dionysos) kültürünü destekler. Tragedyanın önünü açar.** Atina'da oyun yarışmaları başlatır. M.Ö. 535'te Thespis bu yarışmaları kazanır. (Bu yarışmalar insanlık tarihindeki ilk edebi ürün yarışmaları olsa gerek.)

Yarışma kazanan eserleri devlet satın alır, bunlar amfi tiyatrolarda oynanırdı. Ayrıca varlıklı Atinalılar da sergilenen oyunlara maddi destek sağlardı.

Aristoteles Atinalıların Devleti'nde şöyle der:

*"Arkhon (...) tragediaların giderlerini üstlenmeleri için bütün Atina yurttaşları arasından en zengin üç kişiyi seçer. (...)Oğlanlara khoregosluk*** edecek kimsenin kırk yaşını geçmiş olması gerekir."* (2)

Aiskhylos (M.Ö. 525-456) oyuncu sayısını ikiye çıkarır.

Sophokles (M.Ö. 495-406) oyuncu sayısını üçe çıkarır.

Böylece tragedyada diyaloglar ağırlık kazanır. Koro, drama katılır. Oyunun bir parçası olur.

Aristoteles tragedyanın gelişimiyle ilgili şöyle der:

"Başlangıçta doğaçlamalardan doğan tragedya (hem tragedya hem de komedya böyledir; ilki dithyrambos oyunlarından, öteki bugün bile pek çok kentte varlığını sürdüren phallos gösterilerinden gelir) gittikçe mükemmelleşerek yavaş yavaş gelişmiştir.

İlk kez Aiskhylos oyuncuların sayısını birden ikiye çıkarmış, koronun işlevini azaltmış ve başrolü diyaloğa vermiştir. Sophokles ise oyuncuları üçe çıkarmış ve sahne tasarımını getirmiştir."(3)

Aristoteles tragedyanın gelişmesinde öykünün uzamasının, dildeki, ölçüdeki ve yanöykü sayısındaki değişikliklerin etkisi olduğunu söyler.

Tragedya, M.Ö. IV. yy'ın başında etkisini yitirmeye başladı.

Bunun nedeni nedir?

Tragedya konusunu ister efsanelerden, isterse tarihten alsın kahramanlık çağının karakterlerini öne çıkarır. Onların eylemlerini taklit eder.

Sophokles ve Euripides'ten (M.Ö. 480-406) sonra bir gerileme var. Kahramanlık çağı artık geride kalmıştır. Bu çağın kültürde, halkın bilincinde etkisi zayıflamıştır.****

Zamanla tragedyada koro tümden ortadan kalkar. Yazgıyla çatışma sona erer. İnsan karakterlerinin birbiriyle çatışması öne çıkar. Çatışma gökten yere iner. Laikleşir.

Çatışma, artık insanla anenke arasında değildir. İnsanla insan arasındadır. (Toplumdaki gelişme sanata yansır). İnsanla toplum arasındadır. (Sonra insanın iç çatışması gelir.)

Kral Oidipus tragedyasında çatışma Oidipus'la bir tanrı (Apollon) arasındadır. Oidipus Kreon'la, İokaste'yle, Teiresias'la da çatışır. Ama asıl çatışma tanrıyladır.

b. Tragedyanın Ödevi

Aristoteles'e göre tragedyanın ödevi insanı arındırmaktır.

"Tragedya (...) uyandırdığı acıma ve korku aracılığıyla bu tür duygulanımların arınmasını sağlayarak yapar."(4)

Buna katharsis denir. Bu kavram Aristoteles'in önemli buluşlarından biridir. Katharsis, tragedya eserinin insanı, somut ya da soyut tutkularından arındırması anlamına gelir.

Bu kavram sanat eseriyle ahlak arasında bir bağ olduğunu gösterir. Katharsis, güzel ile iyi arasındaki köprüdür. Sanatla ahlakı birbirine bağlar. Tutku ne olursa olsun, insanı bir şeye güçlü bir biçimde bağlar. Buysa, insanın özgürleşmesinin önünde aşılmaz bir engeldir. Özgürlük, ahlakın temelini oluşturur (özgür olmayanın kendi istenciyle iyi ya da kötüden birini seçme olanağı olmadığına göre, burada ahlaki bir tutumdan söz edilemez). Tutkulardan kurtulup (arınıp) özgürlüğe adım atan biri ahlaklı olabilir.

katharsis

Güzel ——————————————— İyi

Aristoteles, *"Tragedya, bir eylemin taklididir."* der. Ancak bu herhangi bir eylem değildir. Bu eylem *"soylu (ahlaki, ağır başlı)"* olmalıdır. Aristoteles'in bu belirlemeyi yapmasının nedeni, tragedyayla komedya arasındaki farkı ortaya koymak içindir, diye düşünülebilir.

Aristoteles'in taklit edilen eylemi *"soylu (ahlaki, ağır başlı)"* olarak nitelemesi, bize sanatla ahlak arasında başka bir bağ gösterir.

Oidipus'un, Laios'un katilini arama eylemi, ahlaksal bakımdan ağır başlı biçiminde nitelenebilir.

Tragedyanın başka ödevi var mı?

Tragedyanın bir ödevi de halkın kültürünü yükseltmektir. Atina'da, diğer sitelerde belki de tragedyanın başka bir işlevi de halkı ortak duygularla birleştirmekti. Amfi tiyatrolar 10-25 bin kişi alabiliyordu.

II. Sophokles Kimdir?

Sophokles, Atina yakınlarındaki Kolonos kasabasında M.Ö. 495'te doğar.

Bir silah yapımcısının oğludur. İyi bir eğitim görür. Döneminin en iyi müzisyenlerinden, şairlerinden ders alır. Perikles'le, Herodot'la arkadaşlık eder.

Sophokles 123 trajedi yazar. Günümüze 7 tanesi kalmıştır.

- Aias (≈M.Ö. 450)
- Antigone (M.Ö. 442)
- Kral Oidipus (Oidipus tyrannos) (M.Ö. 425)
  Elektra (M.Ö. 425)
  Trakhis Kadınları (M.Ö. 420-410 arası)
- Philoktetes (M.Ö. 409)
- Oidipus Kolonos'ta (M.Ö. 401
  ölümünden sonra)

Sophokles, Aiskhylos'tan etkilenir. Aiskhylos oyuncu sayısını ikiye çıkararak, koroyu geri plana iter. Diyaloğu öne çıkarır. Sophokles, M.Ö. 468'de Aiskhylos'a karşı ilk ödülü kazanır.

Sophokles, oyuncu sayısını üçe çıkarır. Koronun sınırlarını daraltır. Dekorun tragedyada kullanımını başlatır.

Sophokles ayrıca, Aiskhylos zamanında egemen olan bağımlı üçlemeyi değiştirir. (Bağımlı üçleme, Atina'da düzenlenen tragedya yarışmalarında geçerliydi. Buna göre üç eser yazılır, bu üç eser birbirine konu bakımından bağımlı olurdu.) Sophokles, özgür (bağımsız) üçlemeyi getirir.

Sophokles, ayrıca strategos olarak görev yapmıştır. Atina'da her kabileden bir kişi olmak üzere on strategos seçilirdi. Strategoslar ordu komutanlarıdır.

III. Kral Oidipus Tragedyasının İrdelenmesi

Bu irdelemede Poietika asıl kalkış noktası olacaktır. Zaman zaman günümüzün estetik ölçülerine de başvurulacaktır.

1. Oidipus Kimdir?

Oidipus, Kadmos soyundan gelir.

Kadmos, Kadmos, Fenike(Suriye)'den gelip Thebai kentini kuran kişidir. Thebai, Atina'ya düşmandır. Atina-Pers savaşında Persleri, Sparta-Atina savaşlarında, Sparta'yı destekler.

Kadmos soyu şöyledir:

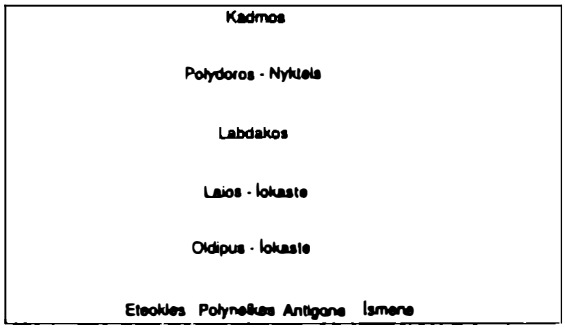

Oidipus, Kadmos soyunun dördüncü kuşağındandır. Laios ile İokaste'nin oğludur. Annesiyle evlenmiş, iki kızı, iki oğlu olmuştur. Şimdi bunu biraz açalım.

Oidipus, daha doğmadan kötü yazgısı tanrılarca belirlenmişti. Oidipus'un yazgısının belirlenme zamanıyla ilgili iki farklı görüş var:

1. Sophokles'e göre, Oidipus'un babasını öldüreceği kehaneti, henüz annesinin karnındayken ortaya atılır. Bir kahin bunu bildirir.

2. Aiskhylos'la Euripides'e göre, İokaste henüz gebe kalmadan tehlike Laios'a bildirilir. Buna göre eğer Laios'un bir oğlu olursa, bu çocuk, Laios'la soyunu mahvedecektir. Laios, bu kehaneti önemsemez.

Her iki görüşe göre; Oidipus doğduktan sonra, Laios korkar. Oidipus'u öldürmenin iyi olacağını düşünür.

Çocuğun ayak bileklerini deldirir. Bir kayışla birbirine bağlar. Yaralar nedeniyle çocuğun ayakları şişer. Bu nedenle çocuğa "şiş ayak" anlamında Oidipus adı verilir.

Laios, çocuğu Kitharion dağlarına bırakması için bir kölesini çağırır. Köle, İlkyaz'dan Sonyaz'a kadar bu dağda çobanlık yapmaktadır. Çocuğu alır. Kitharion dağına götürür. Çocuğa acıdığından onu Korinthos'lu başka bir çobana verir. Korinthoslu çoban, bir türlü çocuğu olmayan Korinthos kralı Polybos'a çocuğu götürür. Kral, Oidipus'u evlatlık edinir.

Oidipus, Polybos'un sarayında büyür. Bir şölende sarhoş bir davetli Oidipus'a "uydurma evlat" der. Oidipus, bunu anne babasına açar. Ama içi rahat etmez. Delphoi'deki tapınağa gider. Tanrı Apollon (eserde Phoibos=Işık tanrısı), Oidipus'a durumu açıklamaz. Onunla bir çeşit oyun oynar.

Oidipus'un korkunç yıkımlara uğrayacağını, babasını öldüreceğini, annesiyle evleneceğini, ondan çocukları olacağını söyler. Oidipus, bu yazgıyı önlemek için anne babası sandığı Polybos'la karısından uzaklaşmak ister. Korinthos'u terkeder.

Laios'la üç yolun birleştiği bir kavşakta karşılaşır. Yoldan geçme önceliği nedeniyle tartışırlar. Kavga çıkar. Oidipus, Laios'la kılavuzunu öldürür. Laios'un bir kölesi kaçar. Böylece kehanetin ilk aşaması tamamlanır.

Oidipus, Thebai kapılarına yaklaşır. Sfenks'le karşılaşır. Bu canavar yarı insan, yarı hayvandır. Başı ve göğsü insan, ayakları arslan, kolları kartal kanadıdır. Sfenks, yoldan geçenlere bir bilmece sorar. Bilmeyenleri parçalar. Bilmece şöyledir: "Sabahleyin dört, öğleyin iki, akşam üç ayakla yürüyen yaratık hangisidir?" Oidipus şöyle yanıtlar: "Bu, insandır. Çocukluğunda emekler. Büyüyünce iki ayağıyla yürür. Yaşlılığında değnek kullanır." Bunun üzerine canavar ikinci bilmeceyi sorar: *"İki kızkardeş var. Biri ötekini doğuruyor, öteki berikini. Bunlar kimdir?"* Oidipus bunu da bilir: "Gündüz ve gece." (Bu iki kelime Grekçe'de dişi sözcüklerdir). Bunun üzerine canavar, büyük bir acı duyar. Kendini, üzerine tünediği kayalıktan aşağı atar, ölür.

Canavarın ölümü Thebai'de sevinçle karşılanır. Çünkü, daha önce bilmeceleri çözebilmek için Thebaililer kent meydanında her gün toplanıyordu. Bilmeceyi çözemedikleri için canavar her gün bir Thebai'liyi yiyordu.

Oidipus kente girer. Kenti canavardan kurtardığı için Thebaililer kendilerini ona borçlu duyumsarlar. Bu nedenle onu Laios'un dul karısı İokaste ile evlendirirler. Kente kral yaparlar. Böylece kehanetin ikinci aşaması tamamlanır. Oidipus'un, annesinden iki erkek, iki de kız çocuğu olur. Üçüncü aşama da böylece tamamlanır.

Oidipus'un mutluluğu uzun sürmez. Thebai'de veba salgını başlar. Kıtlık olur. Delphoi kahinine göre bunun nedeni, Laios'u öldüren kişinin Thebai'de yaşamasıdır. Katil kentten çıkarılmadıkça felaketlerin önü alınamayacaktır.

Oidipus, katilin bulunması görevini üstlenir. Ama sonunda katilin kendisi olduğu anlaşılır. Bunun üzerine İokaste sarayda kendini asar. Oidipus da, İokaste'nin elbisesinden altın iğneler koparır. Bunlarla gözlerini kör eder.

Oidipus, Laios'un katili olduğundan Thebai'den atılır. İki oğlu ona eşlik etmeyi reddederler. Bu nedenle Oidipus onları lanetler. Bir savaşta birbirlerini öldürürler.

Oidipus'a kızı Antigone eşlik eder. Uzun yolculuklardan sonra Oidipus Attike'ye gelir. Kolonos kasabasında, kalan ömrünü tamamlar.

Sophokles de Kolonos kasabasında doğmuştur. Oidipus'un buraya sığındığı, Sophokles'ten önce de anlatılırdı. Diyebiliriz ki, bunu Sophokles uydurmamıştır. Bu söylenti zaten vardır.

Sophokles, Oidipus Kolonos'ta adlı tragedyasında bundan söz eder.

2. Eserin İç ve Dış Öğeleri

Aristoteles, *Metafizik* adlı eserinde öğe kavramını şöyle açıklar:

- bir şeyin içinde bulunan
- onu meydana getiren

tür bakımından başka türlere bölünemeyen

Öyleyse öğe, bir şeyi meydana getiren içkin, bölünemez yapıtaşıdır.

Aristoteles tragedyanın nitel (iç) ve nicel (dış) öğelerini ayrı ayrı belirler:

"İmdi her tragedyanın nasıl bir tragedya olduğunu belirleyen altı öğesinin olması zorunlu: Bunlar öykü, karakterler, sözel ifade, düşünce, sahne düzeni ve ezgi düzmedir."(5)

Bunlar tragedyanın nitel öğeleridir. Nicel öğelere gelince...

" (...) nicelik açısından ise şöyle bir bölümleme yapılabilir: Prologos, yanöykü, eksodos ve koro şarkısı; koro şarkısının bölümleri de parados ve stasimon'dur."(6)

Böylece tragedyanın iç ve dış öğeleri şöyle gösterilebilir.

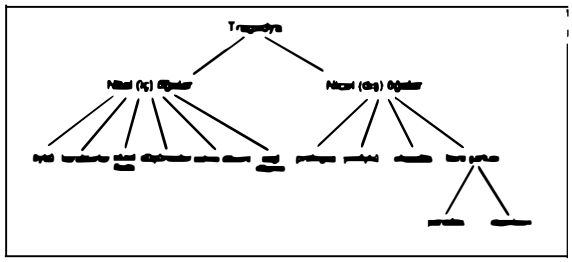

Eserin iç öğeleri, sahne düzeniyle ezgi düzme dışında incelenecektir. Şimdi dış (nicel) öğelere bakalım. Önce tanımlar:

- Prologos: Tragedyanın koro gelmeden önceki bütün bölümüdür.

Yanöykü: İki tam koro şarkısı arasında kalan bütün bölümdür.

- Eksodos: Arkasında artık hiçbir koro şarkısının olmadığı bütün bölümdür.

- Parados: Bütün koronun toplu olarak söylediği ilk şarkıdır.

Stasimon: Episodlar arasında söylenen koro şarkısıdır.

Kral Oidipus tragedyasında nicelik öğelerinin durumu şöyledir:

- prologos
- parados
- dört yanöykü
- dört stasimon
- eksodos

Bunları bir çizelge ile gösterelim.

3. Öykü

a. Öykü nedir?

Aristoteles şöyle der:

"Tragedya eyleyenleri taklit eder (...) Eylemin taklidi ise öyküdür."(7)

Buradan şunu çıkarabiliyoruz. Tragedya, eylemde bulunan kişilerin taklididir. Bu taklit, kurgulanmış bir öyküyle anlatılır. Öykü, bir tragedyada en önemli öğedir. Öykü olmadan tragedya olmaz.

Aristoteles:

"Dolayısıyla olaylar ve öykü tragedyanın ereğidir, erek ise her şeyden önemlidir."(8)

b. Öykü nasıl seçilmelidir?

Aristoteles şöyle der:

"Tragedya ozanları ise gerçekten yaşamış kimselerin adlarını kullanırlar. Bunun nedeni olanaklı olanın inandırıcı olmasıdır: Henüz olmamış şeylerin olanaklı olduğuna inanmayız; olmuş olanların olanaklı olduğu ise açık, çünkü olanaksız olsalardı olmazlardı.

Bununla birlikte tragedyaların bazılarında yer alan adların biri ya da ikisi bilindik, geri kalanı ise kurmaca adlardır."(9)

"Önceleri ozanlar gelişigüzel öyküler yazarlardı, şimdilerde ise en iyi tragedyalar birkaç aile hakkında düzenleniyor."(10)

Oidipus, öne çıkan karakterdir. Öykü, Oidipus'un çevresinde örülmüştür. İokaste, Laios'un karısı, Oidipus'un anası, sonra da kansıdır. Oidipus ölmesi için dağa götürülmüş, babasını öldürmüş, annesiyle evlenip ondan çocuk yapmıştır.

Kreon, gölgede kalır. Euripides'in, kayıp bir piyesinde Kreon'a önemli bir rol verdiği söylenir.

Kral Oidipus tragedyasında öykü nasıldır?

Tragedya, Thebai'de sarayın önünde başlar. Kentliler sarayın önünde diz çökmüştür. Kent veba salgınıyla kavrulmaktadır. Bu felaket kenti yaşanılmaz hale getirmiştir. Ölüm, yoksulluk kol gezer. Kentlilerin isteği. Oidipus'un onları bu felaketten kurtarmasıdır.

Oyun, Oidipus'un halka seslenişiyle başlar. Oidipus, kenti kurtarmak ister. Ama ne yapacağını tam bilememektedir. Bunu öğrenmesi için Kreon'u (dayısı, İokaste'nin kardeşi), Phoibos'a (Apollon) yollar.

Kreon gider gelir. Felaketin nedenini öğrenir. Laios'u öldüren kişi Thebai'de yaşamaktadır. Bu kişi Thebai'den atılmadıkça, Laios'un intikamı alınmadıkça veba bitmeyecektir. Oidipus bu kişiyi bulup cezasını verme işini üstlenir.

Kente gelen kahin, Oidipus'u suçlar. Sonunda bu katilin Oidipus olduğu anlaşılır. Bilinen acı olaylar yaşanır.

Eser, kentin felaketiyle başlamıştı. Oidipus'un felaketiyle biter.

Oidipus'un halka seslenişiyle başlamıştı. Koro başının halka seslenişiyle biter.

Oidipus, eserin başında bir kahramandır. Eserin sonunda ise tükenmiştir.

Aristoteles, tragedyanın konusu olan trajik kişiyi şöyle tanımlar:

"Tragedyanın konusu olan kişi ne erdem ve adalet bakımından öteki insanlardan üstündür ne de kötülüğü ya da acımasızlığı yüzünden mutsuzluğa düşmüştür; insanlar arasında büyük bir üne sahip ve mutluluk içinde yaşayan, ama bir yanılgı yüzünden mutsuzluğa yuvarlanmış kişidir tragedyanın konusu."(11)

Oidipus da böyledir. Eser, Oidipus'un yazgısından kaçarken düştüğü yanılgının trajik öyküsüdür.

c. Öykünün sonucu nasıl olmalıdır?

"Öyleyse güzel öykü, kimilerinin söylediği gibi çifte değişimli değil de yalın olmalıdır; mutsuzluktan mutluluğa doğru olan değişmeyi değil, tersine, mutluluktan mutsuzluğa doğru olan değişmeyi göstermelidir."(12)

Aristoteles neden böyle diyor?

Tek yanlı sonuç daha üstündür. Çünkü, tragedya mimari bir yapıdır. Organik bir bütündür. Bu nedenle eylem tek yanlı sonuçlanır.

Çift yanlı sonucu (iyiler için iyi, kötüler için kötü) olan tragedyalar epik esere yaklaşır. Aristoteles epik'e soğuk bakar.

Aristoteles'i izleyelim:

"(...) örneğin iyiler ve kötüler için birbirine karşıt sonuçların ortaya çıktığı Odysseia gibi. Bunların birinci sırada sanılmasının nedeni, seyircilerin zayıflığıdır. Ozanlar da seyircilere uyar ve onların isteklerine göre yazarlar. Oysa bu tür bir haz tragedyadan çok komedyaya özgüdür."(13)

Aristoteles'ten o dönem de popüler sanat yapanların olduğunu öğreniyoruz. Tabii, bu eserler geçici hazlar verdikleri için kalıcı olamıyorlar. Önemli bir başka şey de, Aristoteles'in tragedyadan alınacak hazla komedyadan alınacak hazzı ayırmasıdır.

Kral Oidipus, tek yanlı sonucu olan bir tragedyadır. Oidipus, mutluluktan felakete sürüklenir.

d. Öykünün öğeleri

Bunlar üç tanedir.

"(...) tragedyada ruhu en çok etkileyen şey öyküdeki kimi bölümlerdir: 'Baht dönüşleri' ve 'tanınmalar'."(14)

"İmdi tanınma ve baht dönüşü öykünün iki öğesidir, üçüncü öğe ise duygusal etkidir."(15)

Özetlersek:

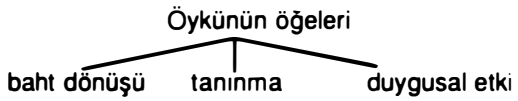

Bunlar ileride irdelenecektir.

e. Öykünün uzunluğu

"Bir öykü uzunluk bakımından, kavranabilir olmak koşuluyla, ne kadar uzun ise o kadar güzeldir."(16)

f. Öykü türleri

Bunlar iki tanedir: Yalın, karmaşık.

"Öykülerin bir kısmı yalın bir kısmı da karmaşıktır; çünkü taklitlerinden öyküler oluşan eylemlerin kendileri de böyledir."(17)

Yalın ile karmaşık öyküyü birbirinden ayıran şey, baht dönüşü, tanınma ya da her ikisini içerip içermedikleridir. Bu öğeleri içeren öyküler karmaşıktır.

Kral Oidipus tragedyası karmaşık bir öyküdür. Öyküde baht dönüşüyle tanınma aynı zamanda olur.

4. Olay Örgüsü (Örge)

Aristoteles, öykü için tragedyanın temeli der. Öykünün temeli ise örgedir. Örge, öykünün iskeletidir.

"Bunların içinde en önemlisi olay örgüsüdür. Çünkü, tragedya insanların değil, eylemlerin ve yaşamın taklididir."(18)

Örge, olayların birbiriyle uygun biçimde bağlanmasıdır. Tıpkı bir ağ örer gibi.

Şöyle der Aristoteles:

"Hem mutluluk hem de felaket bir eyleme bağlıdır."(19)

Mutluluk da, yıkım da eylem içinde olmakla olanaklıdır. Eyleme geçen mutlu olur. Felaket de yaşar.

Kral Oidipus'a baktığımızda, eserde sağlam bir örge görürüz. Oidipus'un eylemleri birbirleriyle sıkıca örülmüştür.

Oidipus, kentte süren yıkımın nedenini öğrenmek için Kreon'u Phoibos'a gönderir. Veba salgının nedenini öğrenince araştırmaya girişir. Şüpheler gitgide kendi üzerine yoğunlaşmasına karşın araştırmadan caymaz. Suçlunun kendisi olduğu anlaşılınca kendi cezasını kendi eliyle verir.

Oidipus'un eylemleri birbirleriyle uygun bir biçimde örülmüştür.

Aristoteles şöyle der:

"Ozanın işi 'gerçekten olan' şeyleri değil, 'olabilir olan'ı, yani olasılık ya da zorunluluk açısından olması olanaklı olan şeyleri anlatmaktır."(20)

Olabilir olanları anlatmak, bir olaylar dizisini uygun biçimde birbirine bağlamayı gerektirir.

Oidipus'un eylemleri olabilir olan eylemlerdir.

Bunu açalım.

Oidipus'un Thebai'yi kurtarmak için harekete geçmesi bir zorunluluktur. Bunu yapmazsa Oidipus olamazdı. Oidipus'un bu davranışı zorunluluk yasalarına göre olanaklı olan şeyi anlatır.

Bunun iki nedeni var:

1. Oidipus doğruyu ne pahasına olursa olsun öğrenmek ister. Kahramanlık çağının karakterini taşır. Doğru, kendi aleyhine olsa bile, ortaya çıkmalıdır. İnsan, gerektiğinde kendine zarar verme pahasına doğrunun peşinden gitmelidir. Oidipus şöyle der:

"Hiçbir şey vazgeçiremez beni bundan; hakikati öğreneceğim."(21)

2. Oidipus, ahlaki bakımından iyi bir insandır. O, bilmeden babasını öldürmüş, annesiyle evlenmiştir. (Tam da bunlardan kaçmak isterken) Thebai'yi sfenksten kurtarmıştır. Halkın vebadan kırılmasını yüreğinde duyumsar. Acı çeker. Oidipus, kenti bu beladan kurtarmak zorundadır. Bu bir iç zorunluluktur. Vurdumduymazlık edemez.

İşte bu iki neden Oidipus'ta güçlü bir itki doğurur. Bu itki zorunluluk yasalarına göre işler.

Olasılık yasalarına gelince.

Oidipus'un kendi gözlerini kör etmesi olasıdır. Kendini asabilir, ya da uçurumdan atlayabilirdi.

Başka bir örnek.

Oidipus'un Kreon'u, kendisine, kahinle birlikte komplo kurmakla suçlaması olasıdır.

Aristoteles'i dinleyelim:

"(...) olay örgüsünün nasıl olması gerektiğini söyleyelim; çünkü tragedya için ilki ve en önemlisi budur. Tragedyanın, tamamlanmış ve bütün bir eylemin taklidi olduğunu belirlemiştik(...) 'Bütün' ise başlangıcı, ortası ve sonu olan şeydir."(22)

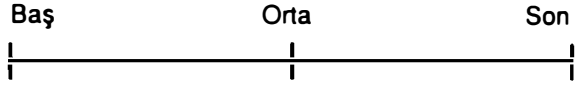

Kral Oidipus'ta baş, orta, son şöyledir:

baş: veba salgını

son: acı veren eylem (Oidipus'un kendini kör etmesi, İokaste'nin intiharı)

orta: kahinin gelmesi, habercinin gelmesi...

5. Karakterler

Karakter, tragedyanın altı öğesinden ikincisidir.

Aristoteles karakter için şöyle der:

"Karakter, [tercih etme ya da kaçınmanın açık olmadığı konuşmalarda] tercihi gösteren şeydir (bu nedenle, genel olarak konuşanın kaçındığı ya da tercih ettiği bir durumu açığa vurmayan konuşmalarda bir karakter yoktur)"(23)

Karakter belli bir istem yönünü anlatır. İstem seçmekle belirginleşir.

Bir insanı ele alalım. Bu insanın bir amacı olsun. Amacına ulaşmak için bu insan kimi şeyleri yapacak, kimilerini yapmayacaktır. Yaşam insanın önüne sayısız seçenek çıkarır. Bu insan amacından sapmamak için bir irade gösterecektir ya da göstermeyecektir. Bu süreçte karakter özellikleri ortaya çıkar. (Disiplinli, savruk, katı, gevşek, ılımlı...) İşte bu, bize o insanın karakterini gösterir.

Öyleyse, karakter, eylemden çıkar. Eylemle netleşir.

Aristoteles, karakter- eylem ilişkisini şöyle belirler:

"İnsanlar karakterine göre belirli nitelikteki insanlar olurlar, eylemlerine göre ise mutlu ya da tam tersi. Demek ki karakterleri taklit etmek için eylemde bulunmazlar, tersine eylemleri aracılığıyla karakterlerini edinirler."(24)

Karakterle ilgili birkaç nokta daha belirleyip Oidipus'a geçelim. Aristoteles karakterin özelliklerini şöyle sıralar:

"Karakterler konusunda amaçlanması gerekenler dört tanedir; bunlardan ilki ve en önemlisi, nasıl

iyi olacakları olsa gerek. Daha önce de söylendiği gibi karakter, sözler ve eylemler bir tercihi gösterdiğinde ortaya çıkacaktır; tercih iyiyse karakter de iyidir."(25)

"İkincisi uygunluktur."(26) (Karakter, bilincine uygun davranmalı, konuşmalıdır.)

"Üçüncüsü benzerliktir."(27) (Karakter, kendisi olmalı, kendine benzemelidir. Kendine yabancı şeyler yapmamalıdır.)

"Dördüncüsü tutarlılıktır."(28) (Karakterin eylemleri kişiliğiyle, düşünceleriyle tutarlı olmalıdır.)

Tüm bunlardan çıkan sonuç şudur:

Karakter, keyfi davranamaz. Tutarsız hareket edemez. Karakter, dış (nesnel) koşullarca etkilenen bir "iç zorunluluğa" dayanmalıdır.

"Karakterleri, olayları düzenlemede olduğu gibi, daima zorunluluk ya da olasılık bakımından ele almak gerekir"(29)

Aristoteles, karakteri rastlantıya bırakmıyor. Nedensellik yasasının karakterde de geçerli olduğunu gösteriyor.

Oidipus'a gelelim.

Oidipus, Thebai'yi kıran bir felaketi durdurmak ister. Amacı budur. Halkı felaketten kurtarmaktır. Bunun için gereken neyse, onu yapacaktır. Oidipus'un bu amacı iyidir. Bu nedenle Oidipus ahlaken iyi bir karakterdir. (Bugün karakteri iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış yanlarıyla çelişkileri içinde değerlendiriyoruz. - Karakterin bütünselliği)

Oidipus'un eylemleri gerçekliği açığa çıkarmak içindir. Oidipus'un amacı budur. Bu amaçtan hiçbir biçimde sapmaz. Tehlikenin gitgide yaklaştığı, suçlunun kendisi olabileceği olasılığının arttığı koşullarda geri adım atmaz. Gerçekliğin anlaşılması, doğrunun ortaya çıkması, felaketin önlenmesi Oidipus'un kendisinden daha önemlidir.

Bu açıdan bakıldığında Oidipus'un özellikleri:

1. Ahlaken iyidir.

2. Uygun bir karakterdir. Doğruyu araştırması Oidipus'a uygundur.

3. Oidipus kendisinden beklenmeyen bir eylemde bulunmaz. Kendine benzer.

4. Tutarlıdır. Laios'un katlinden öcünü alacağını söyler. Thebai'den sürecektir. Katilin kendisi olduğu anlaşılınca kendi eliyle kendi cezasını verir. Kreon'dan kendisini sürmesini ister.

Oidipus'un karakterinin bir parçası Kreon'un şu sözlerinde açıktır.

"Senin yaratılışındaki insanlar, kendi kendilerini kahrederler; bu da onların cezasıdır."(30)

Oidipus, Laios'un kölesine (çoban) şöyle der:

"Bunun, benim için söylenmesi kadar duyulması da korkunç; ama söyleyeceksin."(31)

"Soyum ne kadar aşağılık olursa olsun, bunu bilmek istiyorum."(32) (gerçeklikle yüzleşme iradesi)

Oidipus, gizli saklı iş yapmaz. Kreon'a şöyle der:

"Herkesin önünde konuş."(33) (açıklık)

Oidipus:

"Her şeyi göze aldım."(34) (cesaret) ***(sürecek)***

* Satyros: Dionysos'la kırda şarap içen, belüstü insan, bel altı at-teke yaratık.

** Daha geniş bilgi için bkz. George Thomson, Aiskhylos ve Atina, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Y., 1.Basım, İstanbul, 1990.

*** khoregos: Bayramda koronun masrafını üzerine alabilecek yurttaş. (Atinalıların Devleti, Aristoteles. s.86)

**** Karakter, anenke'ye (yazgıya) karşı çıkar. Onu değiştirmek ister. Ama tanrılar bile bunu başaramaz. Bir insanın bunu başarması olanaksızdır. Tanrılara karşı gelen insanın yenilgisi kaçınılmazdır. Söz gelimi, Oidipus Apollon'un kehanetinden kaçar. Ama sonuç bir yıkımdır. İnsan- anenke çatışmasından kaçınılmaz olarak tragedya çıkar.

Dipnotlar

1- Aristoteles, *Poietika (şiir sanatı üzerine)*, Çev: Nazile Kalaycı, 1. Basım, Bilim ve Sanat Y., Ankara, 2005, 1449b25

2- Atinalıların Devleti, Aristoteles, Çev:Suad Yakup Baydur, Cumhuriyet Dünya Klasikleri, 1998, s.89

3- poietika, 1449a10-20

4- age, 1449b25-30

5- age, 1450a5-10

6- age, 1452b15-20

7- age, 1449b25-1450a

8- age, 1450a20

9- age, 1451b15-20

10- age, 1453a20

11- age, 1453a5-10

12- age, 1453a10-15

13- age, 1453a30-35

14- age, 1450a35

15- age, 1452b10

16- age, 1451a10

17- age, 1452a10-15

18- age, 1450a15

19- age, 1450a15

20 -age, 1451a35

21- Kral Oidipus, Sophokles, Çev: Bedrettin Tuncel, M.E.B. Y., 4. baskı, Ankara, 2001, s.94

22- poietika, 1450b20-30

23- age, 1450b10

24- age, 1450a20

25- age, 1454a15

26- age, 1454a20

27- age, 1454a25

28- age, 1454a25

29- age, 1454a30-35

30- K. Oidipus, s.69

31- age, s.102

32- age, s.95

33- age, s.32

34- age, s.36

UMUDUN ÖFKESİ*

Mehmet AKKAYA

Mustafa Göksoy'u, *Direnç Yaprakları* adlı şiir kitabıyla tanımıştık. Şair, şimdi *Umudun Öfkesi* adlı şiir kitabıyla okurlarına yeniden merhaba diyor. Yeni şiirimizin üç damar üzerinden yürüdüğü şiir eleştirmenlerimizin de kabul ettiği bir anlayıştır. Bunlardan birisi Necip Fazıl'ın başlattığı yarı mistik yarı dinci, gizemci şiir. Bir başkası Faruk Nafiz Çamlıbel'in izini sürdüğü romantik ya da duygucu şiir, birisi de Nazım Hikmet'in temsilcisi olduğu toplumcu gerçekçi şiirdir, ki Göksoy, daha çok bu geleneğin izini sürmektedir. Bu damarlardan beslenen şiir geleneklerinin bugün de çeşitli biçimler alarak sürdüğünü görmekteyiz. Kimi şairler bu üç damardan birilerine denk gelmeyi bilinçle seçerlerken kimileri de farkında olmadan bu çizgilerden herhangi birine tekabül etmektedirler. Bununla beraber günümüzde yazılan şiirlere yakından baktığımızda sözünü ettiğimiz bu usta şairlerin şiir kalitesine yakın şiirlerin yazılmadığını da üzülerek görmekteyiz. Özellikle yaşama, insana ve dünyaya toplumcu dünya görüşüyle yönelen şairlerin de melodisi, estetiği, felsefesi, izleği güçlü şiirler yazamadıklarını kaygılı bir biçimde izliyoruz. Yine de yazılan şiirler, kitaplar bir çok yayın organında, adı sanat eleştirmenine çıkmış kişilerce övülüyorlar. Bu tutumla yazılan yazıların; çoğu zaman, ilgili şiirlerin okunup incelenmeden, şiir adlarına, kitap adlarına, kapak yazılarına bakılarak hazırlandıkları anlaşılıyor. Dolayısıyla yazılan tanıtım ya da eleştiri yazıları da gerçekte ilgili sanat eserini yansıtmıyor. Bu yazılara aldanarak o kitapları edinip okuyan kişilerin anlatımlarından bunu açıkça anlıyoruz. Sonuçta bu tür eleştirilerden okuyucular yararlanamadığı gibi sanatçılar, konumuz açısından da şairler yararlanamıyor.

Göksoy'un şiirleri somut insanı göstermesi açısından pek ilginç. Bu insan, üretime katılan, geleceğe dair iyi ve güzel umutları olan, gülümseyen insandır. Şairin, *Sönmeyen Işık* adlı şiirinde çocukları izleriz; canlı, beyaz, sevimli yüzleriyle, gülüşleri vardır çocukların. Bu gülüşler ışığa dönüşür, yol aydınlanır, çocuklar umuda koşar. Şiirde, karınca gibi çalışkandır insan, ağustos böceği gibi sanat üreticisi, ürettiğinin paylaştırıcısı. Aynı şiirde bir doğa çıkar karşımıza; bu doğa ki, savaşların, sanayilerin, kapitalistlerin kirlettiği doğadır. Çocuklar daha güzel bir dünyaya, daha yaşanılası bir doğaya koşar gibidirler. Göksoy'un şiirindeki bu somut insan betimlemeleri neden önemlidir denebilir. Felsefede, bilimde, siyasette ve sanatta hümanizm adına insan genelleştirilir ve konumuz açısından sanatçılar, dolayısıyla da şairler çoğu zaman insan kavramı üzerinden şiirlerini oluştururlar. Oysa felsefe jargonuyla söylersek insan kavramı diye bir şey yoktur. Somut insan vardır. Bu; yaşayan, beslenen, seven, üzülen, üretime katılan, gülümseyen... insandır. İşte bu yüzden Göksoy, somut insanla bağlantısı zayıf olan şairlerden ayrılıyor. Çünkü şiiri insan için, toplum için, dünya için yazıyor. Dolayısıyla insanın olmadığı ve insan için olmayan bir şiir de düşünmüyor Göksoy.

Bir burjuva söylemdir: özellikle şiirde genelde de her türlü yazınsal, düşünsel eserlerde anlamın derinde olduğu tezi. İnsan ve toplumla ilgili söyleyecek sözleri olmayanların başvurduğu bir yöntemdir bu. Üçer heceyi yan yana getirerek sözüm ona şiir yazmalar, bazı harfleri ya da birtakım rakamları art arda dizerek şiir oluşturma girişimleri. Tüm bu çabalar egemen düşün ve sanat anlayışlarının da geldiği noktayı pek güzel işaret ediyor sanırız. Şunu açıkça görüyoruz: karmaşığı yalınlaştıranlarla yalını karmaşıklaştıranlar arasında bir mücadele var. Bu mücadele yaşamın, kültürün her alanında olduğu gibi şiirde de veriliyor. Bu mücadelede açık olanın izini süren Göksoy, şiiri oldukça yalında kurmaya çalışıyor. Dünyanın, yaşamın ve insanın karmaşık yapısını yalınlaştırıyor, dolambaçlı anlatımların da dışında kalmaya özen gösteriyor. *Umudun Öfkesi*'nde "*Yeninin kaynağına akan*" su da saflığın, sadeliğin simgesi olarak ortaya konuluyor. Göksoy'un şiirlerinde alttan alta duyduğumuz halk şiiri tadını da bu yalınlaştırma çerçevesinde ele almak gerekiyor. *Nasıl Yapmalı* şiirinde de insanı direnişleriyle, sıcaklıklarıyla, bilinçleriyle, meraklarıyla buluruz. İyimser bir şairdir Göksoy. Ama yine de bu şiirler bize acısını, sıkıntısını, öfkesini, isyanını içinde biriktiren bir şair tarafından yazıldığı izlenimi verir. "*İçimin bütün kapılarını açtım*" diyor şair. Kitaba adını veren *umudun öfkesi* adlı şiirde de diklenen bir şiir görüyoruz. Şair belki de içinde biriktirdiğini düşündüğümüz birtakım ögeleri açıkça dışlaştırdığını gösteriyor bu şiirle. İnsan kavgacı olarak, isyancı olarak dışlaşıyor Göksoy'da. Dolayısıyla umudun öfkesinden çok umudun isyanıyla karşılaşıyoruz Göksoy'un şiirlerinde.

oğul

oğul, oğul
can oğul
gözleri mercan oğul
al yüreğimi
dağlara vur...

yellere
depremlere
taşkın derelere
sellere vur.

sına bu yüreği
zulmünle
şiddetinle sına
vazgeçmem oğul

doğadaki her dişinin
her ananın
güdüsünü kattım içime
ayağa kalktım
ayakta durdum
aştım nice uğraş vererek
çıkarsız sevgiye vardım

sına oğul
sına tarihle
ben emekle
insan oldum

çünkü
geçmişin toplamı olduğunu bilen sever
beklentisiz sevgiyle...

Deniz SARAÇ

Bugün için şiirimizde en büyük sorun belki de kendini içeriksizlik, anlamsızlık ve karışıklık olarak ortaya koyuyor. Yine şiirimizin düşünce yükünün de, duygu yükünü de zayıf olduğunun altını çizmek gerekiyor. Kuruluk, kapalılık, özensizlik, yüzeysellik gibi birtakım sorunların içinde debelenen şiirler okuyoruz çeşitli dergilerde. Bu açıdan Göksoy'un şiirlerinde de belli bir kuruluğu gördüğümüzü söylememiz gerekiyor. Ayrıca şairin şiirlerinde, düşünce-duygu yoğunluğunun belli bir dengede olduğu da söylenemez. Göksoy'un şiirleri, ezgisiyle açık ve yalın imgelerden oluşan dizeleriyle anlaşılır bir şiir olmakla beraber yine de olsa da olmasa da olur kabilinden mısraları barındırıyor. Göksoy,un şiirlerinde, dozu aşağılarda olsa da bir didaktik tutum seziliyor ki, bu tutum daha da ilerletilirse şiir kalitesinde belli bir düşüş de beraberinde gelir. Fakat Göksoy, *Önce* adlı şiirinde de dediği gibi eleştirel güveni önemseyecek ve söylediklerimizi bir saldırı olarak almayacak olgunlukta bir şairdir. Göksoy, her iki kitabında da belli bir şiir sıcaklığı ve şair yatkınlığı ortaya koyuyor. Bu sıcaklığın nedeni olarak, *Umudun Öfkesi*'ndeki güçlü çocuk imgesini görüyoruz. Her insan çocuk olarak görünüyor. Ayağa kalkmak isteyen, yürümek isteyen çocuk; sevinçlerini omzuna almış, bilincini gözüne takmış, Baudelaire'nin dediği gibi, 'bilinmezin dibine doğru yürüyerek' adını tarihe yazıyor.

*Mustafa Göksoy, *Umudun Öfkesi*, Gerçek Sanat Yayınları, Mayıs 2005, İstanbul, Tel:0212,2520206

İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI -V

İsmet Kemal KARADAYI

Sevgili dost, yeni Pazar'ın da iyilikli, esenlikli olsun...

Bak, günün daha ilk saatleri. Senden bir saat önceyim. Ve sıkıntılı bir geceden kalmayım, uykusuz, şimdi bile aşırı duyarlı...

Boşalmam gerek. Hoş göreceğini biliyor, başlıyorum:

Şiir, öykü, roman, deneme, oyun, anı, günlük; hangi türü yazıyorsa yazsın, o yaratıcı, o yapıcı, o üretici, kesindir ki yazın tarihi boyunca, kendisinden öncekilerin dedikleri ve yazdıklarından yararlanır. Bu yararlanış, kaynağı belirtilmiş alıntılar ya da esinlenmelerle olur. Bu alıntılar ve esinlenmeler, kişinin yeteneği, gelişmişliği yoksa sırıtır. Özgün içerik, biçim, biçem, ürünü ya ulusaldan evrensele, ya da evrenselden ulusala taşımalıdır...

Filipinli, Formozalı, Sudanlı dost. İşte, bir "bak" daha:

"Ellerini ellerime ver" diye başlamıştım bir gün, "faks"ıma. O gün düşüncelerimi, ellerinin beynime akımlayacağına inandığım, çok az bulunan yüksek duyarlılığa bağlamıştım... Ne iyi, önce, insan olarak "kadın arkadaş"larımdan biriydin. Sonra, gerçekten ve çok dürüst olarak "dost insan"... Alışılmışı çokça aşan, salt cinselliğe bulaşmayan bir arkadaşlık; içtenliği ve gelişmişliği uygulayan bir dostluk... İşte öyle bir "arkadaş", öyle bir "dost", geniş düşünmelere, denenmiş güvenlere gönderilmiştir ve çarpan yürek, onun sıcacık ellerine bırakılmıştır...

Şair duyarlılığı nasıl olabilirdi ki?... Gel sevgili dost, yine "şiir"e dönelim. Sana bu kez, kimsenin başını gözünü yarmak istemem, "çakıllamalar"ından en yeni üçünü fakslıyorum. Lütfen görüşünü bildir. Sevgiyle...

"Kaç insan kaldı şurda, gelin bir bir sayalım / İşte iki, işte üç, ötekiler nerde / "Hapisteler, öldüler!", hangisine yanalım / Gördünüz, kılıç elde, kitapsa çöptür, yerde..."

"Yiğit'in özü göz'dür; göz yok ise söz de yük / Doğurur, kutsallaşır sancı sancı kadınlar / Durumun özeti şu ki evrende o en büyük / Canlı'yı kime sorsan, içinde önce göz var..."

"Tek kanatlı kuş uçmaz, us kişiye anamal / İnsan çok mu kalır ki "hiç"lerde, ölene kadar / Sen sesini direnç yap kendine, dünya'lara sal / Yürek şurda, ayak burda; el de var..."

Ellerin! Dost! Çalışkanlığını, yaşamın çizgilerini taşıyan !... Onları şimdi karıştırılmış beynime bırak ve bir önceki mektubumu tamamlayabilmem için bekle.

Kurtuluş Savaşları ile sınırları çizilmiş, devrim yasaları ile temelleri atılıp kurulmuş ülkemde birileri çıkıyor, nelere mal olduğu bilinen, kendilerini de kurtaran o ilkeleri, eylemleri, kazanımları hiçe sayabiliyor. "Birileri"ne bakan aynı yolun öteki birileri, çağdaşlaşmaya, laikliğe, uygarca yaşamalara ilişkin her sözü, her adımı "dinsizlik, günah, şirk, küfür ve cehennemin dibi" sayabiliyor... Evet, biliyoruz, onlar bilisiz ve eğitimsiz bırakılmışlar ya da onların beyinleri "çaput"larla, örümcek pusuları ile, yarasa uçuşlarıyla yıkanmış; "mecelle"lerin "rahle-i tedris" inançlarına bağlanmışlar. Evet, biliyoruz, onlar kendilerinden ve "cemaat"larından, "camia"larından başkasına saygı ile, sevgi ile, hoşgörü ile bakmaz; onlara özgürlük, hatta kızarlarsa yaşama hakkı tanımazlar. Onlar çünkü bilimin, inancın, özgürlüğün, insanlığın, insan haklarının, demokrasının, devlet yönetiminin, toplum gerçekleri ve gereksinmelerinin, her alandaki oluşum ve gelişimin vb. ne olduğunu, en olmadığını bilmezler; kulaklarına değse de, çıkarları, tuzakları nedeniyle işlerine gelmez, uygulamazlar. Bu uygulamazlık, bu, aymazlığı da aşan hak tanımazlık için, iç, dış, ne kadar kirli, hain parmak varsa onları kullanmaktan çekinmezler... İşte bunları, daha başka şeyleri biliyoruz, ama üzülüyoruz; "acaba" diyerek, bindiğimiz bu "alâmet"in içinde, "kıyamet"e gitmemenin yolunu da akıl, onur, yurt savunmalarında, çabalarında bulunuyoruz.

Haydi gel yine "şiir"e dönelim... 21 Mart'ta Sendika'mızın düzenlediği "Dünya Şiir Günü" anma gecesinde de söyledim: Küreselliğin vurgunlarına batmış yeryuvarlığımız, bizlere, "karamizah" anlamındaki olayları yaşatarak çalkalanıyor. Yıkım, öldürüm, şiddet, işkence ile melodram bir arada!... Kara bulutlar, ülkemizin üzerinde de dolaşıp dururken, kişi ve kuruluşlar densizleşip gülünç olurken, neden kimi "iyi şair"lerimiz onlardan bolca iğne, taş, çakıl çıkarıp kullanmıyor? Orada, istendiği için, kendi şiirimden başka, taşlama (hiciv) ustalarımızdan Eşref'i dinleyenlere getirerek "eşref saati"mizi varsıllaştırmak istemiştim... Dörtlük şöyle: "Öyle bir hünkâr ile millet belaya düştü kim / Haşre dek kan dökmeye İblis'e karşı va'dı var / Şimdi de kalkıştı tebdil-e veraset etmeye / Zulmü bitmek bilmiyor, mabadının mâbâd'ı var" Yine onun dizesiyle "dini islamda sevabdır çünkü Şeytan taşlamak" ya...

Diri kal...

Öykü

YÜZLEŞME

Nurşen AYDOĞAN

Berna otoyolda ilerleyen otobüsün cam kenarındaki koltuğunda günün ağarmasını tembellikle izliyordu. Birden otobüs şoförü sertçe frene bastı. Onu uykuyla uyanıklık arası sersemliğinden aldı. Toprak yol görünmeye başladığında, içini, yürümeye yeni başlayan bir çocuğun heyecanı sardı. Yüreğinin çarpıntısından tetiklenen esriklik beynini ele geçirmek üzereyken, otobüs, kasabanın mini garına girdi, yavaşladı, sonunda durdu. Berna koltuğunda doğruldu, elleriyle gece yolculukları sırasında çoğunlukla uykusuz kalan gözlerini oğuşturarak ayağa kalktı. Küçük sırt çantasını eline aldı, otobüsün ön kapısındaki basamaktan indi. Doğduğu kasabanın ılık havasını derin derin içine çekti, ciğerlerinde tuttu, tutabileceği kadar. Yıllardır memleketinden ayrı kalmanın burukluğunu, tanyerinin lacivertimsi kızıl rengiyle örtmeye çabalarken; yüreğinin bir tarafı sonu gelmeyen gelincik tarlalarında geziyor, diğer tarafı suçluluktan mıdır korkudan mıdır bilemediği bir duyguyla sızım sızım sızlıyordu. Kör bir karanlığı andıran uykusuz gecelerine son verebilmesi için geçmişiyle hesaplaşması gerekiyordu. İstanbul'da bıraktığı sevgilisini, Murat'ı düşündü, içindeki hüzün umuda dönüştü. Kilometrelerce uzakta olmasına karşın, onun çekim gücünden kurtulamıyor, yürümeyi yeni öğrenen bir çocuğun atacağı her yeni adımdaki ürkek, telaşlı, ama umutlu duygularla doluyordu.

"Beni sevdiğini söylüyor. Onu seviyor muyum? Yanıtını bilsem, bir bilsem... Sevmek nasıl bir duygu? Önceden yaşamış mıyım? Sen? Yaşadın demek... Kaç kez? Her şeyi sevebilirsin demek... Yalnız kalmayı istemiyorum ben de. Kendimi toplamalıyım, elime, ayağıma, yüreğime, beynime yön verebilmem için bana biraz zaman gerek..."

Bebeklik, çocukluk, ilk gençlik yıllarını yaşadığı bu balıkçı kasabasında bir hafta kalmayı tasarlamıştı. On beş yıl boyunca, her gün, her saat bu anı beklemişti, kendince gerekçeler oluşturarak sürekli ertelemişti. Anılarındaki kasaba burası değilmiş gibi duyumsuyordu; yeşillikler betona dönmüştü. Beş gün süresince bütün kasabayı defalarca dolaştı, haziran ayının bunaltıcı sıcağının uyuşturucu etkisiyle bir yandan zaman hiç geçmiyormuş gibi geliyor, öte yandan iki gün sonra dönecek olmanın huzursuzluğunu yaşıyordu. Anılarındaki o küçük kasaba neredeydi, ana cadde dışında anılarıyla ortak yan bulamadı. Ana cadde boyunca dizili akasyalar yoktu, sadece köşede, anılarının mekanı olan akasya ağacı, inatla, yerindeydi. Sokaklarda tanıdık tek yüz görememişti. Kendi hayatının, yaşadığı yerin tamamen değişmesine karşın, bu kasabanın değişimi yüreğini ürkütmüştü. Nerede o dingin yürüyen, her adımda birbirini selamlayan, güleryüzlü insanlar?

"On beş yıl sonra ne bekliyorum, kimi arıyorum, içimdeki bitmeyen sızı gibi, beni mi bekleyecekti buralar? Berna hanım, döndünüz mü? Biz de sizi bekledik, ne iyi oldu da döndünüz..."

Gerçekte ne aradığını biliyordu. Köşeyi dönünce, oradaki balıkçılarla sohbet ederek geçmişine uzanabilirdi, adımları geri geri gitti her defasında. Tam o sırada, kendisinin dönmeye cesaret edemediği köşeden, yorgun adımlarla gelen esmer, çok zayıf, yüzünde derin kırışıklar oluşmuş, orta yaşlarda bir kadın göründü, Berna'ya doğru ilerledi, önünde durdu.

Şaşkın bir merakla;

- Berna, sen misin? Gerçekten sen misin? dedi.

"Döndüğünü duymuştum, hiç değişmemiş, hâlâ lise yıllarındaki o genç kız havasında, yıllar hayatına rüzgarlarını savurmamış gibi duruyor. Tanımaz gözlerle bakıyor. Tabii. Berna hanım. Sen beni nereden anımsayacaksın? Hayat uğraştı benimle; mevsimler uğraştı, yaz kavurdu, kış ayazda bıraktı."

Berna da tanımıştı, ama konduramıyordu, çekinerek;

- Kusuruma bakmayın lüften, çok uzun zaman geçti, çıkaramadım...

"Lisedeki çılgın Belgin olamaz, hayır, kesinlikle o değildir. Gözbebeklerinden sevinç, umut pırıltıları fışkıran, delişmen Belgin değilse, kim olabilir? Kasabada sadece o kalmıştı, adım gibi biliyorum. Bu küçük, yeşil balıkçı kasabasını taş binaların yutacağını düşünemediğim gibi onu da tanıyamadım..."

- Belgin ben, diyebildi sadece. Gözpınarları dolacak gibi oluyordu. Başını yavaşça yere doğru eğdi, boyası akmış saçlarının diplerinde çıkanlar bembeyazdı.

Berna sadece konuşmuş olmak için;

- Söylemesen tanıyamazdım. Beş gün oldu geleli, iki gün sonra dönüyorum, dedi.

İkisi de bu ani karşılaşmanın verdiği şaşkınlığı üzerlerinden attıktan sonra, birbirlerini on beş yıl görmeyen iki arkadaşın kucaklaşmasından daha çok, öyle olması gerekiyormuş gibi yanaklarını birbirine değdirdiler.

Berna, Belgin'in kendisini davet etmesine zaman bırakmadan;

Lise yıllarında gittiğimiz köşedeki pastanenin yerine büyük bir bina yapılmış, köşeye de kafe açılmış, oraya gidelim mi, dedi. Eskiden kalan akasya ağacı da yanıbaşında, böylece eski günleri de anmış oluruz.

Belgin'in gözlerinde bir an geçmiş bahar mimozalarınkini andıran bir ışıltı oluştu, oluştuğu hızda da söndü.

İki arkadaş caddenin merkezinde, iki ana yolun birleştiği köşede bulunan Köşe Kafe'ye gittiler. Geçmişten kalan yaşlı akasya ağacını bütünüyle görebilecek şekilde masada karşılıklı oturdular.

- Neler yaptın, anlatsana, dedi Belgin, bacaklarını üst üste atmaya çalışarak.

"Kimsenin ahı kimsede kalmazmış. Ferit'le evlendiğini duymuştum. Sen gel, en yakın arkadaşının sevdiğini ayart, ben gider gitmez de ortalığı boş bul, evlen! utanmadan beni merak ediyor. Niye geldim ki buralara, unutmuştum akan yıllarla. Sen benim hayatımı yaşadın, yaşadın da ne oldu, enkaza dönmüşsün..."

Masalarına yaklaşan ellerine şeffaf, renksiz, naylonumsu, eldiven takmış, güleryüzlü garsonun siparişlerini sormasına fırsat vermeden, ev sahibi olmanın tezcanlılığı ile Belgin, Berna'ya ne içmek istediğini sordu. Gözleri tuhaf bir suçluluk duygusu ile alev alev yanıyordu. Berna'nın yanıt vermediğini görünce yanakları al al oldu.

"Hâlâ onu mu düşünüyor, böyle bir şey olmamalı, konuşmalıyım Berna'yla, kafasının içindekileri öğrenmek zorundayım, üçümüzün mutluluğu da buna bağlı..."

Kendi düşüncelerinden kaçmak istercesine;

- Ne içersin? diye yineledi, sessizce.

"Aynı burnundan kıl aldırmaz Berna. Yıllar neden kimilerine dokunmaz, onları önemsemediğinden mi yoksa?"

- Sütlü nescafe alayım, bol şekeli, dedi.

"Önce seni dinleyelim. Yüreğinde sakladığın kötülükleri kus bakalım, benim yerime yaşadığın hayallerimi."

Belgin gözlerini caddeye dikerek başladı konuşmasına;

- Liseden sonra biliyorsun; tek çocukları olmama karşın ailem okumamı istemedi, çalışmama da izin yermediler. Sonradan hepimiz pişman olduk ya, geçmiş ola... İş işten geçti. Çalışmak zorunda kaldım. Tezgahtarlık yaptım ilkin, beceremedim. Sahi çok aradım seni, ulaşamadım. Hiç haber de göndermedin? İkimiz de senden haber bekledik, aylarca."

"Aynı soğuk, bencil duruşunu sürdürüyor."

"Beni mi beklediniz? Neden, bekleyeceğine gel, arayan bulur...

- Biyoloji okudum, sonra da okulda kaldım, öğretim görevlisi olarak. Yönetimle anlaşamadım, okuldan da ayrıldım. İki arkadaşımla bir araştırma şirketi kurduk, orada uğraşıyoruz işte...

Belgin'in kendisine hayranlıkla baktığını gördü.

"Bana mı özeniyor? Benim nasıl koşturduğumu biliyor musun? Aramışmış, İstanbul Üniversitesi'nde olduğumu tüm kasaba biliyordu, saf kız numaraları yapma artık...

Belgin ilk defa arkadaşının gözlerinin içine bakarak konuşmaya başladı.

Babamın işleri yolunda gitmedi, mali koşullarımız bozuldu, doğru dürüst bir iş de bulamadım, bulduklarımdan da ayrılmak zorunda kaldım, bizimkilere bakım gerekiyordu. Evlenmek zorunda kaldım, Ferit'le. Başlangıçta sevgi evliliği değildi, zamanla birbirimizi sevdik. Çevremde güvenebileceğim kimse kalmamıştı. Birlikteliğimiz ikimizi de yaşama bağladı. Seni hiç unutmadı, neden onu bir kez bile aramadın?

"Ne diyorsun sen? Ben her an, her dakika Ferit'ten haber bekledim, beni bir kez olsun sevdiğini söylemesini istedim, beni değil bu kasabayı, seni seçti o. Sevgi evliliği değilmiş, niye evlendin onuna o zaman? Başkasını bulamamış. Ben de bir sürü iyi insan tanıdım, evlendim mi onlarla?"

Onun başkasını sevdiğini bilerek nasıl evlendin? diyebildi.

Belgin uzaklarda birileriyle konuşuyormuş gibi;

Ferit, kendini balıkçılık işine iyice kaptırdı, bütün ailesinin yükü onun omuzlarındaydı. İşlerini geliştirdi, ancak ailesine hiç hayır diyemedi. Seninle ilgili duygularını benimle bile paylaşmadı. Dergilerden birinde seninle yapılmış bir söyleşi okumuş, bana da gösterdi. Dört yıl önceydi zannedersem, söyleşide araştırma şirketinin telefon numarası da vardı, uzun süre düşündükten sonra seni aramaya karar verdi. Telefona çıkan kişi, senin o sırada orada olmadığını söylemiş, not bırakırsa senin arayabileceğini, kendisinin de senin nişanlın olduğunu söylemiş. Bu görüşmeden sonra seni beklemekten

vazgeçti. Ferit yıllarca seni bekledi, ben de beni sevecek birini. Ne senden bir ışık geldi, ne de benim gönlüme uzanacak bir el. İyi dost olduk, birbirimizden güç aldık, evlendik. Bir kızımız var, adı Berna.

"Deli kız, seni hiç unutmadı Ferit. Sen bizim varlığımızı bilmezken, gölgen hep aramızda oldu. O zamanlar anlayamamıştım, başkasının yüreğini yüreğinde taşıyan biriyle yaşamanın ağırlığını, artık ne bedenim ne de ruhum kaldırabiliyor. Karşıdaki aynaya bak bakalım alıcı gözüyle, bir kendine bir de bana. Her şeyi istiyorsun hayattan. Hepsini..."

"Beni sevmiş, hiç söylemedi, cesaret edememiş, her koşulda onu seçeceğimi nasıl bilemedi? İçimizde fırtınalar koparken, birbirimize nasıl iletemedik. Ben yıllarca onu bekledim, onun beni burada bekleyebilme olasılığını aklıma getirmeden, bunca yıldan sonra söylenecek ne var ki?"

Berna tüm benliğiyle akasya ağacına takılmıştı, yıllar öncesini yaşıyordu. Ferit'in ellerini sımsıkı tutmuş, benimle gel, yeni bir dünyaya başlayalım seninle demek istiyordu. Ferit gözlerini, değerli bir parçasını yere düşürmüş de bulacakmış gibi, yerde sabit bir noktaya dikmiş, Berna'nın yüzüne bakamıyordu. Berna'nın büyük hayalleri vardı. İstanbul'a gidecekti, kariyer yapacaktı. Ferit'in ailesi onun yerine geleceğini planlamışlardı. Büyük dedesinden dedesine, sonra dedesinden de babasına kalan işyerinde çalışması gerekiyordu. Bu kasabanın dışına çıkamazdı. Berna, o zamanlar Ferit'i anlayamamış, pısırığın teki düşüncesi ile ona bağlanamamıştı. Birbirlerine duydukları derin sevgiyi, kasabada herkesin dilindeyken bile, birbirlerine gösterememişlerdi. Her şeye karşın yıllarca her ikisi de ilk adımın karşıdan gelmesini umarak, sessizce birbirlerini beklemişlerdi.

- Dönmeden bize uğrasan, Ferit'i de görmüş olursun, kızımızla tanış! dedi, Belgin fısıltıyla.

Gözlerinin önünden Ferit'in yüzü geçti birden, Ferit'in yüzüne Murat'ın gözleri yerleşti. Sonyazın esintisi doldu içine, haziran sıcağını bastırdı.

Berna mutsuzluğunun tek nedeninin kendisi olduğunu anladı. Ferit hep yerindeydi, istediği zaman onu arayabilir, bulabilirdi. Ferit'le Belgin dost olmuşlar, yaşamı acısıyla sevinciyle paylaşmışlardı. Emekle, özveriyle sevgiyi yaratmışlardı, kendilerinin yok yere harcadıkları sevgiyi...

Şimdi sıra kendindeydi. Murat'a karşı sevgisini beslemeli, büyük bir özenle, emekle geliştirmeliydi. Gecikmiş bir dönüştü bu. Pişmanlığıyla yüzleşmesi için gerekliydi.

Berna kendinden emin, kararlı bir sesle;

- Size mutluluklar dilerim, yarın döneceğim, dedi. Orada beni seven biri var, bekletmek istemiyorum.

Sancılı Bir Gün Doğumu

Ve sabah bütün insanların beklediği
Kentte başlayan yarış, koşuşturma
Kepenk sesleri,
Araba egzozları,
Sıkışık işçi tramvayları

Sabah
Başlayan bir yaşamın
Bütün sancılarını unutturan
Kırmızıya yeşile renk veren ışık
Gece donan canlı
Ölümü fark ettiren gün
Yatağından kalkamayan hasta

Haber bültenlerinde
Son dakika haberi
Gece vurulan şehir
İşgalin uygun adım ayak sesi
Bombalanan yaşam
Ağıt yakan gün doğumu

Ve insan
Sabahın insandan beklediği
Merhamet
Anlatılamıyor yaşam
Zaten kimse anlamıyor
Yalnızca hayra yoruyor

Sıraç IRMAK

"İki insanın mutsuzluğundan bir kişiye mutluluk doğduğu nerede görülmüş. Olsa, olsa mutsuzluk üçgeni olur."

- Akademiden arkadaşım, Murat. Onu seviyorum, diyerek devam etti.

"Seviyorum onu, git kocana da söyle, utanmasın sevdiğini söylemekten."

İki eski arkadaş ayrılırlarken, bir daha görüşmeyeceklerinden emin, uzun uzun sarıldılar. Bu sarılmada birbirlerini anlamaya çalışmamış iki genç kızın saflığı, acemiliği ve yaşanmamış yılların pişmanlığı yüklüydü.

Berna ertesi sabah erkenden kasabadan ayrıldı, yeni bir yaşama başlamanın heyecanı, mutluluğu içindeydi.

Basından...

Özgür Kocaeli Gazetesi, 28.08.2005

1967 yılında Hatay'ın Samandağ ilçesinde doğan, halen Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği'nde başvuru hekimi olarak çalışan Servet Çolak'ın *Renkler* adlı öyküler kitabını okuyorum (İnsancıl Yayınları, Haziran 2005, 128 sayfa).

Servet Çolak, gözlemci bir yazar. Anlatımı rahat. Dünyası zengin, kuru değil. Düşler kurarak hem kendi hem de başkalarının iç dünyasında gezintilere çıkıyor; cinselliği bayağılaştırmadan aşkı ve sevgiyi güzelliyor.

Kitap 12 öyküden oluşuyor: Kabus, Refik (Arkadaş), Kriz, Görülmemiştir, İki Meydan, Sena, İpotek, Bilge Kartal, Kar Yürüyüşü, Yargı, Bir Tartışma, Güller.

Kitabın ilk öyküsü Kabus'un kahramanı der ki:

"... Perdeyi açtığımda bulutların arasından sıyrılmıştı güneş. Sevinçli, sarı ışınlarıyla yeryüzünü yıkıyordu. Gözlerim kamaştı. Aşağıya çevirdim bakışlarımı. Sokakta yakantop oynayan çocukları görünce Zehra'nın küçüklüğünü anımsadım.

Zehra'yla çocukluk arkadaşıydık. Sonra liseyi de birlikte okumuştuk. Ama ilişkimiz kopmuştu. Ta ki bir ay önce bir toplantıda rastlaşıncaya kadar. Psikolog olmuştu Zehra. Cezaevleriyle ilgili iki saat kadar süren bir toplantıda konuşmacıydı. Ben onu görünce hemen tanımıştım. O da bir ara beni farketmişti. Konuşmalar bitip sorular da yanıtlandıktan sonra hemen yanına gitmiştim. Biraz konuştuktan sonra çıktık. Bir saatten fazla konuşup eski günleri andık. Telefonlarımızı aldık. Görüşmek için sözleştik."

Sultanahmet'te buluşurlar. Gülhane Parkı'na girerler...

"Bir ceviz ağacı ilişti gözüme. Şöyle seslendim Zehra'ya.

'- Nâzım'ın izniyle... Biz iki eski arkadaşız Gülhane Parkı'nda / Bir tek Nâzım'ın ceviz ağacı bunun farkında"

Öykü kahramanı, birden kendini bir uçakta bulur...

New York'a yaklaştıklarını Özgürlük Heykeli'nden anlar... Sonra Washington, Beyaz Saray, Oval Ofis, Başkan'la sohbet... Derken, Teksas'ta bir toplantıya katılır... ve İstanbul'a uçar... ve de düşün içine bir de Çin gezisi girer...

Öyküde kurguya önem veren Servet Çolak, bireyin sorunlarını toplumun sorunlarına iliştirirken, akıcı diliyle de okura kolaylık sağlıyor.

Hemşerimiz Servet Çolak ilk öykü kitabı *'Renkler'*i yayımladı:

Sosyal içerikli öykü kitabı

bölümlerini 1984'te bitirdi. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesini kazandı. Dört yıl sonra akademik başarısızlık nedeniyle ilişiği kesildi. 1989 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başladı.

1994'te tıp doktoru unvanıyla buradan mezun oldu. 1994-1996 yıllarında Gaziantep'in İslahiye ilçesinde sırasıyla Kalaycık köyü Sağlık Ocağı, Yeşilyurt Beldesi Sağlık Ocağı'nda çalıştı. 1996'da kendi isteğiyle memuriyetten istifa etti. Bu güne kadar farklı yerlerde hekimlik yaptı. Halen Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği'nde başvuru hekimi olarak çalışıyor.

Samandağ Doğumlu Servet Çolak ilk öykü kitabı 'Renkler'i piyasaya çıkardı.

Sosyal içerikli olması ile dikkat çeken öykü kitabında olağan yaşamdan kesitler ve vatandaşın gündelik sıkıntıları, uğraşıları, sohbetleri, acı, tatlı anları yer alıyor. İçeriğinin profesyonelce hazırlandığı gözlemlenen kitapta birbirinden ilginç ve bir çırpıda keyifle okunabilecek düzeyde on iki adet öykü bulunuyor.

Servet Çolak 1967 yılında Samandağ ilçesine bağlı Yeşilyazı köyünde doğdu. 1973'te Yeşilyazı İlköğretim Okulu'na başladı. Aile ekonomik nedenlerden dolayı Antakya'ya göç ettiğinden Cengiz Topel İlköğretim Okulu'na geçti. 1978 yılında kaydolduğu Antakya Lisesi'nin ortaokul ve lise

SERVET ÇOLAK

RENKLER

(ÖYKÜ)

İNSANCIL YAYINLARI

Antakya Gazetesi 11.08.2005

Samandağ doğumlu Servet Çolak ilk öykü kitabı Renkler'i piyasaya çıkardı.

Sosyal içerikli olması ile dikkat çeken öykü kitabında olağan yaşamdan kesitler ve vatandaşın gündelik sıkıntıları, uğraşıları, sohbetleri, acı, tatlı anları yer alıyor. İçeriğinin profesyonelce hazırlandığı gözlemlenen kitapta birbirinden ilginç ve bir çırpıda keyifle okunabilecek düzeyde on iki adet öykü bulunuyor.

Servet Çolak, 1967 yılında Samandağ ilçesine bağlı Yeşilyazı köyünde doğdu. 1973'de Yeşilyazı İlköğretim Okulu'na başladı. Aile ekonomik nedenlerden dolayı Antakya'ya göç ettiğinden Cengiz Topel İlköğretim Okulu'na geçti. 1978 yılında kaydolduğu Antakya Lisesi'nin ortaokul ve lise bölümlerini 1984'te bitirdi. Aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazandı. Dört yıl sonra akademik başarısızlık nedeniyle ilişiği kesildi. 1989 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başladı.

1994'te tıp doktoru unvanıyla buradan mezun oldu. 1994-1996 yıllarında Gaziantep'in İslahiye ilçesinde sırasıyla Kalaycık köyü Sağlık Ocağı, Yeşilyurt Beldesi Sağlık Ocağı'nda çalıştı. 1996'da kendi isteğiyle memuriyetten istifa etti. Bugüne kadar farklı yerlerde hekimlik yaptı. Halen Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği'nde başvuru hekimi olarak çalışıyor.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

1 Eylül Perşembe

Dünden beri *Balkonda Akşamüstü*'yü... Ruşen Hakkı'nın şiirlerini okuyorum. (Ruşen Hakkı, *Balkonda Akşamüstü*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2005).

Şiirleri okurken, aklıma, Marks'ın bireyle bireyseli ayırışı geldi. Bireycilik burjuva toplumunun oluşturduğu öğe. Bireyin temel özellikleri şunlar. Kendi içine kapalı, özbelirlenimi sakat, tür bilincinden yoksun.

Bireycinin şairliği sahte-yanlıştır. Görünüşte şairdir onun. Böylesi şairin gerçekliği kendi öznelidir. Özbelirlenimi sakat olduğu için özneli de sakattır.

Burjuva dünyası bireyci olmasını ister insanın. Çünkü bireyci burjuva dünyasını üretir. Buna karşılık bireyci mutsuzdur. Ama burjuva dünyası yüzünden mutsuz olduğunu bilmez.

Bireysel kişiye geldikte... Bireyselin temel özellikleri şunlardır. Kendi içine kapalı değildir, insana dönüktür. Özbelirlenimi doğrudur. Tür bilincine çıkmıştır.

Hepimiz burjuva toplumunda yaşıyoruz. Böylesi bir toplumda insanın temel sorunu, bireysel olabilmektir. İnsanın bütün uğraşı bu noktada toplanmalıdır.

Bu sorun için, bugün bu kadarı yeter.

Ruşen Hakkı'ya geldikte... Ruşen Hakkı, tür bilincine ulaşmış bireysel bir insan. Şiirlerden görülüyor bu.

Ruşen Hakkı'nın *Balkonda Akşamüstü*'ndeki şiirlerde vurucu tema son dizelerde görünüyor.

Ormanda yürürsün, yürürsün sonra birden bir açıklık çıkar karşına... Ya da yavaş yavaş akan su, birden hızlanır... Şiirlerin biçimi böyle. Ben, bu biçimi pek sevdim. *Balkonda Akşamüstü* adlı şiire bakalım. *"Bir eski kilim / yayılı elma ağacının altında / ve bir kitap... // Hızlı bir okur gibi çeviriyor / yaprakların kitabın / ağaçtan hırsızlama inen / bir şiirin rüzgar! // Belki böyle hızlı çevirmezdi / güz vurgunu kitabı / okuyup yazması olsaydı rüzgarın / arada bir gökyüzüne bakar / düş süzer bulutlardan / ve meyvesini asi çocuğun / elma kurdunu severdi // belki hüzünlenip şiir de yazardı ayrı düşmüşse sevdiğinden // Yıllanmış bir aşkı güzelliyor / akşam serinliğinde, balkonda / sırtıma usulca bırakılan hırka!"*

Şiirin mimari bütünlüğünü bozmadan, şiiri böyle biçimlendirmek ustalık ister. Ruşen Hakkı'da bu ustalığı gördüm. Bu ustalığın arkasında kaç yılın uğraşı, kaç yılın birikimi olduğu açık-seçik görülüyor.

Ben Ruşen Hakkı'yı demirci ustasına benzetiyorum. İki bin derecede yumuşattığı demire, ustalıkla bir iki vuruşla, istediği biçimi veriyor.

Şiirin biçimine uygun bir ritm var eserde. Burjuva bireycisinin durgun ritmi değil bu ritm, kamçılıyor dizeleri...

Dil bilinciyle gelen ustalık yapıyor bunu.

Ben, hem biçimi, hem ritmi, şairin dünyaya bakışından ayırmam. Ruşen Hakkı, maddeci diyalektik bakıyor dünyaya... *"Öpmek geçiyor içimden gökyüzünü / bir dize beni alıp uçurduğunda // alıp beni uçurduğunda bir mavi dize / yağmurlaşıyorum bulutlara çarpa çarpa"* diyor şair.

Bu bakış açısıyla hımbıl, tırıl şiirler yazamazsın. Hımbıl bakışla bu şiiri yazamazsın.

Peki, niye seviniyorum bu kadar. Ruşen Hakkı adında biri, güzel şiirler yazmış, bana ne, niye demiyorum. Diyemem, taşıp duran sevincimi durduramam.

Ruşen Hakkı, türsel bilincin simgesi... bundan ötürü insanın simgesi. Türsel varlığın estetikte ulaştığı düzey...

Bu sevindiriyor beni.

Şunu söylüyorum size. Bakın insan ne güzellikle ryaratıyor. Cansız kelimeler alıyor, canlandırıyor. Bir biçim oluşturuyor... devingen birritmle koşturup duruyor şiiri.

Bütün bunlar sevindiriyor beni.

Marks şöyle der, *"İnsan, sözcüğün tam anlamıyla bir politik hayvandır, yalnızca toplumsal bir hayvan değil, ama kendini ancak toplum içinde bireyleştirebilen bir hayvan."* (Karl Marx, *Grundrisse*, Çev. Arif Gelen, Ankara, 1999) Marks'tan bu sözü almamın nedeni şu. Bireycilikle, bireyselliğin ayrıldığı noktadır bu.

Bireyci, toplumu kullanır. Toplum onun için ürününü tükettireceği, metaları tüketmesi gereken bir pazardır.

Bireycinin tek bir zamanı vardır. Yaşadığı gün...

Bireysele geldikte... bireysel üç zamanda yaşar. Geçmiş, bugün, gelecek. O, toplum içinde bireyleşeceğini bilir.

Ruşen Hakkı, üç zamanlı yaşayan insan.

2 Eylül Cuma

Ruşen Hakkı'nın şiirlerinde hayat dersleri de var. *Düşüş* adlı şiirine bakalım. *"Salıvermiştim kendimi / bu iş burda biter diyordum // Ne oldu biliyor musun / birden bir tomurcuğun / merhabasını duydum / canevimin bir yerinden // Var mısın, hadi yeniden."*

Şiirlerin biçiminde ustalık olduğunu söylemiştim.

Peki nerde ustalık. Bunu göstermek gerekiyor. İlk iki dizede salıverilmişlik olgusu anlatılıyor. İlk iki dizeden sonra başka bir olguya geçiyor Ruşen Hakkı. Bir tomurcuk uyandırıyor, diriltiyor.

Son dizede bir başka olgu var. Çağrı...

Üç değişik olguyu mimari yapıda birleştiriyor şair. Oysa tek bir olguda gitmek, değişik olguları birleştirmeye göre daha kolaydır.

Balkonda Akşamüstü'nde birçok şiir böyle.

Peki bu şiirde hayat dersi nerde. Çevremde görüyorum, özellikle gençlerde. Toplumbilimcilerin bunun üstünde uzun uzun durmaları gerekiyor, ama aldıran yok. Genç insan aşkı, dostluğu sürdüremiyor. Aşk, dostluk cesaret ister, sorumluluk ister. Genelde gençlerde cesaret yok, sorumluluk yok.

Ruşen Hakkı, *"var mısın, hadi yeniden"* derken cesarete, sorumluluğa çağırıyor insanı.

Kaçmak... eve kapanmak insanın temel özelliği değildir. Bunu gösteriyor şair.

Aşk, insanın öznel duygularının doyurulması değildir. Ruşen Hakkı bunu da gösterir. Akşam serinliğinde balkonda sırta, usulca bırakılan hırka aşkı güzeller.

Bunu duyumsamak gerekir. Aşk, haldur huldur yaşamak değildir. Sırta usulca bırakılan bir hırkadır, derinden gelen bir gülümsemedir, terli bir yüzü silmek için verilen mendildir.

Ruşen Hakkı ince çizgilerde arıyor aşkı. O, gidince turna kuşları da gidiyor. Yüzün manolyaya dönüşüyor.

Sevgili gidence gerçekten tuna kuşları gider mi. Gitmez. Sevgilinin yüzü manolyaya dönüşür mü gerçekten, dönüşmez. Ama aşk gerçekte olmayanı duyumsayabilmektir. Bunu duyumsamıyorsa, bu yetisi yoksa, o maddenin soğukluğunda kalmıştır. Aşık olamaz. Aşk, katı gerçekliği aşabilmek yetisidir.

Ruşen Hakkı bu dersi veriyor bize.

Değişik olgulardan bileşime giden bir biçim uygulanmış bu eserde demiştim. Bu biçim *Gözaltında Mezar Taşları* adlı şiirde de var. Bu şiir şöyle başlar, *"Aklımı çeliyor mart güneşi / kendimi sokağa vuruyorum."*

Bağçeşme'dedir şair. Dostlarını anımsamaya çalışır mezar taşlarını tarayarak. Bu olgu, şairi ikinci olguya götürüyor. Gazi Mahallesi Mezarlığı'na. Hasan Ocak'ın Zeynep Poyraz'ın mezarları yoktur. Mezar taşları bile gözaltına alınmıştır.

Şair burdan antifaşist kavgada bayraklaşmaya geçer. Düzen, istemez bunların bilinmesini...

Bu şiir şöyle biter, *"Aklımı çeliyor mart güneşi / kendi kendime vuruyorum."*

Balkonda Akşamüstü estetik bir nesne. Biliyorsunuz, estetik nesne, özneyle karşılaşınca, estetik özneye dönüşüyor. durağan bir nesne olmaktan çıkıyor. Yeni düşünceler, yeni duygular oluşturuyor öznede.

Öldüğünde çok derine gömülmek istiyor şair. Nereye mi, *"çekirdeğine dünyanın"*

Balkonda Akşamüstü dizelerle örülmüş şiir çekirdeği.

3 Eylül Cumartesi

Eylül geldi... bulutlar geldi... yağmur geldi. Sırnaşık sıcaklık gitti... Şimdi yağmur yağıyor. Serin bir havada yazıyorum.

Dün sabah Ahmet Necdet aradı. Berrin Taş'la konuşuyor. Berrin Taş'ın gerilen yüzüne bakıyorum. Anladım, biri ölmüş, ama kim.

Ölen Afşar Timuçin'miş. Server Tanilli, 2 Eylül tarihli *Cumhuriyet*'teki yazısında söylüyor bunu. *"İkinci kaybımız Afşar Timuçin"* diyor. Afşar Timuçin'i tanıtıyor. Sonra, *"Afşar Timuçin'in de anısı önünde saygılarla eğiliyorum."*

Afşar Timuçin, sessizce ölüverdi demek. Nerde öldü acaba. Kocaeli'nde mi... Sessizce mi toprağa verildi...

Bu arada Berrin Taş, Timuçin'in evini arıyor... Telefona çıkan kim biliyor musunuz, Afşar Timuçin.

Ben *Cumhuriyet*'i arıyorum... yazı işlerine Afşar Timuçin'in ölmediğini söylüyorum.

Şimdi soru şu. *Cumhuriyet*'te yazıları kimse okuyor mu. Okuyan biri varsa, bu kişinin dünyadan haberi yok mu.

Ciddi bir aldırmazlık karşısındayız... Aldırmazlık diyorum, şundan ötürü, bugün *Cumhuriyet*'te hiçbir özür yok. Dahası yine bir aldırmazlık örneği var. Bir haberin altında ayraç içinde şöyle bir not var, *(Önemli not: bu haber 3 Eylül'de girerse aynen konacak. Daha sonraki günlere kalırsa 'dün' sözcüğü kalkacak.)*

Ne anlama geliyor bu. Aldırmazlık değil mi. 82 yıllık *Cumhuriyet*, beceriksiz çoluk çocuğun eline mi kaldı.

Ben *Cumhuriyet*'i, *Cumhuriyet*'in *Kitap Eki*'ni çok eleştirdim. Bu yüzden çatık kaşlıdırlar bana.

Bayanlar, baylar, şunu unutmayın. Ben, 1958'den beri *Cumhuriyet* okuruyum. Gün geldi, bir değil, iki *Cumhuriyet* aldım.

Cumhuriyet çalışanları, kendinize gelin. Afşar Timuçin'i öldürüyorsunuz... iç yazışmaları haberle-

rin dibinde yayımlıyorsunuz. Kendiniz gazetede, kafanız başka yerde...

Kendinize gelin. Toplayın kendinizi.

5 Eylül Pazartesi

Gabriel Garcia Márquez'in *Yüzyıllık Yalnızlık* adlı romanı, 1974 yılında Sander Yayınları'ndan çıkmıştı. Çok sözü edilen bu romanı o tarihte okumuş, pek tad alamamıştım. Daha sonra Türkçede birçok romanı çıktı. Hiçbirini okumadım.

Bu yaz dinlencede Márquez'in *Benim Hüzünlü Orospularım*'ı okudum. Bu kitap, benim Deniz Kıyısı Kitapları dediğim türden. İyice yağlandıktan sonra güneşlenirken okunacak biçimde yazılmış *Benim Hüzünlü Orospularım*.

Bu tür tekniği iyi biliyor Márquez. Okur, hiç kafa yormayacak. Sıkılmadan bir olaydan bir olaya geçilecek.

Dinlenceden geldikten sonra, arkadaşlara reca ettim. "Kimde *Yüzyıllık Yalnızlık* varsa getirsin." dedim. Bir arkadaşım getirdi. (Can Yayınları 1999) 1974'ten, 1999'a kadar 18. basım. Kimbilir, şimdi kaçıncı basımda. Belli, çok okunan bir roman.

Yüzyıllık Yalnızlık'ı daha önce bir kez daha okumadığım için kendimi eleştirdim. Şundan ötürü, *Yüzyıllık Yalnızlık* bizim roman yazarlarını derinden etkilemiş.

Nasıl bir roman *Yüzyıllık Yalnızlık*. Hiçbir sorumluluk duymadan aklına geleni yazabilirsin. Başı sonu belirsiz olayları oraya buraya serpiştirebilirsin. Kişilerin davranışlarında hiçbir nedensellik ilişkisi olmayabilir. Sözgelimi, kurşuna dizeceğin adamı, kurşuna dizmez, onun yandaşı olabilirsin. Sarartmış el yazmalarını yırtmak isteyen çocukları, tanrısal bir güç yerden havalandırır, el yazmaları yırtılmaz.

Araya bir iki sevişme, bir iki toplumsal olay da koymalısın.

Forster şöyle der, *"Olay örgüsü, ağzı açık, şaşkın mağara adamlarından oluşan bir dinleyici topluluğuna, astığı astık, kestiği kestik zorba bir sultana ya da bunların günümüzdeki uzantıları olan sinema izleyicilerine anlatılamaz. Onları uyanık tutan, yalnızca öykünün gerektirdiği 'Sonra ne olmuş? Ondan sonra ne olmuş?' sorularıdır. Bu gibi kimselerin romana merak duyguları dışında getirebilecekleri bir şey yoktur; oysa olay örgüsü okurdan zeka ile bellek ister."* (E. M. Forster, *Roman Sanatı*, Çev.Ünal Aytür, Adam Yayınları, İstanbul, 2001)

Forster açık-seçik söylüyor. Sıradan okur "sonra ne olmuş, ondan sonra ne olmuş" diye okur romanı.

Bu tekniği *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın bir bölümünde gördüm. Aureliano, Amsenta Ursula'yla yatmak ister, *"Amsenta Ursula tükürür gibi konuştu, 'Aptal' dedi, 'Belçika'ya hareket eden ilk gemiyle gidiyorum.'"*

Sonra n'oldu.

Aureliano Plior Ternera'ya ağlayarak durumu anlatır. Pilar, *"Gülümseyerek 'sen hiç üzme canını' dedi. 'Şu anda her nerdeyse seni bekliyor mutlaka'"*

Sonra n'oldu.

Gerçekten de kadın onu bekliyordur. Yeni yıkanmıştır kadın: Aureliano gelir. Kadınla sevişir. O sırada kadının kocası yan odadadır.

Sonra n'olur.

Kadının kocası gider. Sonra. Kadın gebe kalır. Sonra, doğururken kanamadan ölür.

Yüzyıllık Yalnızlık zekayla belleğe gerek duymayan okur için yazılmıştır. Kafanızı hiç yormadan yağlandıktan sonra güneşlenirken okunması için yazılmış bir romandır.

Yüzyıllık Yalnızlık, pazarda değişim için üretilen bir metadır. Dünyadaki sanatta star sisteminin önemli bir öğesidir. Bu özelliğiyle *Yüzyıllık Yalnızlık* edebiyata pusu kuran, ebediyatı bel kemiğinden sakatlayan bir kitaptır.

Gabriel Garcia Márquez, hem kendisi para kazanan, hem yayınevlerine; hem basına para kazandıran üretken emekçidir. Pazar için, değişim değeri için meta üreten bir emekçi.

7 Eylül Çarşamba

Sevgideğer Oktay Akbal'a bir tanıdığı, *"Yazdın da ne oldu?"* demiş. *(Cumhuriyet*, 6.9.200) Oktay Akbal da şöyle diyor bunun üstüne, *"Elli yıl yaz, oku, konuş, birazcık aydınlık, birazcık umut yaratmaya çalış, sonra kalkıp hem de bir arkadaş sana 'Yazdın da ne oldu' desin / Yazdık da ne oldu? Yazacaksak ne mi olacak? / Ne dersiniz siz?"*

Oktay Akbal yazmasaydı n'olurdu. Bunu bilimden bir örnekle açıklamak gerekli. Newton evrensel çekim yasasını buldu. Evrensel çekim yasasını Newton bulmasaydı, bir başkası da bulabilirdi.

Oktay Akbal'a geldikte... Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*'yu, *Garipler Sokağı*'nı yazmasaydı hiç kimse *Önce Ekmekler Bozuldu*'yu, *Garipler Sokağı*'nı yazamazdı.

Biri çıkıp da Oktay Akbal, onları da yazmasaydı n'olurdu derse, bana gelsin. Ben, bu kişiye 250 kitaplık bir liste vereceğim. Bu kitapları okuduktan sonra yanıtı kendisi bulur.

Oktay Akbal yazmasaydı da bir sorun daha var. Başkaları için değil, kendim için konuşuyorum. Benim üstümde birçok insanın emeği var. Konfüçyüs'ün emeği var, Farabi'nin emeği var, Sokrates'in, Descartes'ın, Marks'ın, Engels'in emeği var.

Ayrıca, Halit Ziya, Yakup Kadri, Sait Faik, Günay Akarsu, Kemal Özer, Vedat Günyol.

Saymakla bitmez benim öğretmenlerim.

Oktay Akbal'a geldikte.

Benim üstümde emeği olanlardan biri de Oktay Akbal.

Kendimi, bütünleşmiş, yetkin bir insan olarak görmedim hiçbir zaman. Ama bugün ben iki satır yazı yazabiliyorsam, okuduğumu anlayabiliyor, anladığımı, anlaşılır bir biçimde anlatabiliyorsam, ben burda adını saydıklarıma, dahası adını sayamadıklarıma borçluyum bunu.

Onlar olmasaydı ben olmazdım. Oktay Akbal yazmasaydı, bugün beş eksiğim varsa, bu on eksik olurdu.

Bir nokta daha var. Ben, Oktay Akbal'ın gazete yazılarıyla aydınlandım. Oktay Akbal yazmasaydı, bugün ben, belki de başka bir çizgideydim.

Oktay Akbal'a, "Yazdın da ne oldu" sorusu hiççi bir sorudur. Bir hiççi dünyayı hiçbir zaman doğru algılayamaz.

Bir hiççi şöyle bir soru sorabilir.

- Güneş her gün doğuyor da n'oluyor.
- Güneş doğunca kuşlar cıvıldıyor.
- Kuşlar cıvıldıyor da n'oluyor.
- Sana bir patlatırsam.
- Bana bir patlatırsan n'olacak...
- Pat pat pat.
- Ay dur, vurma, dişim kırıldı.
- Bay Hiççi gördün mü güneş doğunca n'oldu.

Gördüm, gördüm. Güneş doğunca benim dişim kırıldı.

12 Eylül Pazartesi

Bundan 25 yıl önce bugün Türkiye karanlık bir döneme sokuldu. Bu karanlık dönemin belirgin özelliği şu sözle simgelendi. ***"Asmayalım da besleyelim mi."***

12 Eylül öncesinde Türkiye'nin esenlikli olduğunu söylemiyorum. O çalkantılı dönem 12 Eylül'ün oluşturduğu karanlık dönemlerle aşılamazdı.

Aşılamadı da.

Aşılamayan nokta, anayasal ya da ekonomik sorunlar değil bence. 12 Eylül, insanı yozlaştırdı.

Çok kısa sürede, hızla yaptı bunu. 12 Eylül'ün bu kötü, olumsuz başarısında kişiliğin tam kişiliğin oluşmaması da etkendi. Kişiliği oluşmamış insan varlıkbilimsel açıdan dayanabileceği, berkitilmiş değerler yaratamaz.

İğretidir onun değerleri. Psikolojik savaşa karşı direnemez, çözülür. Kendine yapılmamış olsa bile, duydukları, okudukları onu etkiler.

12 Eylül'de bu yaşandı Türkiye'de.

Çözülme insanı utandıracak noktayı bile geçti. 12 Eylül öncesi kendini "kızıl komünist" sayan, bencileyin kişileri çbs (çizgisi belli olmayan sol) diye küçümseyen, dahası aşağılanlar, birden bire liberal oldular. Dahası bu kez bencileyin kişilere Stalinist demeye gittiler.

İnsan bir mücadelede yanılır, yenilir. Bunu anlarım. Ama mücadelesine, dahası kendine sövmez.

12 Eylül'ün savurduğu bu kişiler, kendilerini aşağıladılar, kendilerine sövdüler. Bu tavırlarıyla *"İlerde bende mi böyle olurum"* kaygısıyla gençlerin kanatlarını kırdılar.

İş burada kalmadı. Bu yozlaşan kişiler kültür dünyasını ele geçirdiler. Kültürün bütün kollarını yozlaştırdılar.

Bugün yozlaşan bir alana bakınız, o işin başında eski "hızlı, keskin bir komünist" bulursunuz.

Bunlar, değişim değerini temel alan, "kaça satarsın, kaça alırsın"ı hayatının temeline yerleştiren bir kuşak yetiştirdiler.

insanla oynadılar. İnsanı bozdular.

"Asmayalım da besleyelim mi" 12 Eylül'ün tinsel simgesidir. Yalnızca 50 insanı asmadılar. Bütün insani değerleri astılar. Bundan ötürü, vicdan, erdemli yaşamın buyruk kipi olmaktan çıktı. Vicdan, her türlü dolantının yapıldığı buyruk kipine dönüştü.

"Asmayalım da besleyelim mi" simgesi, "Yapmayalım da aç mı kalalım"a dönüştü.

İnsana karşı olan ne varsa, zenginleşmek için, ünlenmek için ne varsa yaptılar.

Yapmayı da sürdürüyorlar.

13 Eylül Salı

Dün *Evrensel Kültür Merkezi*'nin düzenlediği forumdaydım. 12 Eylül anlatıldı. Ben de 12 Eylül'ün kültüre, sanata nasıl vurduğunu anlattım.

Saat 17.00 sularında *İnsancıl*'a geldim. *Sunak* masamın üstündeydi. Anımsarsınız *Sunak*'ı eleştirmiştim. Sunakçılar bu eleştiri üstüne düşüneceklerine bana saldırmışlar.

35 yıldır milim sapmadan yürüdüğüm bir yol var. Ben sanatta star sistemine karşıyım. Bu konuda yüzlerce konferans verdim, binlerce sayfa yazdım. Benden yazı isteyen dergi, sanatta star sistemi yazarını yüceltmez. O dergi bu sistemden yanaysa benden yazı istemez.

Benden istedikleri yazıyı bitirmiş, tam gönderecektim, bir baktım karşı olduğum yazarlar, dergide yüceltiliyor. Bu tür yazarların yüceltildiği dergide benim yazımın yayımlanması, ilkemden sapma anlamına gelir.

Pusulası bozuk diye eleştirdiğim, bu tutumdu. Şimdi *Sunak* bana saldırıyor. Saldırırken de pusulasının gerçekten bozuk olduğunu bir kez daha gösteriyor.

Zeliha Demirel bana, *"1980 sonrası belirli sol kesimin artık inceden yutturmaya çalıştığı Ortodoks-Sdanovcu"* diye saldırıyor.

Pek güzel, pek hoş.

Bu dil, ABD emperyalizminin 1940'larda başlattığı soğuk savaşın dilidir. Bu dille, bütün dünyada ilericilere, devrimcilere, demokratlara, sosyalistlere, komünistlere kan kusturuldu.

1980 öncesi sosyalizm düşmanı yazarlar beni bu dille suçladılar. Kimi ortodoks sdanovcu dedi kimi stalinist-sdanovcu dedi.

Soğuk savaşın bu dili, 2005 yılında Denizli'de karşıma çıktı.

Pek güldüm, pek hoşuma gitti.

Soğuk savaş diliyle bana saldırıdan sonra Hakan Keysan *Sunak*'ın tavrının *"toplumcu-gerçekçi bir tavır"* olduğunu söylüyor, bana verdiği *zorunlu yanıt*'ta.

Toplumcu gerçekçi tavır aldığını söyleyen bir dergide soğuk savaşın dili kullanılmaz. Soğuk savaşın dilini kullanan bir dergi, toplumcu-gerçekçiyim demez.

İşte bu pusulanın bozuk olduğunu gösterir.

Ben, bu iki kavramın, Ortodoks-Sdanovcu kavramıyla toplumcu-gerçekçi kavramının bilmeyerek kullanıldığını biliyorum. Bu kavramların toplumsal-kültürel maddi temelleri bilinseydi, en azından yazı kurulundaki bir üye, *"Soğuk savaş dilini kullanmayalım. Başka bir dil bulalım"* derdi.

Ben tarihten, gelecekten korkarım. Onca yıl star sistemi yazarlarını eleştirir, sonra o yazarların yüceltildiği dergide yazı yaz, o dergiyi öv...

"Bu ne perhiz. bu ne lahana turşusu Gündoğdu" der tarih. Ben arkamda hoş seda değil, eylem-kuram birliği bırakmak istiyorum. *Sunak*'ı övdüm. Ama yanlışı gördükte eleştirdim. *Sunak* yanlış yaptığını kabul etmedi. Bana ABD emperyalistinin bulduğu, oluşturduğu soğuk savaş diliyle saldırdı.

Ben Anadolu'da oluşan, toplumcu-gerçekçi her hareketi, her dergiyi destekledim. Desteğim bu koşulla bundan sonra da sürecek. Ama, *Sunak* bu çizgisinden saptığı için ilgi alanımın dışına çıkmıştır.

Kendilerine karıştığımı sanıyorlar. Hayır. *Sunak*'ı pazar için, değişim için sanat yapanlara karşı sanmıştım. Yanıldım. *Sunak*'ın star sistemi yazarlarını yüceltmesi benim için sorun değildir. Sorun, böyle bir dergiyi övmemdir. Övgümü geri aldım. Sorun bitti.

Şimdi bir başka konuya dönüyorum. Dün *Evrensel Kültür Merkezi*'nin düzenlediği *12 Eylül Formu*'na katıldığımı söylemiştim. Toplantı, Gazeteciler Cemiyeti'nde düzenlenmişti. Bana konu şöyle bildirildi. 12 Eylül'de kültürde, sanatta yıkım konuşulacaktı. Birçok konuşmacı vardı. Ben de beş, bilemedin on dakikalık bir konuşma hazırladım.

Benden önce beş konuşmacı konuştu. Hiç kimse 12 Eylül'ün kültürde, sanatta yaptığı yıkımdan söz etmedi. Konuşmacılar 12 Eylül'ü çözümlediler. Konuşmacılardan hiçbiri kısa konuşmadı. Ben toplantının 14.00-16.00 arasında olacağını sanıyordum. Toplantı gereksiz yere uzayınca, bunaldım. Kalktım. Ancak kolaylaştırıcı, Sennur Sezer'le Adnan Özyalçıner, konuşmam gerektiğini söylediler. Toplantı da 14.00-18.00 arasıymış. Sonra beni çağırdılar. Kısa bir biçimde 12 Eylül'ün kültürde, sanatta, yaptığı yıkımı anlattım. Sonra Berrin Taş'la ayrıldık.

Eleştirim şu. Bu toplantının amacı 12 Eylül'ün kültürde sanatta yaptığı yıkımdı. Konuşmacılar konuya uygun seçilmişlerdi. Ama konuşmacılar yıkımı anlatmadılar. 12 Eylül'ü çözümlediler.

Konuşmacıların uyarılmaları gerekirdi. Uzun uzun çözümlemeler, aslında bu çözümlemeler de nesnel değildi, insanları bunalttı. Teker teker gitmeye başladı insanlar.

Toplantı 14.00 değil, 14.30'da başladı. Bunu da eleştiriyorum. Toplantılar, sözü edilen saatte başlamalı. Hiç kimsenin hakkı değil, öbürünün yarım saatine el atması.

Bu toplantıyı düzenleyenler, konuşmacılar, hepsi sevdiğim, saydığım insanlar. Buna karşın saatinde başlamayan, amacına uygun gitmeyeni eleştirmek de benim görevim.

15 Eylül Perşembe

Dün, sabah 8.00 sularında *Saray Muhallebicisi*'nden içeri girdim. Tavuksuyu çorbayla kahvaltı yaptım... Kahvaltıdan sonra suda eriyen bir asprin içtim. Diş etimdeki sorundan dolayı sağ yanağım şişmiş. Öğleden sonra diş hekimine gideceğim. Sabah gazeteleri okuduktan sonra, Özgen Seçkin'e mektup yazacağım. Açık mektup *İnsancıl*'da. Dün yazının karalamasını yaptım. Bugün temize çekeceğim. *Kapital*'de *Sermayenin Başkalaşımı ve Bunların Devreleri*'ne çalışmam gerekiyor.

Daha birçok iş var, ben bunları düşünürken ter boşandı üstümden. Bir yandan çayımı, bir yandan cigaramı içiyorum, bir yandan da terimi siliyorum. Bu ara bir yabansılık duyumsadım kendimde.

Sabah kahvaltısı yapanların karşısında terimi silmekten de utandım. Yarım bıraktım çayı. Kalktım. Kasaya geldim. Parayı çıkardım. Tam bu sırada oturmam gerektiğini düşündüm. Sağıma baktım. Çok kişili masa vardı. Orda oturamam derken, bireleri bana sarıldı. Sesler duyuyorum. *"Dikkatli olan... yavaş, bir yerini zedelemeyin."* Bütün bunlar olurken ben, *"Geldin mi ölüm"* dedim. *"Demek bugün, sabah saatinde geldin. Güneşli bir günde. Bekliyordum seni... Tam istediğim gibi... birdenbire... ne güzel."*

"Gözlerinizi açın" dedi bir ses. Yerdeyim, upuzun. Ayaklarım iskemleye iliştirilmiş... Hekim oldu-

ğunu söyleyen kişi, *"parmaklarımı sayın"* dedi. İşaret parmağından başladı. *"Bir, iki, üç, dört", "Şimdi parmağımı gözlerinizle takip edin."* Ben, başımla izledim. *"Hayır"* dedi, *"Başınız hareketsiz duracak."* Gözlerimle izledim.

"İşim var, gitmeliyim. Yazarım ben. Yazmam gereken yazılar var.", "Hayır, gidemezsiniz," dedi hekim.

Telefonla konuşuyor hekim, *"Şuuru açık, nabız zayıf. Acele gönderin."*

Eyvah, sayrılar evine gönderecekler beni...

Hekim sordu, *"Kime haber verelim."*

Kime haber vermeli. Önce Berrin Taş'a. Ama konukları var bugün, Adana'dan gelecekler... Kime haber vermeli. Sabahın bu saatinde kimi rahatsız etmeli. Kimseye haber vermeden savuşturamaz mıyım ölümün bu vuruşunu...

Kimseyi rahatsız etmemek temel ilkem.

"Kiminiz kimseniz yok mu", "Var" dedim. Ellerimin titremesine binbir güçlükle engel olarak, cüzdanımdan kartımı çıkardım. *"Dokuz sularında buraya telefon edin."*

Bu arada bileklerim kolonyayla ovuluyor. Uzaktan cankurtaranın düdükleri duyuluyor. Sedyeyle cankurtarana taşınıyorum.

Sorular. *"Ne oldu"*, Yanıt, *"62 yaşındayım. Yüksek tansiyonum var. Sabah akşam tansiyon ilacı içiyorum. Bu sabah kahvaltıdan sonra terledim. Kasaya geldim.", "Midede ağrı var mı", "Yok", "Kalbde", "Yok", "Şeker var mı", "Bilmiyorum."* Elektro çekiliyor. Elektrosistol... *"Biliyorum, kırk yaşından beri var,", "Her hasta sizin gibi olsa."*

Cankurtaran, canavar düdükleriyle İstiklal Caddesi'nde hızla gidiyor.

Eskiden cnakurtaranlar yanımdan geçip giderken ben de bir gün böyle cankurtaranla gidecek miyim diye düşündüğümü anımsıyorum. Ben de cankurtarandayım. Soğukkanlıyım.

Cankurtaranın düdüğü yol açıyor... Gidiyorum. Nereye... Hemşirenin eli nabzımda... Gidiyorum. Yarım mı kaldı her şey... Vefa'yla Ferit'in nikahı var yarın. Berrin Taş nerede... Sıkı dur... vur Azrail'in kanadını yere... Şeker... hep şeker... Epikür ne demişti, *"Ölümün olduğu yerde sen yoksun, senin olduğun yerde ölüm yok."* Ölüm de ben de... ikimiz cankurtarandayız. İkimizden biri gidecek... ya ben, ya ölüm.

Sayrılar evinin kapısında tansiyon ölçümü 10-6... Sedye getiriliyor. Gazeteler yazıyor ya, sedyeden düşürüldü, kolu kırıldı... sıkı tutunuyorum. Acildeyim. Önce Şadiye Güle, sonra Ferit, sonra hekim Servet... Kan alınıyor... Servet koşturuyor... Sonra Berrin Taş... on bir sularına doğru Servet sonuçları getiriyor. Şeker, üre, ne varsı hepsi olağan... *"Sapasağlam ölecektim"* diyorum. Gülüşüyoruz.

Diş için ilaçlara başlıyorum.

Servet, bugün bir hekime götürdü beni. *"Tamam, bunlar iyi, ama niye bayıldınız"* dedi hekim.

Derinlemesine incelemeler istedi... *"Yanağımın düzelmesini bekleyelim"* dedim. Süre istedim. Ama önünde sonunda yapılacak o incelemeler

Dün öğleden sonra Saray Muhallebicisi'ne gittik Berrin Taş'la. Hem teşekkür etmek için, hem de zarar verdiysem ödemek için. Çalışanlar beni görünce sevindi. Bir zarar vermemişim. Kasada oturan, beni ilk tutanmış. Cigara vardı parmaklarımın arasında, evet, vardı, ilk cigara düşmüş. Tutunmak istemişim... çok üzüntülü duruyormuşum. Tutunmak... fırlamış yerinden... tutmuş beni.

Hem Saray Muhallebicisi çalışanlarına, hem de bana ilk yardımı yapan, adını bilmediğim hekime teşekkür ediyorum.

20 Eylül Salı

Çoktandır bekliyordum yağmuru... Eylül'ün sonuna gelmemize karşın, yakıcı, bunaltıcı sıcaklığıyla tepede duran güneş, nerdeyse haksızlık gibi geliyordu bana.

Yağmur bulutları gelmeli... yağmur, havayı serinletmeli... Yağmursuzluk... bunaltıcı güneş... haksızlık...

Güneş... temmuzda, ağustosta yakıp kavurmanı anlarım. Eylülün son günlerinde işin ne çek git...

Yanlış olduğunu biliyorum bunun, haksızlık yapmaz doğa. Böyle bir kavramla bakamayız doğaya... Ama ben doğaya matematik ya da geometrik bakmıyorum. Mekanik de bakmıyorum. Kendimle özdeşleştiriyorum doğayı. Bu açıdan "Haksızlık yapma doğa" diyebiliyorum.

Konuşuyorum doğayla...

Bulutlar geldi. Sabah. Sonra yağmur... Yağmurun getirdiği serinlikle, yağmurun sesiyle yazıyorum şimdi. *İnsancıl*'da.

İnsancıl Atölyesi çok işlevi bir yer. Seminerler verilir, eğlence düzenlenir, yeni yıl kutlanır, şiir dinletisi yapılır. Bir eksiğimiz varmış bütün bunlara karşın. Evlenme töreni, nikah yapmadık bugüne kadar.

15 Eylül Perşembe günü bu da oldu. Vefa'yla Ferit arkadaşımızı evlendirdik, *İnsancıl Atölyesi*'nde. Hazırlıklar günler önce başladı. *Atölye* süslendi. Saat 19.30'da Vefa'yla Ferit'in nikahı kıyıldı. Tanıklardan biri Berrin Taş'dı, öbürü bendim.

Saat 23.00'e kadar eğlenildi. Güzel oldu.

Evlenenlere mutluluk dilemem ben. Evlenmekle mutlu olunmaz. Kimse mutlu olacağım diye evlenmesin. Mutluluk, erdemli yaşamla elde edilen, bilinçli bir yaşamdır. Kişi, ancak kendini mutlu edebilir. Bir başkasını mutlu edemez.

Vefa'yla Ferit'e sağlıklı bir yaşam diliyorum.

26 Eylül Pazartesi

Bu yıl *Siyaset Felsefesi*'nde Montesquieu'nün de anlatılması istendi. Montesquieu'yü anlatacak arkadaşımız, pazartesi günleri gelemeyeceğini söyledikte bu iş bana kaldı.

Onca işime bir de bunun eklenmesi... n'apalım dedim.

Peki nasıl anlatılır Montesquieu... Montesquieu üstüne yazılanları okursun, anlatırsın. Kolay olan bu. Bir de Montesquieu'nün eserini okursun, ordan anlatırsın. Tabii ben kolay yolu seçmedim. Arkadaşım Ferit Sarı'dan *Kanunların Ruhu Üzerine*'yi istedim.

Bir kitabı bulamazsak, Ferit'ten isteriz. Ferit, istenilen eseri, kesinlikle bulur. Bu kez de öyle oldu. *Kanunların Ruhu Üzerine* geldi (Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev. Fehmi Baldaş, MEB Yayınları, 1. Cilt, Ankara 1963, 2. Cilt, Ankara 1965)

Bilinir, Montesquieu dendikte güçler ayrılığı gelir akla. Yasama, yürütme, yargı organlarını Montesquieu'nün ayırdığı söylenir.

Ben de öyle biliyordum.

Kanunların Ruhu Üzerine'yi okuyup bitirdikten sonra, bu güçler ayrılığından kuşkulandım. Nerden kuşkulandım. Yargı yetkisinin bir hiç olduğunu söylüyor da ondan kuşkulandım.

Bunun üstüne bende bulunan beş kaynağa baktım. Beş kaynak da Montesquieu'nün yasamayı, yürütmeyi, yargıyı ayırdığını söylüyor.

Durdum. Bu işin içinden nasıl çıkmalı. Düşünebiliyor musunuz, şu kadar yüz yıl doğru diye belletilen bir bilgi var, şimdi ben bu bilgiden kuşkulanıyorum. Birçok yanlışı böyle yıktım, kuşkuyla yıktım, ama şimdi bu olmaz diyesim geliyor.

Ama kuşkulandım. Ya dilimi kısıp, susacağım ya da kuşkunun ardına düşeceğim.

Bu kez Ferit'e, başka kaynak olup olmadığını sordum. İki kitap getirdi. Biri Cavit Orhan Tütengil'in (Cavit Orhan Tütengil, *Montesquieu*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997). Öbürü Althusser'in (Louis Althusser, *Montesquieu, Siyaset ve Tarih*, Çev. Alp Tümertekin, İstanbul, 2005).

Tütengil, Yavuz Abadan'ın *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri* adlı eserinden aktarıyor, Abadan'ın söylediklerini.

Bakın ne demiş Abadan, *"kuvvetler ayrılığı demektense yetki ayrılığı demek işin mahiyetine daha uygun düşerdi."*

Daha sonra Althusser'in eserini okudum. Bu eserin beşinci bölümü şöyle başlar, *Güçlerin Ayrılığı Mitosu*.

Güçlerin Ayrılığı Mitosu'nu ilk eleştiren Charles Eisenmann. Althusser'den aktarıyorum, *"Eisenmann'ın cesaret ettiği ilk şey bu ünlü teorinin Montesquieu'de en ufak biçimde bile bulunmadığını göstermek olmuştu."*

Peki ne var Montesquieu'de. Olan şu, var olan şu. Althusser'den aktarıyorum. *"Eisenmann'ın attığı ikinci cesur adım, Montesquieu'de gerçekte güçlerin ayrılığı değil, güçlerin düzenlenişi, kaynaşması ve ilintilendirilmesinin söz konusu olduğunu göstermesiydi."*

Peki, bu güçler ayrılığı nerden çıktı. Bu konuda şöyle diyor Althusser, *"Özellikle XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başı olmak üzere Montesquieu'ün bağlarından koparılmış bazı anlatımlarını bahane edip, ona tümüyle düşsel teorik bir model yakıştıran hukukçular okulu ortaya çıkmıştı."*

Montesquieu'nün güçler ayrılığı, meğersem düşsel teorik bir modelmiş.

Montesquieu'nün bir sözünden kuşkulanıp iz sürmenin sonucu bu oldu.

Bu konuyu B. Sadık Albayrak'la konuşuyordum. Yalçın Küçük'ün Montesquieu'yla ilgili *Tekelliyet*'de yazdığını söyledi Albayrak. Gerçekten de Yalçın Küçük, güçler ayrılığı için şöyle der, *"Montesquieu'yü bir güçler ayrımı ilkesine indirgemekse ki, Althusser 'mita' diyordu, Montesquieu'yü okumamak anlamına gelmektedir."* (Yalçın Küçük, *Tekelliyet 2*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003)

Şöyle bir durumla karşı karşıyayız. "Düşsel teorik bir model" doğruyla yer değiştirmiş. Bu, Montesquieu'nün okunmadığını gösteriyor. Güçler ayrılığı yanlışı kopya edile edile bugüne kadar gelinmiş.

İrkiltici bir durum bu.

Burda beni asıl ilgilendiren nokta bunun yapılması değil, bunun nasıl yapıldığı.

Uyduruk bir kuram nasıl uyduruluyor. Bu, kimin aklına, nasıl geliyor.

Sözgelimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Ermenilerle İlgili Konferans'ı durdurmak için İdare Mahkemesi'ne başvuruldu.

Ben bunu okudukta şunu düşündüm. Bu, o kişinin aklına nasıl geldi... Ben kırk yıl düşünsem bu gelmez aklıma. Bu, bir yana, bir konferansı durdurmak gelmez aklıma.

Peki, bu... kimi kişilerin aklına nasıl geliyor.

Gazetelerde, dergilerde düşüncesine karşı olduğu kişileri aşağılayan, o kişilere söven yazılar okuyorum.

Düşüncemi eleştiren kişiyi aşağılamak, o kişiye sövmek aklıma gelmez benim.

Bu kişilerin aklına, sövmek, kişileri aşağılamak nerden geliyor.

Tolstoy, bunu, yeni bir doğrunun kabul edişi, yanılgıdan kurtuluşu, var olan durumun çekim gücüyle bilinç arasındaki çatışkıya bağlar. Çekim gücü

savaş meydanlarından dönemeyenlere

gözlerinize sıçramış korkudan tanıdım
yüzünüzdeki kan lekesinden
çaresizlikten
bitmez bilmez telaşlardan tanıdım...
susmayan namlulardan
geride kalmış gözyaşlarından...

unutulsa da
adlarınız vardı
kalabalıktınız
bazen siyah bazen de kızıldı
derinizin rengi
bazen mavi
bazen de siyahtı gözleriniz

bilemediniz nereye gittiğinizi
bir daha dönemeyecektiniz oysa
memleket düşlerinize

düştüğünüz yerde kaldı bedenleriniz
uzak doğuda yakın batıda
Irak çöllerinde afgan dağlarında
bazen tenhada
bazen de bir batakta...

buruk bir yürekle anıyorum hepinizi
karşılaşmasak da hiçbirinizle
yarım kalmış sevinçlerinizden tanıdım
geride bıraktıklarınızdan...

bir daha yaşamayacaktınız
gölgesine kan serpilmiş korkuları
acı öykünüzün ardından düşünüyorum
tek tek hepinizi
söylenecek sözlerin olasılığından
donup kalmış bakışlarınızın ardından...

söylenecek söyleriniz kaldı da
yaşayanlar neden susuyor?
tarih durmadı yokluğunuzda
yokluğunuzla
unutulup umursanmadınız
acılarınız kalanlara sevinç oldu
adları yazıldı da
savaş çıkartanların
hatırlanıp haykırılmadı adlarınız

sessizliğin nüfusu arttıkça
gözlere perde indi
tenler nasır bağladı...
duyulmadı çığlığınız
kulaklar sağırdı.

şansınız olsaydı bir daha
son sözünüz ne olurdu yaşayanlara

Kemal BOLAT

zayıfladıkça, "baş sallamanın yerini alay ve horgörü alır" der Tolstoy (Lev. N. Tolstoy, *Savaşa Karşı Yazılar*, Hazırlayan Oğuz Özügül, Pencere Yayınları, İstanbul, 1994).

Burdan bir sonuca varılabilir mi. Düşünce sandığı temelsiz sözlerinin çürütüldüğünü gören, alaya, horgörüye sığınıyor.

Ben, böyle bir durumu hiç yaşamadım. Savunduğum, tutunduğum düşüncenin yanlışlığı ortaya çıktıkta, demek yanlışmış bu düşünce dedim. Sağa sola sövgüler sallayıp olayı örtmedim.

İnsan için tatsız olan yanılmak değildir. İnsan için tatsız olan yanılmadığını, hiç yanılmadığını sanmaktır.

İşte Montesquieu, yıllarca yanlışı doğru bellemişim. Yanılgıymış bu. Yanılgımı ortaya çıkaran Althusser'e sövüp sayayım mı. Ama ben teşekkür mektubu yazardım sağ olsaydı Althusser.

BANYAN

Gövdesinden taşan bir
banyan ağacıyım
ellerimi yitirdim

otelerde
parıldayan duş
sevinçle
göz kırpıyor
köklerime

Berrin TAŞ

5.000.000 TL.
5 YTL.

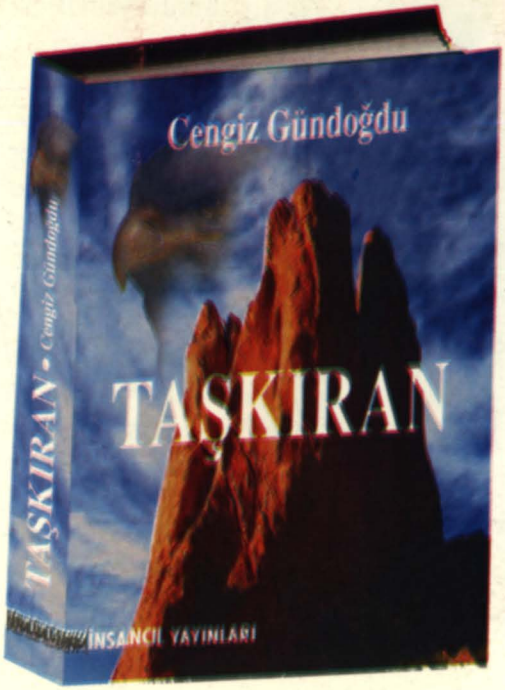

20.000.000 TL.
20 YTL.

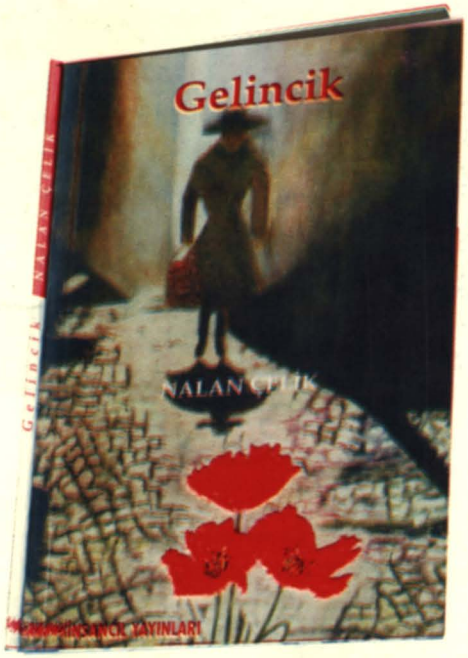

5.000.000 TL.
5 YTL.

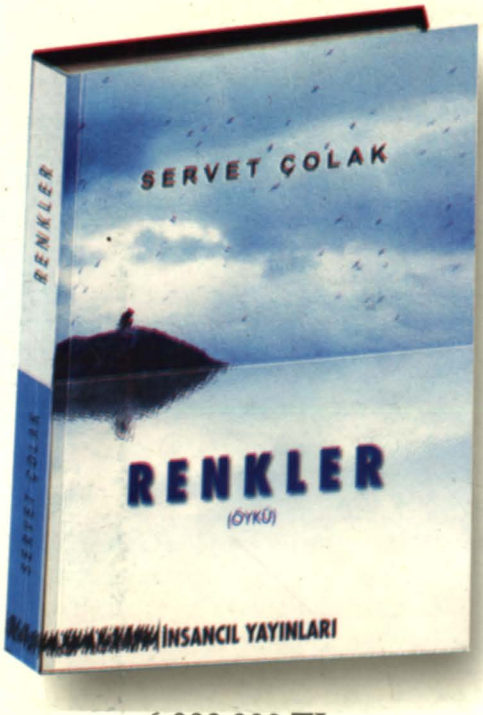

6.000.000 TL.
6 YTL.